

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1966

DECEMBER

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA KIADVÁNYA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

JÓZSA DÉNES PIROSKA, LIPPENSZKY ISTVÁN,
MÁNDOKI LÁSZLÓ, MÉSZÁROS BÁLINT, TIMÁR IRMA,
DR. VARGHA KÁROLY, VARGA TIBOR

SZERKESZTŐ:

LEMLE GÉZA

A CÍMLAPOT RAJZOLTA:

SOLTRA ELEMÉR

A KIADÁSÉRT FELELŐS:

A MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLY VEZETŐJE

SZERKESZTŐSÉG:

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA
PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 9. TELEFON: 22-10.

MEGRENDDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN

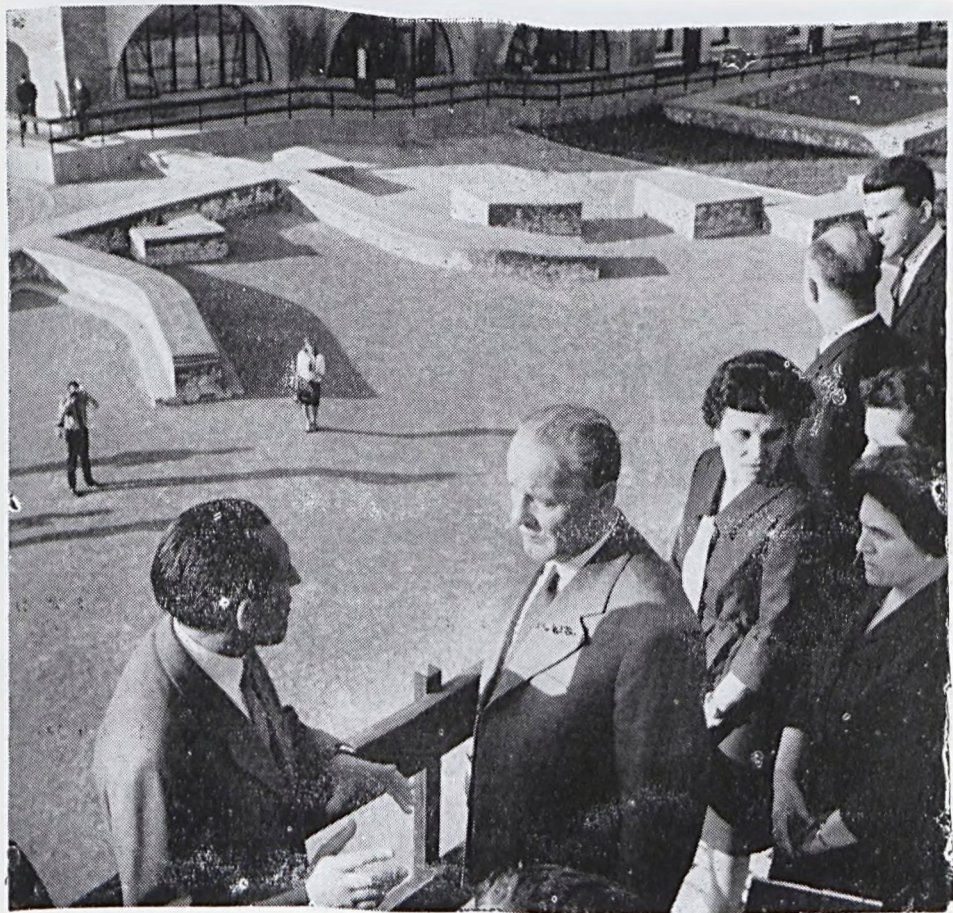
KÁDÁR JÁNOS ELVTÁRS SZIGETVÁRON

A szigetvári úttörők Tettek Könyvébe az alábbiakat jegyezte:

„Üdvözlét a 789-es sz. Zrinyi Miklós úttörőcsapat tagjainak.
Szigetvár, 1966. május 19-én.

Kádár János”

A vár vendékönyvébe az alábbiakat jegyezte:

„Örülök, hogy baranyai látogatásunk során alkalmunk nyílt Szigetvár hős védőinek emléke előtt tisztelni.

Minden jót kívánunk a történelmi múlt emlékei hő gondozóinak s az új élet építőinek, Szigetvár község lakóinak.

Szigetvár, 1966. május 19-én.

Kádár János
Orbán László
Aczél György”

ZRÍNYI, A HAZASZERETET PÉLDÁJA

Kállai Gyula miniszterelnök elvtárs beszéde a szigetvári ünnepi tanácsülésen

Kedves Elvtársak! Tisztelt ünnepi tanácsülés!

A mai ünnepi tanácsülésen történelmünk kiemelkedő eseményéről, a szigetvári ostrom, a várvédelem 400. évfordulójáról emlékezünk. Szíves meghívásuknak örömmel tettem eleget, örülök, hogy részt vehetek ezen az ünnepségen, s osztozhatom Baranya megye és Szigetvár lakóinak ünnepi érzéseiben. Megtisztelő és szívesen vállalt kötelességet teljesítek, amikor az ünnepség alkalmából tolmácsolom önöknek, a megyei, a járási és a községi tanács tagjainak és önök útján valamennyi választó polgárunknak, Baranya megye lakosainak a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány baráti üdvözlését és jókívánságait.

Haladó hagyományaink méltó örökösei

A szigeti várvédelem a magyar nemzeti függetlenségért folytatott évszázados küzdelmeknek olyan nagyszerű tette volt, amely a későbbi korok embereit is újabb és újabb hősi harcokra lelkesítette. — Zrínyi Miklósban és küzdőtársaiban a hősi helytállás, a bátorság és önfeláldozás, az igazi hazafiság példaképeit tisztelte a nemzet évszázadokon át, s tiszteljük bennük ma is. Kegyelettel és tisztelettel adózunk a hősöknek: meghajtjuk a nemzet zászlaját Zrínyi Miklós, a kiváló államférfi és hadvezér, a bátor, önfeláldozó katona és küzdőtársai halhatatlan emléke előtt.

A szocialista Magyarország méltó becsben tartja nemzeti múltjának minden haladó hagyományát. Történelmünk igazi értékeinek megbecsülése, tanulságainak és tapasztalatainak elemzése és felhasználása nemhogy ellentmond és akadályozza, hanem elengedhetetlenül szükséges a szocialista társadalom felépítéséhez. A mi világnézetünkötől, a marxizmus—leninizmustól idegen a nemzeti múlt nihilista tagadása, értékeink lerombolása. Sőt, éppen a munkásosztály, a szocializmust építő nép a történelem haladó hagyományainak méltó örököse és folytatója. A régi Magyarországon meghamisították, eltorzították nemzeti nagyjaink örökségét. Az uralkodó nagytőkések és nagybirtokosok szűk osztályérdekeinek megfelelően eltorzították életművüket, hogy megakadályozzák haladó gondolataik érvényesülését. A régi Magyarországon legfeljebb csak szobraik voltak, de igazi gondolataikat, eszméiket meghamisították, s képviselőiket tűz-

zel-vassal üldözték. Dózsa, Rákóczi, Táncsics, Kossuth, Ady, Petőfi eszméi a munkásmozgalomban találtak igazi otthonra. A marxista—leninista politika és tudomány tisztította meg alakjukat a reárákódott polgári torzításoktól, és jelölte ki méltó helyüket a magyar történelemben.

S most ők is itt vannak velünk az új, szocialista Magyarország építésében. Nevüket méltán viselik iskolák, könyvtárak, egyetemek, termelészövetkezetek, utcák és terek! A nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért vívott harcok és hősök emléke igen lényeges alkotó eleme a ma kibontakozó, egyre erősödő szocialista nemzeti büszkeségnek és hazafiságnak!

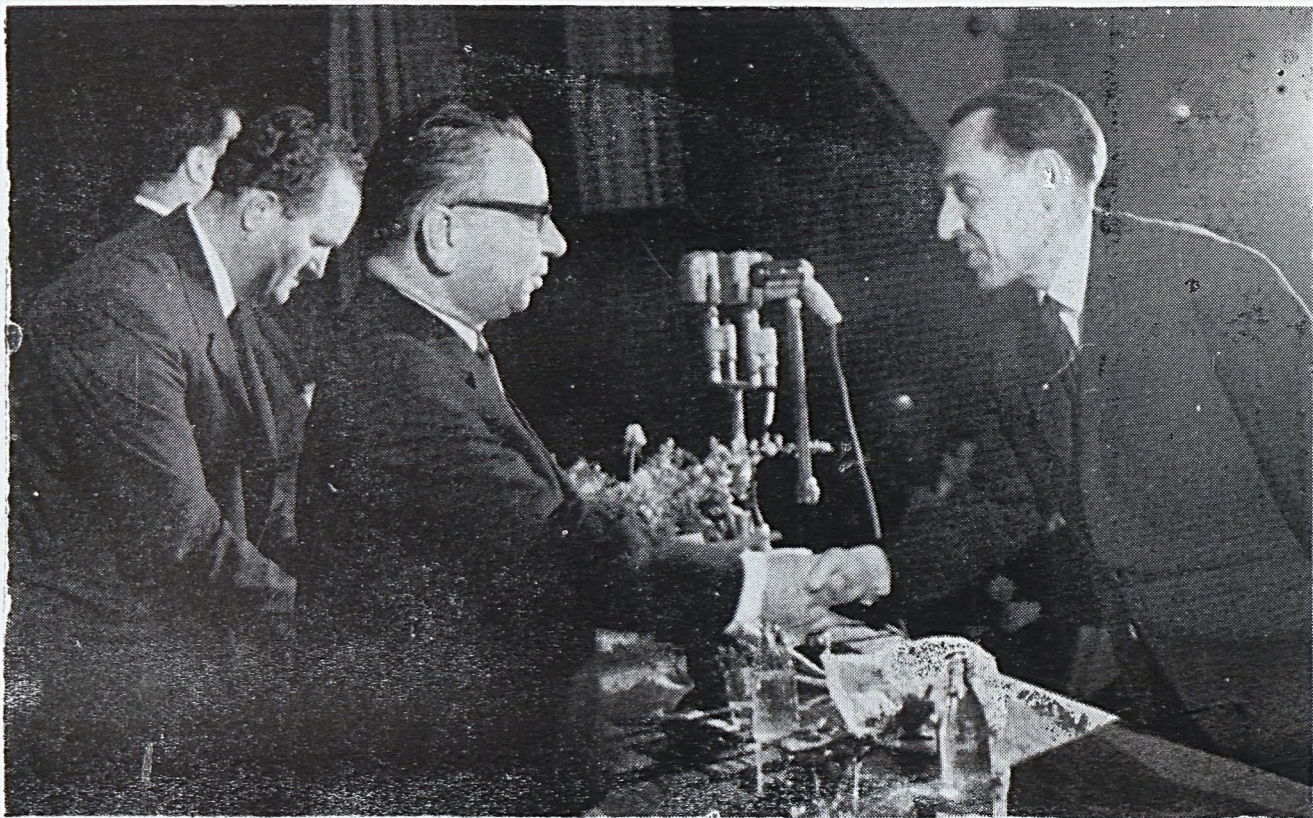
Nem véletlen, hogy Zrínyi nevét is fontos intézményeink viselik, katonai és politikai gondolataival, eszmei hagyatékával foglalkoznak iskoláink, egyetemeink. Zrínyi a tevékeny, cselekvő hazaszeretet példája: nemcsak buzdított, maga is mindent megtett, minden áldozatot meghozott országa szabadságáért. Öröksége ezért él elevenen ma is. Arra tanít, hogy nemzeti múltunk haladó hagyományait akkor ápoljuk helyesen, ha belőlük új erőt merítünk, ha új erőforrásokat tárunk fel napjaink feladatainak megoldásához. A múlt öröksége akkor hatékony, ha segíti a jelen fejlődését.

Tanulság a mai kornak

Zrínyi hőstette fontos tanulsággal szolgál a mai kor embereinek is. Bár a szigetvári ostrom óta 400 év telt el, a nemzeti függetlenségért és szabadságért vívott harc a világ számos részén ma sem került le a történelem napirendjéről. Ma is vannak olyan erők, amelyek más népek elnyomására, kizsákmányolására törnek, s ezzel az emberiség nyugalma, békéjét fenyegetik. Ezek között a legveszélyesebb az amerikai imperializmus, amely a világ csendőrének tekinti magát, amely napjainkban semmivel sem igazolható barbár háborút folytat a szabadságát védő vietnami nép ellen.

A helyzet azonban korunkban alapvetően megváltozott. Amíg régebben a nemzeti függetlenségért és a szabadságért harcoló népek, bár mindig igyekeztek összefogni, sokszor mégis hosszú évszázadokon át egymástól elszigetelve, önmagukra hagyatva vívták harcukat, addig ma a nemzeti függetlenségnek, a társadalmi haladásnak hatalmas és szilárd tábora van: a szocialista világrendszer. Ez ösztönzést és bátorítást ad minden népnek, hogy sikerrel, világszerte növekvő erővel és egységben vívja meg küzdelmét mindenfajta agresszió ellen, a szabadságért, a függetlenségért és a társadalmi haladásért. Erről az útról nem térítheti le őket semmiféle imperialista beavatkozás! Történelmi tapasztalatok igazolják:

Nem lehet legyőzni azt a népet, amely igazságos ügyért harcol. Meggyőződésünk, hogy a hős vietnami nép is győzelmet arat: megvédelmezi függetlenségét és tovább halad előre a társadalmi fejlődés útján. Népünk és kormányunk nevében újjólag teljes szolidaritásunkról és támogatásunkról biztosítjuk vietnami barátainkat. A szocialista országokkal és a béke minden hívével együtt folytatjuk a nemzetközi életben a harcot az imperialista agresszió megszüntetéséért, a béke és a biztonság megszilárdításáért, a békés egymás mellett élés elveinek érvényesítéséért.

Iszállai Gyula elvtárs kormánykitüntetésekét nyújt át

Kállai Gyula elvtárs szigetváriakkal beszélget

Kedves Elvtársak! Tisztelt Tanácsülés!

Örömmel állapíthatom meg, hogy a történelmi múlt megidézése, a 400. évforduló ünnepeinek gondos előkészítése és megrendezése Szigetvárnak és környékének fejlődésében eleven erővé vált. Ez az ünnepség új inspirációkat adott irodalmunknak, képzőművészetünknek, zenei életünknek is, s ennek nyomán új művek születtek. Nemcsak a szívek, de az alkotó kezek is megmozdultak. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy Szigetvár ipari, kulturális és kommunális fejlődése az utóbbi években meggyorsult. Nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy ezen az ünnepi ülésen bejelentsem: mindezek elismeréseképpen Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa ezt a történelmi múltú helységet várossá nyilvánította.

Pártunk Központi Bizottsága, Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa, valamint kormányunk nevében őszinte köszönetemet fejezem ki Szigetvár vezetőinek és lakóinak eredményes munkájáért s egyben örömmel üdvözlöm őket, mint a legfiatalabb város lakóit. Kívánom, hogy a várossá alakulás új, nagyobb lehetőségeit sikeresen gyümölcsöztessék a gazdasági élet, az ipar, a kultúra, az idegenforgalom további fejlesztésére, a város szépítésére és ennek nyomán növekedjék tovább lakóinak jóléte.

Szigetvár ma már nem szigete, hanem élő, szerves része hazánknak. Várossá emelkedése elválaszthatatlan az egész ország fejlődésétől, a szocializmus építésében elért nagyszerű eredményektől. Szigetvár városa további fejlődésének is csak egy útja van: az amelyen, egész országuk és népünk halad, a szocializmus teljes felépítésének útja. Ahhoz, hogy ezen előrehaladjunk, most mindenekelőtt saját tevékenységünk tökéletesítésére, fegyelmezettebb, pontosabb, jobb munkára van szükség az élet minden területén. Ehhez megvannak országépítő terveink. Megkezdtük és eredményesen folytatjuk III. ötéves tervünk végrehajtását. Napirenden van a gazdasági vezetés, a gazdasági mechanizmus tökéletesítésének nagy munkája. Az év végén kerül sor népünk elismert vezetőjének, pártunknak, IX. kongresszusára. Ez jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a szocializmus szilárd alapjain mielőbb teljesen felépítsük, felvirágoztassuk hazánkat, a dolgozó nép országát, a szocialista Magyarországot.

A hősi múlt tehát további munkára, helytállásra kötelez.

Amikor ismételten átadom önöknek pártunk, elnöki tanácsunk és kormányunk szívből jövő üdvözlését és jókívánságait, ezt abban a meggyőződésben teszem, hogy népköztársaságunk legújabb, sorrendben 67. városának lakói további szép eredményekkel, a munkában, a szocialista építésben kivívott értékes sikerekkel gyarapítják városuk évszázados történelmét — fejezte be a nagy tetszéssel fogadott beszédét Kállai Gyula elvtárs.

NAGY ÜNNEPRE KÉSZÜLT ZRÍNYI VÁROSA

Dr. Nagy Gyula elvtárs, a Baranya megyei Tanács VB elnökhelyettesének beszéde a szigetvári ünnepi tanácsülésen.

Tisztelt Ünnepi Tanácsülés! Kedves Vendégeink!
Kedves Kállai Elvtárs!

A Szigetvár hős védelmének 400. évfordulóján rendezett ünnepek első napján — a szigetvári községi, a szigetvári járási és a Baranya megyei Tanács tagjai — kegyelettel emlékezünk meg az 1566. szeptember 7-én a hazájukért életüket áldozó szigetvári hősekről: Zrínyi Miklósról, 2500 magyar és horvát katonájáról.

A Baranyai Vasárnapok keretében megrendezett Zrínyi Emlékünnepet megelőző és kísérő országos, sőt nemzetközi érdeklődés azt bizonyítja, hogy az elmúlt négy évszázad nem homályosította el azt a csodálatot, megbecsülést és tiszteletet, amely a történelmi jelentőségű ostrom napjaiban és azt követően övezte a szigetvári hősök önfeláldozó hazaszeretét. Kötelességünknek érezzük, hogy tovább ápoljuk elődeink igazi hazaszeretéből táplálkozó kegyeletét, s együttes ünnepi tanácsülésünkön megörökítsük a hősök emlékét. A szigetvári hősök önfeláldozása 400 év távlatából is forrása nemzeti büszkeségünknek, nemes tettekre sarkall, s elévülhetetlen történelmi-morális tanulságokat kínál számunkra.

A gyászos emlékü 1526-os mohácsi csata után, a három részre szakadt ország több évszázados harcba sodródott a hazánk függetlenségét veszélyeztető idegen hódító törekvésekkel szemben. Ugyanakkor kíméletlen harc folyt a belső elnyomás már-már elviselhetetlen terheinek enyhítéséért is s Dózsa György felkelésének leverése után Cserni Jovan, Karácsony György, Gubecz Máté vezetésével fogtak fegyvert a jobbágyok még abban az évszázadban az ország különböző területein. S e történelmi próbálkozásokban nemcsak a magyar, hanem a Magyarország területén élő nemzetiségi jobbágyok is részt vettek. Ezek a kísérletek sorra elbuktak.

„Önálló és az ország erőforrásait mozgósító nemzeti állam nélkül a magyarságnak nem lehetett elégséges ereje, hogy az ország megszállását, kifosztását és szinte szakadatlan pusztítását megakadályozza, de másfél évszázadon keresztül saját testével és vére hullatásával, a Nyugat hathatós támogatása nélkül, nem egyszer néhány végvár hősi és önfeláldozó védelme által megakadályozta a török hatalom kiterjesztését. Ezekben a hősi és önfeláldozó honvédő harcokban elsőrendű szerepük volt azoknak a végváraknak, melyeket mérhetetlen nehézség és áldozatok árán, nagyjából jobbágyok, ingyenmunkájából építettek, s jobbagyi vagy kismemesi származású végvári katonasággal védelmeztek. Ezeknek

a végváraknak a kapitányai és katonái nem egyszer csodálatos hősiességről tettek tanúbizonyságot.” Így értékeli a marxista történetírás annak a vérzivataros századnak küzdelmeit, amelynek egyik történelmi jelentőségű állomása volt az emlékezetes szigetvári ostrom.

A fel-fellángoló várvédő harcok hosszú sora után 1564-ben úgy tűnt, hogy Miksa császár és király tervei megvalósítják Magyarország különböző társadalmi rétegeinek igényét, azt, hogy az uralkodó nagy hadsereggel, központilag szervezett erős védelemmel álljon a török elé, és a védekezésből támadásba lendüljön. Miksa a török rovására akarta kiterjeszteni és megerősíteni hatalmát. 1566-ban mintegy 50 000 főnyi birodalmi és 30 000 főnyi magyar sereg élén várja Győr alatt az ismét Bécs ellen induló Szulimánt. Segédcsapatai szép sikereket aratnak, visszafoglalják Veszprémet, Thury György pedig elúzi Palota alól a törököt. Miksa azonban nem vállalja annak kockázatát, hogy hatalmas seregével eltávolodjék utánpótlási vonalától, és nem mozdul Győr alól. Tétlenül nézi, hogy elvész Gyula, mely hat vármegyét védett, míg a törökök felverik az eszéki hidat, és Szulimán mintegy 100 000 főnyi serege 300 ágyújával Szigetvár alá vonul.

Ami ezután történt, azt részletesen ismerjük, hisz ezekben az időkben megyénk területén Európa történetének jelentős eseményei játszódtak le. Ismerjük a siklói győzelmet, a portyázó hadnagyok bátor rajtaütéseit és az egy hónapig tartó ostrom jelentős mozzanatait: a vár hősi védelmét, s a kirohanó szigeti katonák tragikus halálát. A szigetváriak harca azonban a bukás ellenére sem volt hiábavaló. Az ostrom alatt meghalt Szulejmán szultán, a török haderő nem mehetett már tovább Bécs felé. Zrínyiék hősiességét egész Európa magasztalta, s a hősök hírét magyar és horvát históriák, népelemek hirdették.

A marxista történelemtudomány értékelése szerint is haladó nagyjaink sorába tartozik az a hős, aki vagyonát és életét az egyéni érdekeivel egybeeső honvédelemért áldozta, s meg kell hajolnunk az olyan emberi nagyság előtt, amely a császártól megsértetten, a szabad választás lehetősége ellenére is úgy döntött, hogy maroknyi serege bizalmát élvezve, a harcot, a majdnem biztos halált választja a megfutamodás helyett, s amely visszautasította az ellenség minden kecsgetető ajánlatát.

Voltak időszakok, amikor Zrínyi Miklóst a császárhoz és a Habsburg birodalomhoz való hűség példájaként emlegették, s akadtak akik a keresztény-eszme bajnokaként tartották számon, s vallásos köntösbe öltöztették a hagyományos népi Zrínyi megemlékezéseket is. Nem kevesen voltak azok sem, akik nacionalista-soviniszta törekvések zászlajára írták Zrínyi nevét. De nem kevesen voltak azok sem, akik filléres adományokat gyűjtöttek, hogy egyszer majd méltó emléket állítsanak annak a hősnek, aki a várába szorult agyonsanyargatott nép védelmezője, az igazi önfeláldozó hazaszeretet megtestesítője, az ország függetlenségének kérlelhetetlen harcosa, a hódító törekvések ádáz ellensége volt. Katonái a történelmi sorsközösség kohójában összeforrvá, nemzetiségre való tekintet nélkül szálltak szembe a hódító hatalommal, történelmi tanulságként figyelmeztetve bennünket, hogy az elnyomókkal, hódítókkal szembeni harc eredményességének záloga a nemzetközi összefogás. Ez vetett gátat a török terjeszkedésének annakidején, s ez vethet gátat napjainkban is a népek leigázására, gyarmatosítására irányuló törekvéseknek. A honvédő harc igazságának tudata, mindig is, ma is olyan forrás, amely megsokszorozza a harcolók erejét a túlerővel szemben is. Ezért válik a haladó történelmi múlt szocialista hazaszeretetünk szerves részévé, mindennapi munkánk ösztönzőjévé.

Úgy érzem, e történelmi tanulságok köteleznek bennünket arra, hogy méltó emléket állítsunk Zrínyi Miklósnak és a hős vitézeknek, s helyesen jártunk el akkor, amikor lépéseket tettünk annak érdekében, hogy a közeljövőben szobrot állítsunk a szigetvári hősnek a vár udvarán, címerével díszítsük történelmi műemlékünket, s emléktáblát helyezünk el Horváth Márk várkapitány, Sze­csődi Máté szigeti hadnagy és Istvánffy Miklós történetíró tiszteletére.

Tisztelt Ünnepi Tanácsülés!

A szigetvári ostrom 400. jubileuma nemcsak arra kötelezte Szigetvár, a szigetvári járás és Baranya lakosságát, hogy méltó emléket állítson a szigetvári hősöknek, hanem arra is, hogy az évfordulóra rendezett ünnepségen a vendé­geket méltó körülmények fogadják Zrínyi városában. E gondolat jegyében a jubileumi előkészület társadalmi ügy lett, mindenekelőtt a községben, de sokan kapcsolódtak be a munkába annak határain túl is tudósok, muzeológusok, mű­vészek, hivatásos és öntevékeny népművelők, építőipari munkások, parasztok, katonák és mások. Megsokszorozódtak a korábbi erőfeszítések, s az ünnepi készülődés a községfejlesztés ösztönzőjévé és forrásává vált. A haladó hagyomá­ny ápolása a szocialista építés lendítője lett.

Az ünnepség előkészületei már 1959-ben megkezdődtek, szervezett keretet azonban 1964. január 17-én kaptak, amikor a helyi kezdeményezések alapján a megyei párt végrehajtó bizottsági ülés határozata nyomán, a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Operatív Bizottságot hozott létre az ünnepség előkészíté­zésére és lebonyolítására.

Szinte nem is lehet áttekinteni hány ember gondolata, ötlete, lelkes mun­kája adta össze mindazt, ami testet öltött az előkészületek nyomán és az ünne­pések programjában.

A községi tanács levélben fordult Szigetvár község minden lakójához, amely­ben igyekezett ezt a buzgalmat határozott célok szolgálatába szervezni. Így pl. a község fejlesztéséhez, a saját lakóház és annak környéke rendbehozásához, parkosításához mozgósította a lakosságot. Az üzemek dolgozói szervezeten is bekapcsolódtak a munkába, kiemelkedő munkát véget pl. a Konzervgyár és a Cipőgyár több szocialista brigádja. Jelentős feladatokat oldott meg a gimná­zium és általános iskola tanulóifjúsága és a KISZ-fiatalság is. A lelkes Várbaráti Kör levélben fordult szinte az egész országhoz és összegyűjtötte a Zrinyiről elne­vezett szervek, intézmények, utcák névjegyzékét és címét. Ezeket az intézmé­nyeket és szerveket külön is tájékoztatta a jubileumról.

Tisztelt Ünnepi Tanácsülés!

Az előkészületek során igen jelentős feladat volt, hogy a hősi küzdelem színtere a szigeti vár méltó állapotban fogadhassa a jubileumot. Ezért a várat, kastélyt, a dzsámít és a csonka minaretet restaurálták, a kazamatákban közel 200 férőhelyes turista-szállót hoztak létre. Parkosították a vár 5 és fél holdas belső területét. Muzeológusaink előzetesen megkutatták szinte az egész várat. Feltárták és konzerválták a belső vár Zrínyi és török korabeli alapfalait és a belső várat elválasztó vizesárok egy részét. Ma már jelképes híd jelzi az egykori híd helyén a kirohanás közvetlen színterét. Az ásások leletanyagából és más felkutatott anyagokból 1964-ben már állandó vártörténelmi kiállítást nyitottak erre a célra átalakított kastélyban. Ezt a kiállítást a jubileumra teljesen fel-

újították, átrendezték, kibővítették. Országos és megyei szervek a vár rendbehozására napjainkig közel 6 millió forintot fordítottak.

Nagy változás történt a vár külső környezetében is. A község társadalmi összefogásból, községfejlesztési alapból, állami támogatással is megsegítve parkosította, rendezte ezt a területet is, csónakázó tavat létesített. Így a vár környéke is ma már kellemes pihenőhelye lett a szigetváriaknak és az ide látogató vendégeknek.

Gondot fordítottak a váron kívül eső műemlékekre is. Így restaurálták egy ritkaságszámba menő török épületet, amely eredetileg karavánszeráj volt. Most a török hódoltság-kori iparművészeti kiállításnak ad otthont. Közel 1 millió forint értékben újítjuk fel a volt Ferences templom melletti XVIII. századból való barokk zárdaépületet, hogy csak a jelentősebbeket említsem.

A legnagyobb munka az előkészületek sorában, mégis a községfejlesztés, a község megfelelő képének kialakítása volt. A céltudatos törekvés, a közös erőfeszítés szép eredményeket hozott. Kiemelkedő Szigetvár városiasodása szempontjából a községen áthaladó 6-os főközlekedési út teljes felújítása, a s ezzel egybekötve az út csatornázása, járdaépítéssel, parkosítással. Felújították a község jónéhány más utcáját is. Tatarozták a középületeket és a község lakóinak bekapcsolódásával a magánházakat is. Sortatarozást kaptak az állami lakóépületek. Korszerűsítették a közvilágítást. Néhány új intézményt is kapott a község: új filmszínház épült majdnem teljesen községfejlesztési alapból, a napokban fejeződött be egy új áruház építése, megépült a volt zsinagógából átalakított járási könyvtár épülete. Söröző és presszó létesült a Fötéren lévő sóraktár épületéből, felújították a szállodát, sportpálya létesült a vár mellett.

Az előkészületek időszakában társadalmi munkában végzett fúrás eredményeként nemrég ajándékozta meg Szigetvárt földje 62 fokos termálvízzel. Ezt már elvezették a strandra, megfelelő hasznosítása azonban későbbi feladat marad.

Részt vállaltak az előkészületekben a történészek, irodalom- és művészet-történészek is. Munkájuk eredményéről gazdag kiadvány-jegyzék tanúskodik. Kiemelném közülük mégis a Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézete által szerkesztett Szigetvári Emlékkönyvet, amelyben magyar kutatókon kívül osztrák, cseh, török történész tanulmánya is olvasható. A tudósok tovább folytatják kutatómunkájukat s a legújabb eredmények közzétételét szolgálja a ma már másodnapja folyó tudományos emlékülés.

A művészet képviselői sem maradtak adósak a Zrínyi-kultusz ápolásában. Megbízás alapján drámarészlet és oratórium készült; a két mű az ünnepek kiemelkedő rendezvénye lesz a szabadtéri színpadon. A művészeti pályázat eredményeiről tanúskodik a képzőművészeti alkotások kiállítása, az irodalmi művek egy része pedig a Jelenkor ünnepi Zrínyi számában jelent meg. A pályázat legjobb műveit — köztük kiemelkedő zenei alkotásokat — díjkiosztással egybekötött műsorban tekintheti meg a közönség.

Az ünnepi készülődésből példamutatóan vette ki részét a szigetvári községi tanács tagsága. Több tanácsülés foglalkozott a városfejlesztéssel és a Zrínyi Emlékünnep megszervezésével, s a tanácsstagok élen jártak a lakosságra háruló feladatok megoldásában. Az elért eredményekért dicséret illeti a szigetvári községi tanács tagjait és Szigetvár lakosságát. A községi tanácsot elismerésre méltóan támogatták megyei és járási tanács tagjai, végrehajtó bizottsága és szociális igazgatási szervei. Kiemelkedő munkát végeztek a város fejlesztésében és a Zrínyi Emlékünnep feltételeinek megteremtésében a Baranya Megyei Tanácsi

Magas- és Mélyépítő Vállalat, a Szigetvári Községgazdálkodási Vállalat, a KPM. Közútüzemi Vállalat, az EM. Baranya Megyei Állami Építőipari Vállalat, a Mecseki Ércbányászati Vállalat és mások.

A felkészülés utolsó szakaszában azok a szervek végeztek eredményes munkát, amelyek a vendégek igényeinek közvetlen kielégítésében működnek közre: így a Baranya Megyei Idegenforgalmi Hivatal, az állami és szövetkezeti kereskedelem és a vendéglátó ipar, a Pécsi Szikra Nyomda, a Posta, a népművelési szervek és intézmények.

Jóleső érzés most, az ünnepség felemelő óráiban végigjárni Szigetvárt, s összegezni az elmúlt évek lelkes fáradozásának tiszteletreméltó eredményeit. S ha valamikor és valahol, most itt igazán szemléltető példákon tanulmányozhatjuk, hogy mire képes egy kis község hagyományokat tisztelő és a szocialista építés lendületében egyre magasabb anyagi és kulturális színvonalra emelkedő lakossága. A község fejlesztése érdekében tett erőfeszítések nagy elismerése, hogy a jubileum alkalmából 1966. október 1-vel az Elnöki Tanács járási jogú várossá nyilvánította Szigetvárt.

Engedjék meg, hogy e helyről megköszönjem az együttes népi tanácsülés nevében mindazoknak az értékes munkáját, akik hozzájárultak Szigetvár fejlődéséhez és a Zrínyi Emlékünnep sikeréhez. A várossá nyilvánított Szigetvár lakosságának azt kívánjuk, hogy tovább haladjon azon az úton, amelyen az ünnepi készülődés lendületében elindult, óvja és gyarapítsa az elért eredményeket, érjen el újabb sikereket a szocializmus építésében önmaga boldogulására és a városba látogató vendégek örömeire.

Megérkeznek a vendégek Szigetvára

BERNÁTH JÁNOS

SZIGETVÁR 1566. ÉVI VÉDELMENEK TANÍTÁSA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

1. A várvédelem tanításának indokai és általános iskolai lehetőségei

Nemrégiben emlékeztünk meg méltó keretek között Szigetvár ostromának és elestének 400. évfordulójáról. Azonban nem minden esztendőben van évforduló, s az iskolákban pedig amúgy is évfordulóktól függetlenül kell tanítani a történelmet. Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy a szigeti várvédelem témájával hogyan foglalkozik az általános iskola, és ezen belül a történelemtanítás? Érdeemes megvizsgálni, hogy melyek a téma tanításának tantervi, óratervi és tankönyvi feltételei.

Mióta államilag irányított történelemtanítás van hazánkban, azóta mindig tanítottak Zrínyi Miklós szigetvári hőstettéről az alsófokú iskolákban. Hogy milyen szellemben és milyen célok érdekében, az természetesen más kérdés. Ennek értékelése írásomnak nem feladata.

Természetesen ott a helye a várvédő Zrínyi Miklósnak szocialista jelenünk általános iskolai történelemóráin is. Elsősorban a *hazafias nevelés*, pontosabban *a szocialista hazaszeretetre és nemzetköziségre nevelés* célkitűzései indokolják napjainkban az 1566. évi szigetvári várvédelem méltó és igényes tanítását. Ezeket a célkitűzéseket egyik pedagógiai alapidokumentumunk, a Nevelési Terv a következőképpen fogalmazza meg: „*Tudja (a tanuló), hogy a magyar nép jelentősen hozzájárult az egész európai kultúra, a művészet, a tudomány fejlődéséhez és védelméhez. A magyar nép önvédelmi harcaival súlyos véráldozatot és anyagi áldozatokat hozott az európai kultúra és haladás védelmében is.*”

... „*Lássa be, hogy a történelem azokat sorolja a legjobbak közé, ... akik együtt harcoltak a néppel a szabadságért, a függetlenségért, a haladásért, ...*”

... „*Tisztelje más népek erőfeszítéseit, küzdelmeit, ...*”

Zrínyi Miklós élete, nagyszerű haditettei, melyeket magyar és horvát vitézeivel együtt vitt végbe, s végül önfeláldozó hősi haláluk az ellenséggel folytatott ádáz küzdelemben — a legjobb lehetőségeket biztosítják a fent idézett nevelési célkitűzések megvalósításához.

A nevelési feladatok megvalósításán kívül még egy másik tényező is indokolja, hogy megkülönböztett módon foglalkozzunk e téma tanításával. Szigetvár szűkebb hazánk, Baranya megye területén fekszik, így országos jelentőségű *helytörténeti anyagként* is számításba jön. Ez a körülmény indokolja, hogy a

tantervi és tankönyvi lehetőségeken túlmenően a déldunántúli történelemtanároknak — elsősorban természetesen a Baranya megyeieknek — *súlypontosítottan* ki kell emelni Szigetvár 1566. évi védelmét a többi XVI. századi törökellenes végvári harc közül.

Felvetődhet a kérdés, vajon ideálisak-e témánk tanításához a jelenlegi tantervi, tankönyvi feltételek? Sajnos, e kérdésre nemmel vagy diplomatikusabban nemigennel kell válaszolnunk. A szigeti várvédelemről a 6. osztály anyagának „*Hősi küzdelem a török ellen*” c. 38. sz. leckéjében tanítunk. Történelem-tantervi anyagunk „feszítettsége” e lecke anyagában is érvényesül, ugyanis ezen az órán a következő kérdéseket kell megtárgyalni:

1. *Az ország három részre szakadása* (Kettős királyválasztás, a két király harcai, az ország két-, majd három részre szakadása).

2. *Élet a végeken* (További török terjeszkedések, új védővonal kiépítése, vártípusok, végvári vitézek, vitézi élet a végvárak körül).

3. *A várháborúk hősei* (Szulejmán világhuralmi tervei, Kőszeg ostroma 1532-ben, Drégely és Eger ostroma 1552-ben és végül a Szigetvár elleni 1566. évi támadás).

A három oldalas lecke szövegéből a szigetvári ostrom ismertetésére mindössze nyolc tankönyvi sor jut. A tankönyvi anyag logikusan, tömören összefogja a várvédelem történetét. A legújabb kutatások eredményeire támaszkodva azonban tárgyi pontatlanságára fel kell hívni a figyelmet. 1. Szulejmánnak nem 100 000, hanem kb. 50—60 000 katonája volt. 2. Zrínyit a vár védelménél nem a lőportorony felrobbanása hozta kritikusan helyzetbe, hanem a Nádasdy-bástyához épített *védmű* elé beásott nagymennyiségű lőpor véletlen felrobbanása.

Nyilvánvaló, hogy az egész lecke tankönyvi feldolgozásának maximális anyaga és bő terjedelme miatt igen nehéz az előbbieknél során ismertett nevelési és helytörténeti igényeknek megfelelően konkrétan és olvasmányosan feldolgozni a török elleni harcok, s ezen belül Szigetvár védelmének anyagát. A történelemtanárnak rugalmasan kell segíteni ezen. Két megoldás ígérkezik:

1. Egy új ismereteket közlő órátípus keretei között tanítja meg a 38. lecke anyagát, és tudatosan súlypontoszza az anyagot. 10—15 perc alatt válatosan áttekinti „Az ország három részre szakadása” és az „Élet a végeken” alcímek anyagát és tudatosan súlypontoszza az anyagot. 10—15 perc alatt vázlatosan átdoláshoz „A várháborúk hősei” c. rész megtárgyalására fordítja. A helytörténeti igényei miatt e 25—30 perc zömét is Szigetvár védelmének ismertetésére használja fel.

2. Másik, ideálisabb megoldásként az jöhetne számításba — ha a tanmenet időbeosztása engedi —, hogy a tanár egy teljes tanórát fordítson „A várháborúk hősei” c. rész tanítására. Az előbbieknél során már jelzett helytörténeti igények miatt ekkor is indokolt a súlypontosítás. Ebben az elgondolásban Kőszeg, Drégely és Eger ostromát kell rövidebben áttekinteni (természetesen a lehetőségek szerint konkrét tényeken keresztül, a várvédő hősök tetteinek nagyságát és jelentőségét értékelve, s ahol lehet, a tanulók ismereteinek a bevonásával), hogy Szigetvár védelmének tanítására legalább 25—30 perc jusson.

Megítélésem szerint bármelyik, a súlypontosításon alapuló órászervezési elképzelés keretei alkalmasak arra, hogy nevelési célkitűzéseinket maradéktalanul megvalósítsuk, mert *időt biztosítunk* az érzelmeket felkeltő, konkrét és színes, olvasmányos jellegű anyagközlésre, a szemléltetésre, a tanulók helytörténeti érdeklődésének a kielégítésére.

Az elvi és óraszervezési problémák felvázolása után nézzük meg a téma tanításának konkrét és gyakorlatias lehetőségeit.

2. *A szigeti várvédelem tanítására szánt óra (vagy órarészlet) tanítási anyaga, szemléltetési lehetőségei és módszerei*

a) *A tanítás anyaga*

Vitathatatlan, hogy a tankönyv 8 soros anyaga a szigeti várvédelemről nem elegendő a kívánt nevelési feladatok és helytörténeti igények realizálására. A 8 sort leckeeként kell a tanulóknak megtanulniok. Mit kell tehát tenni? Semmi mást, mint a 8 sor anyagának logikus gondolatmenetét megtartva, annak tömörségét fel kell oldani. Konkrét, érdekes és színes elbeszélő-leíró jellegű anyagot kell közölni a várvédelem főbb eseményeiről, jelentőségéről a *korabeli források* és a legjobban használható *feldolgozások* alapján. Esetleg szépirodalmi anyag is számításba jöhet. A felhasznált *szemelvények* feleljenek meg a tanulók életkorának.

A tananyag feldolgozásának gondolatmenete a következő lehet:

1. Szulejmán újabb támadásra indul 1566-ban. Felvonul Gyula és Szigetvár ellen.

2. Zrínyi Miklós és katonái felkészülnek az éltehalálharcra.

3. Az ostrom egy hónapjának vázlatos áttekintése.

4. Zrínyi kirohanása és hősi halála.

5. A szigeti várvédelem jelentősége.

Nézzünk néhány felhasználható konkrét adatot, szemelvényt a fenti gondolatmenet realizálására!

1. *Szulejmán újabb támadása 1566-ban. Felvonulása Gyula és Szigetvár ellen.*

1566. május elsején a nagy Szulejmán utolsó hadjáratára indult, melynek végső célja Bécs elfoglalása volt. A szultáni seregek megindulásának híre gyorsan terjedt. A magyar főurak sietve küldték seregeiket Győr és Pápa vidékére. Lassan-lassan a császári csapatok is megindultak, s mikorra maga Miksa király is Győrhez érkezett, olyan sereg állt ott, hogy bátran felvehetette volna a harcot a törökkel. A török sereg egy része Gyulát, a másik, a nagyobb része Szigetet vette ostrom alá.

A török had augusztus 1-én érkezett Sziget alá Szolimán vezetésével, és augusztus 5-én befejezte a vár körülkerítését. Szulejmán mintegy 50—60 000 harccsal és kb. 300 ágyúval rendelkezett. (Itt ki kell igazítani a tankönyv túlzó adatait!)

2. *Zrínyi Miklós és katonái felkészülnek az éltehalálharcra.*

A török érkezését Zrínyi kémei időben jelentették. Zrínyi igyekezett három részből álló várát (Vár, Óváros, Újváros) a lehető legjobban felszerelni. Sajnos, a szükséges 6000 katona helyett csak 2300 katonával és mintegy 60 ágyúval rendelkezett. Élelmiszerral, egyéb fegyverekkel, lőszerrel, puskaporral és egyéb

szükséges felszereléssel jól ellátta a várat. Végrendelkezett, és elhatározta, hogy bezárkózik Szigetbe, és élete árán is védi a végromlásba jutott hazát.

Már augusztus 1-én összehívta az egész várőrséget és a szigeti lakosságot a belső vár előtti térre. Lelkesítő beszédet intézett a jelenlévőkhöz, majd utána a következő esküt tette katonáinak:

„Megfogadtuk a nagy Isten nevére, hogy mind eképpen bezárkózunk Szigetbe, mert kívánunk különösképpen a kegyelmes Istennek, a császári és királyi fölségnek, a keresztény közönségnek s eme végső romlásra jutott édes hazának híven, állandóan derült orcával, vérünk ontásával és ha a sors úgy kívánná. halálunkkal és fejünk elvesztésével is szolgálni. Esküszöm az élő Istenre, hogy liteket mindhalálig el nem hagyjak, hanem veletek élek és halok.”

Utána a polgárok és katonák is esküt tettek Zrínyinek:

„Mi polgárok, lovasok, gyalogosok és őfölsége zsoldos katonái esküszünk és szentül fogadjuk Istennek, keresztény felsőbbségünknek, édes hazánknak és a mi urunknak, gróf Zrínyi Miklósnak, hogy híven, szófogadással, mindenben és mindenkor neki engedelmesek leszünk. Allhatatosan fogadjuk, hogy vele élünk és vele szenvedünk halált.”

Szulejmán a vár ostromának megkezdése előtt megadásra szólította fel Zrínyit. A felszólítás különböző kedvező ígéretekkel is párosult. Zrínyi azonban az ajánlatot kereken elutasította.

3. Az ostrom vázlatos áttekintése, főbb eseményei.

A továbbiak során a részletezés igénye nélkül tekintsük át a várvédelem hősi hónapiát. Beszéliük el, hogy az Újvárost három napi ostrom után bevette a török. Az Óváros elfoglalására viszont már 11 napra volt szüksége. Érzékeltesük a támadások hevességét és a védelem szívósságát. Zrínyi csak augusztus 21-én adja fel az Óvárost, s közben hét nagy török rohamot ver vissza. Óriási veszteségeket szenved a török. Csak az Óvárosért folyó harcokban 11 000 török veszti életét. Zrínyi vesztesége itt 1200 katona. (300-an már az Újváros védelmében elestek.) Tehát amikor visszavonul a várba, mintegy 800 katonája marad.

A döntő összecsapás a Vár körül folyik. A törököknek sikerül a gátak átvágásával levezetni a vizet, és az iszapon keresztül — több ezer paraszt és katona bevonásával — utat építeni a déli oldalon a vár két fontos bástyájához. Ezután egymás után indítja hevesebbnél hevesebb támadásait augusztus utolsó napjaiban. Zrínyi vitézeinek minden támadást sikerül visszaverni. A harc hevességére jellemző, hogy pl. az aug. 29-i rohamnál 4000 török vesztette életét. De a védők is nagy árat fizettek a győzelemért. Néhány napos szünet után, szeptember 5-én történtek a döntő események. A törököknek földalatti aknákon keresztül sikerül megrongálni a Nádasdv-bástyát és tüzet okozni a Várban. Ugyanekkor négy oszlopban megindul a minden eddiginél nagyobb támadás. A janicsárok behatolnak a várba. Zrínyi személyesen vezeti ellenrohamra csapatait. Példáján fellelkesülve a hajdúk kiszorítják a janicsárokat a Várból, más részük pedig a tűz martaléka lesz. Még ugyaneznap délelőtt a védők két rohamot vernek vissza. A támadók annyira kimerülnek, hogy a nagyvezér kénytelen pihenőt adni harcoló csapatainak. Mindez szeptember 5-én délben történik.

Egy váratlan szerencsétlenség azonban a török javára fordítja az ostrom kimenetelét. A déli pihenő alatt valami véletlen folytán felrobbant a Nádasdv-bástyánál lévő védőmű elé beásott nagy mennyiségű lőpor, mely a bástyát a

rajta lévő katonákkal együtt elpusztította. Dermedt csend fogadta mindkét oldalon a történeteket. A viharos erejű szél a közeli raktár- és konyhaépületeket is lángba borította. Veszélyben volt a vár hídjához közel álló puskaporos épület is. Közben a felocsúdott janicsárok felkészültek, s ellenállás nélkül behatoltak a várba. Zrínyi látta, hogy itt már minden elveszett, oda vannak az élelmiszer- és hadikészletek, s a fenyegető tűz miatt elrendelte a visszavonulást a belső várba. Ezt azonban csak részben tudta keresztülvinni. Csak a védősereg egy része — mintegy 200 katona — tudott bezárkózni a belső vár falai közé. A többiek az ellenség kezébe kerültek. A katonákat megölték, a fiatalabb asszonyokat és gyermekeket rabságba vitték. Az elfoglalt külső várban török katonák raboltak, fosztogattak, majd összeverekedtek és egymást ölték. — Ezen a napon Istvánffy szerint 7000 török veszítette életét.

4. Zrínyi kirohanása és hősi halála.

A belső várba szorult katonák szomorúan, de bátor szívvel és lélekkel várták végzetük beteljesülését. Világos volt, hogy a belső várat sokáig tartani nem lehet. Sem élelmük, sem ivóvizük, sem fegyverük és lőszerük nem volt elegendő. Ilyen körülmények között töltöttek el egy napot és két éjszakát. Az általában bevehetetlennek tartott vár elesett, le kellett mondaniok minden reményről, csak egy volt, ami még tőlük függött: életük dicsőséges befejezése.

A nagy nap szeptember 7-én következett be. A janicsárok kora reggel tüzes szurkos nvilakkal felváltották a várkastély tetőzetét. Az éhínség és szomjúság mellett most már a hőség és a füst is gyötörte őket. „Amikor ezt Zrínyi látta, előhozatta kamarásával égszínkéék díszruháját, magára öltötte, díszes cipőt húzott, fejére gyémántforgós, kócsagtollal díszített kalpagot tett, nyakába medalionos nehéz aranyláncot akasztott, csuklóira pedig arany karpereceket raktott, dolmányának zsebeibe egy-egy selyemzacskóba varrva 100—100 magyar aranyat tétetett mondván: „Nem akarom, hogy aki holttestemet ki fogja fosztani, azt mondja, hogy semmit sem talált nálam.” A többi kincseit elégette. Ezután egybehívatta megmaradt vitézeit, s a kapualjba állított nagyöblű ágyút szögekkel és vasdarabokkal töltette meg. Elkövetkezett a vég. Zrínyi végignyugtatta szemeit hűséges katonáin, majd fölemelte jobb kezét és rövid kis beszédet tartott még nekik, amelyet Budina históriája őrzött meg számunkra:”

„Testvéreim, vitéz katonák!

Íme mindnyájan látjuk, hogy mire jutottunk. Az Isten bűneinkért büntet bennünket. Nem az ellenség nagy száma, sem vitézsége, hanem a nagy tűz és a régóta tartó szárazság győzött le bennünket. Úgy illik, hogy utolsó óránkban az Istentől ezt a ránk bocsátott büntetést alázatos lélekkel és hálás szívvel viseljük, mert ezzel nemcsak a magunk bűneiért, hanem az egész országnak gyalázatos tetteiért is fogunk vezekelni. Emlékezetetekbe idézem, hogy ezelőtt 37 nappal esküvel fogadtátok, hogy ezen a helyen vagy győzünk, vagy meghalunk. Eddig nem történt semmi rossz, hűséges, bátor katonák voltatok, soha semmiféle árulást nem tapasztaltam köztetek. Íme mindnyájan láthatjátok, hogy tovább ezen a helyen maradnunk, itt kitartanunk nem lehet, és pedig három okból nem. Először, ha itt maradunk, a tűz és a lángok martaléka leszünk, másodsor, mert már csak kevesen vagyunk, és harmadszor, mert nincs élelmünk, hiszen gyermekeitek és asszonyaitok is az éhségtől és szomjúságtól gyötörve pusztul-

nak el. De miért is akarnánk ilyen körülmények között itt maradni, és idebenn megégni? Rajta tehát, vitéz katonáim, menjünk ki a külső várba, bátran ütközzünk meg az ellenséggel, és haljunk meg dicsőségesen. A hősi halál mindnyájunknak örök hírt és dicsőséget fog szerezni. Én valamennyiünk között az első akarok lenni, és előttetek fogok járni, ahogyan én fogok tenni, ti is úgy cselekedjétek. Higgyétek el, testvéreim, hogy még a halálban sem hagylak el benneteket. Rajta tehát, előre!”

Zrínyi szavai olyan lelkesedést váltottak ki, hogy a katonák uruk példájára levetették páncéljaikat, sisakjukat és a szablyahüvelyeket, s azokat a kapu egyik sarkába rakva, könnyű öltözetben állottak be újra helyükre. Zrínyi parancsot adott a kapu kinyitására, majd az ágyút elsüttette. Csikorogva futott a várarok hídja, s a kinyitott kapun át látni lehetett az ellenség nagy tömegét, amint utolsó rohamra készült a kis vár ellen. Nagy dörrenés rázta meg a bejáratot, a kartács széles utcát nyitott a törökök tömött soraiban, mire Zrínyi indulást parancsolt, és gyors léptekkel megindult az ellenség felé. Követték őt hű hadnagyai és vitézei. Zrínyi a hídon keresztülfutva kispuskájával egy agát lőtt agyon, majd elhajította a puskát, és szablyájával belevágott az ellenség sűrűjébe. Ott volt közel a nagyvezér és egy csomó basa is, akik megadásra szólították fel Zrínyit, kegyelmet ígérve neki, de ő tagadólag intett a fejével, és még több törököt vágott le. Ekkor melle jobboldalán puskalövés érte és elbukott. Csakhamar azonban újra fölemelkedett, és féltérden állva a további harcra lelkesítette vitézeit. Ekkor azonban jobb halántékán újra puskagolyó érte, s elnyúlt a földön. Hadnagyai és vitézei körülvették, erős harcot vívtak érte, s be akarták vinni a várba, de a sűrű puskatűz már annyira megritkította a kis csapatot, hogy az ellenség hamar erőt vett rajta. Itt estek el hősi harcban uruk mellett hadnagyai és vitézei. Ez volt az utolsó ellenállás a várban.

Zrínyi Miklós holttestét a janicsárok a janicsáragához vitték, aki egy ágyúra fektetve lefejeztette, és a fejet a nagyvezérnek küldötte el, az pedig hosszú kopjára szúrva a táborban közszemlére tette ki. A lovagias és vitéz Szokoli Musztafa — az új budai basa —, aki személyesen ismerte és tisztelte őt, megszerezte Zrínyi fejét. Nagy tisztséggel Budára hozatta, aztán drága szövetekbe burkolva nagy pompával elküldte a császár táborába. A Miksa királyhoz írt magyar nyelvű levélben így magyarázta ezt az eljárását:

„Énnekem jó szomszédom volt és az ű halálán most is bánkódom. Evvel is megbizonyítottam, hogy az ű feje karóba ne álljon. Azért küldtem föl, tiszteséget tettem nékie, testét is eltemettetem. Kár volna olyan vitézlő urak testét, hogy az madarak ennék.”

A bécsi udvar meg sem köszönte ezt a nemes eljárást Musztafa basának.

Miksa király tehát nem segítette meg Zrínyit, pedig tehette volna. Hamarosan feloszlatta a győri tábor. Hamarosan Komáromban, majd Gután találjuk Őfelségét, ahol öt napon át a vizahalászat izgató látványában gyönyörködött. (Takáts: Régi idők, régi emberek.)

5. A szigeti várvédelem jelentősége.

Zrínyi halálának híre gyorsan elterjedt és nagy megdöbbenést keltett. A kortársak leveleiből az derül ki, hogy érezték a veszteség súlyát, az okokat is világosan látták, és a lelkiismeretfurdalás is jelentkezik megnyilatkozásaikban:

„Azt a jámbor urat ugyan szántszándékkal elveszejték! Mind az vár, mind ő nagy kár, mert ennél több úr nem vala, ki hadakozás dolgához tud vala. Ha

akarják vala, megsegíthetik vala azt!" (Gyulai János szept. 13-án írja Batthyány Kristófnak.)

Noha Zrínyi és vitézei szinte mind egy szálig elvesztek, Sziget vára az el-lenség kezére került, a várvédelemnek mégis óriási jelentősége volt. A törökök 25 000 embert vesztek, a török sereg létszámának 40⁰/₀-át. (A hadvezetés igen súlyos veszteségnek tekintette mindenkor, ha egy sereg 25⁰/₀-a elesett, megsebe-sült vagy megbetegedett.) A török seregen belül a janicsárok még iszonyúbb veszteséget szenvedtek Sziget falai alatt: elvesztették állományuk 50—60⁰/₀-át. A szultán is meghalt, s benne hatalmas akaratot vesztett el a török állam. A törökök bevették ugyan Szigetvárt, de utána folytatni már nem tudták a had-járatot. — „A török hatalom feljеле ivelése nem Szigetváron, de Szigetvárnál tört meg. Hanyatlása itt kezdődött.”

b) Szemléltetési lehetőségek ...

1. Térkép: Magyarország a török hódítások korában (1526—1606)
2. Történelmi atlasz: 16/a és 17/a oldal
3. Felnagyított helyszínrajz a korabeli szigeti várról: Újváros—Óváros—Vár.
4. Történelmi képek: (bőséges anyagból lehet válogatni)
  - Zündt, Mathias: Zrínyi a kirohanás előtt
  - A szigetvári Zrínyi Miklóst ábrázoló metszet 1567-ből. Nicolo Nelli műve
  - Szulejmán szultán. Rézmetszet. XVII. sz.
  - Székely Bertalan: Zrínyi kirohanása c. festménye
  - Peter Kraft: Zrínyi halála c. festménye
  - Hollósy: Zrínyi kirohanása c. festménye
  - (Utóbbi kettő lovon ábrázolja Zrínyit. Zrínyi gyalogosan tört ki a várból!)
  - A szigetvári Zrínyi Miklós levágott fejét ábrázoló olajfestmény
  - A szigetvári Zrínyi Miklós sisakja
  - A szigetvári Zrínyi Miklós szablyája és sisakja
  - Korabeli magyar és török fegyverek képei

A kiválogatott, illetve rendelkezésre álló képanyagból kis kiállítást lehet rendezni az óra előtt, hogy a tanulók előzetesen tanulmányozzák.

5. Diafilm:

- Képek a magyar történelemből
- 5 képes sorozat a mai várról (Színes)

c) Tanítási módszerek

Zömében *elbeszélő, leíró és megjelenítő* szakaszokkal kombinálva. Néha váz-latszerű áttekintés. A kiválasztott szemelvények érzelmekre ható felolvasása. Vizuális szemléltetés esetén bemutatás megbeszéléssel. A tanulói aktivitás első-sorban a feszült figyelemben, az átélésben nyilvánuljon meg. Ha a tanulók ren-delkeznek a témával kapcsolatos ismeretekkel, (pl. elolvastak már egy Zrínyiről szóló ifjúsági regényt), mértékkel be lehet vonni őket az anyag megtárgyalá-sába, elmondhatják ismereteiket. De vigyázzunk, nehogy az érzelmi ráhatások szempontjából legexponáltabb részeknél „szétheszéljék” az órát.

Összegezve: a tanári előszó érzelmeket keltő, hatásos legyen. A pátoasz, a csodálat, a meghatottság, a kegyelet érzelmi megnyilvánulásait tudatosan alkalmazzuk az órán.

3. A várvédelem tanításának egyéb lehetőségei

a) *Történelmi témájú könyvek olvastatása a tanulókkal.* (Pl. Szántó György: Az Alapyak kincse.) Készítsük elő az olvasást. Időben hívjuk fel rá a tanulók figyelmét, hogy mire a várvédelem témájának tanítására kerül sor, el tudják olvasni. Az órán számoljanak be olvasmányaikról. Szereplésüket az osztályzatba is számítsuk be.

b) *Tanulmányi kirándulás a szigetvári várhoz.*

Lehetőleg a tanítási óra után következzen egy tanítás nélküli munkanapon. A várlátogatás menetét a történelemtanár készítse elő, tervezze meg. Ha nincsenek helyi ismeretei, kérjen meg kalauzolásra egy szigetvári történelemtanárt, esetleg egy idegenvezetőt. A tanulók várlátogatási tapasztalataikról is számolhassanak be.

c) *Szakköri foglalkozás.*

Az előbbieket során láttuk, hogy a történelemórán viszonylag kevés anyagot tudunk feldolgozni a rendelkezésre álló idő korlátozottsága miatt. A szakkörön jóval ideálisabbak a feldolgozás feltételei. Akár 2—3 egymás után következő szakköri foglalkozást is felhasználhatunk a várvédelem témájának feldolgozására. Felhasználható irodalom van bőven. Az életkori szempontoknak legjobban megfelelő anyagból válogassunk. Kapjanak előzetes feladatokat a tanulók, amelyekről a foglalkozásokon beszámolnak. Itt ők szerepelnek, a tanár csak irányítson, összegezzon, esetleg döntsön a vitás kérdésekben. A szakköri foglalkozást kövesse szigetvári kirándulás is.

4. Ajánlott irodalom

— Szigetvári Emlékkönyv — Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára. Bp. 1966. Akadémiai Kiadó 402 l.

(Témánkhoz elsősorban az Előszót és Bende Lajos: Szigetvár ostroma 1566-ban c. tanulmányát ajánljuk.)

— BARANYA (Szerk.: Kolta János) 1958, Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal kiadása 321 l.

— Molnár Imre: Szigetvár és környéke

1965. Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal 78 l.

— Hogyan halt meg Zrínyi Miklós (Vál.: Molnár Imre)

Szigetvár, 1966. Várbarátok Köre kiadása 27. l.

— Kalmár János: Zrínyi fegyverek

Pécs, 1965. Janus Pannonius Múzeum füzetek 7. sz. 42 l.

— Kováts Valéria: A szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum kiállításai

Pécs, 1966. Janus Pannonius Múzeum füzetek 10. sz. 112 l.

— Szigetvár — Bibliográfia

Pécs, 1966. A Baranya megyei Tanács Megyei Könyvtárának kiadványai 7. szám 59. l.

Fenti művekben a szemléltetésre javasolt illusztrációk is megtalálhatók.

DR. BÉKEI LÁSZLÓNÉ:

A TÖRÖK ELLENI FÜGGETLENSÉGI HARC TANÍTÁSA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

Iskolareformunk végrehajtását szabályozó dokumentumaink a korszerűsítés határozott igényével lépnek fel a történelemtanítás gyakorlata irányában is. Ezért szükségserűvé válik az, hogy munkánkban nagyobb követelményeket támasszunk önmagunkkal szemben a szaktárgyi anyag birtoklásában, felkészülésünkben, oktatási és nevelési módszereink, eljárásaink megválasztásában, céljaink megvalósításában. A tanórát az ismeretszerzés olyan alkalmává kell tennünk, amely érdekes módon szintetizálja a tanulóknak a tanórán és iskolán kívül szerzett ismereteit. A rögzítés módját is változatossá, újszerűvé, eredményessé kell tennünk.

A történelem anyagát, a fogalmakat, tényeket, eseményeket, összefüggéseket, a gazdaság, a technika, a társadalom, a kultúr- és politikai történet egyes elemeit, összefüggését, kölcsönhatását szemléletesen, az adott kor valóságát, levegőjét megteremtve kell felelevenítenünk. A szemléletesség megvalósításával biztosítjuk azt, hogy minden tanuló reproductív képzelete segítségével plasztikus, eleven, képszerű és differenciált képzeteket szerezzen. Sőt kialakuló történet szemléletüket is megalapozzuk azzal, hogy az egyes korok levegőjét megteremtve, véleményalkotásra, állásfoglalásra készítjük őket kérdéseinkkel, feladatainkkal. Így elérjük, hogy életük mindennapjaiban gondolkodásukat, cselekedetüket, érzéseiket történelmi példaképek és értékítéletek motiválják, egyéniségüket ezek alakítják.

Tudatos törekvéseinket, munkánk gyakorlati oldalát, eredményeit hadd mutassuk be most *A török elleni védelmi harc* c. anyagrészen.

Ennek a küzdelemnek egyik kiemelkedő eseménysora *Hunyadi János* harca. Itt az anyag belső összefüggéseinek feltárásával rögzítjük a régebbi ismeretet és egyúttal biztosítjuk a tanulók aktivitását. Ehhez az egységhez előkészítő házi feladatul adjuk: *Mikor került sor ezt megelőzően a török elleni fegyveres harcra? Milyen eredménnyel és következményekkel?*

A török ellenes védelmi harc gazdag eseményanyagát, erkölcsi példamutatásukban csodálható hőseit mutatja be *forrásolvasó füzetünknek* erre az egységre vonatkozó gyűjteménye (A füzet a történelmi kabinetben minden gyereknek, a város iskoláinak egyes osztályaiban a történelmi érdeklődésűeknek áll rendelkezésre.) Az olvasó füzet vonatkozó feladatait, kérdéseit és helyenként a forrá-

sait is ismertetem a következőkben azzal a céllal, hogy eredményeinket is megmutassam.

Hunyadi harcainak bemutatásához leveléből emeltünk ki. Tanulóink ilyen feladatot kapnak: *Olvasd el Hunyadi levelét a török pusztításról! Tanulj belőle kedved szerint! Készíts szóbeli leíró fogalmazást a török pusztítás szörnyűségéről 8—10 mondatban! Használd fel ehhez a VI. osztályos irodalomkönyvben olvasott, ebben a korban keletkezett népdalunkat is: Amott kerekedik . . ! Keresd ki Gárdonyi: Egri csillagok c. regényéből a rabok beszélgetését! Ezt is használd fel!*

Így a tényeket, eseményeket gazdagon, árnyaltan tudják. Helyes eszmei állásfoglalást alakítunk ki bennük, sőt a kor kultúrájába is betekintést nyújtunk.

Természetesen új tankönyvünk feladatait is kamatoztatjuk pl. a következőképpen: „*Kövessétek nyomon a térképen Hunyadi harcait!*” (99. old.) Mi applikálható zászlócskákkal oldatjuk meg ezt a feladatot; kis lófarkas és Hunyadi-címeres zászlókkal jelöltetjük a hosszú hadjárat állomáshelyeit, Várnát, Rigómezőt. A nándorfehérvári csata mozzanatait a kabinetben makettről tanulják gyermekeink (a Hadtörténeti Múzeum mintamakettja után készítettük), s forrásokat olvasnak hozzá önálló munkával. A nándorfehérvári ostromról Bonfinitől válogattunk szemelvényrészleteket. Ilyen feladatot melléeltünk hozzá: *Használd a makettet, meséld el színesen az ostrom történetét! Hasonlítsd össze Hunyadit Mohameddel! Emlékezz vissza az ókori Görögország történetére! Kiket tudnál ehhez a két hadvezérhez hasonlítani? Gyűjts más példákat is arra, hogy a hazáját védő nép oroszládként harcol, a hódító pedig csak pénzért!*

A *Thuróczi krónikából* választott néhány mondatos szemelvényrészletünkhöz a következő feladatokat kapcsolunk: *Miben különbözik a törökök várostroma a tatárokétól? Ha semmi lényegeset nem találsz, nézd meg a tankönyved 46. lapját, kérd el a szertárostól az Esztergom ostromáról szóló szemelvényt! Miért látod szinte magad előtt a Dunán folyó csatát? Gyakorold a szöveg kifejező olvasását! Tégy megállapításokat Mátyás király krónikása, Thuróczi János stílusára!*

Mátyás török ellenes hadjárataihoz ugyancsak forrásrészleteket dolgoznak fel. A térképen Mátyás címeres zászlókkal követik az eseményeket. A hiteles képanyag is gazdagon ábrázolja a kort. Korabeli rézmetszetet nagyítottunk fel epidiaskóppal: a török rabságba hajtja a magyar lakosságot.

Ezek az egységek alkalmasak arra, hogy a nagy hősök helytállásával hazaszeretetre neveljünk: *Kamonyai, Dugonics, Hunyadi és Mátyás* példájával. (Külön olvasókönyvet szerkesztettünk nagy nemzeti királyunk jeles cselekedeteiről és bölcs mondásairól; *Galeottótól* és *Bonfinitől* válogattunk. A Mátyás korabeli krónikák kötésének megfelelően festettük meg, és a középkori kéziratos könyvek mintájára „láncos könyvként” használjuk.)

Az egységünkhöz tartozó események átélése lehetővé teszi, hogy tanulóink erkölcsi ítéleteket fogalmazzanak meg, s véleménynyilvánításukkal maguk is alakuljanak. Pl. ismertetjük a *Hunyadi* ellenes áskálódásokat, a kormányzóságról történő lemondását, majd azt a tényt, hogy a király csak levélben bízta meg Nándorfehérvár védelmével, míg ő maga gyorsan elhagyja az országot. A tények ismertetése után állásfoglalásra indítunk, szubjektív véleménynyilvánításra kényszerítve a tanulókat: „*Te mit tettél volna Hunyadi helyében?*” Ez alkalommal tisztázzuk, hogy személyes megbántottságunk sohasem lehet akadályja valamely nagy ügyért való harcunknak.

Az egységek arra is alkalmasak, hogy a szocialista humanitás erkölcsi tar-

talmát bontogassuk, konkretizáljuk egy-egy fogalmi jegyét. A központosított hatalom összeomlása c. fejezetben már felvetjük a felelősségtudat szerepét a történelemben. *Ki a felelős Mohácsért, az ország három részre szakadásáért, a 150 évig tartó török igráért?* (Az utolsó kérdésre vonatkozó forrásválogatásunkat ismertetem.)

...„sem külső ellenségtől meg nem oltalmaz, sem törvényünkben meg nem tart, oly prezidiumot (örséget) tart közöttünk, aki bennünket elárul és a török ellenségnek elad.”

...„mindenki kedve szerint él, a nemeseket megrabolják, a várakat megostromolják és minden rosszat elkövetnek, amelyre csak olyan hazában kerülhet sor, ahol sem király, sem védelmező nincsen. Vagy nincsen király, vagy alszik, vagy semmit sem tud tenni.” (*Illésházy levele.*)

A hiteles adatok ugyanolyan hatásúak lehetnek, mint a források. Ehhez ilyen feladatot adtunk: *Az alábbi adat és források alapján dönts el, törődik-e a német császár Magyarországgal; miért van szüksége a magyar területre?*

A végvári harcok, várháborúk idején a birodalom hozzájárulása a védelmi kiadásokhoz évente eléri a hatszázezer Ft-t, amely megközelíti Magyarország egész évi jövedelmét. Az osztrák Habsburgok jövedelme kettő millió, de minden Habsburg tartományé egyúttvéve 8 millió.

„Mi mindig hűséges és engedelmes alattvalói vagyunk öfelségének, öfelsége minden parancsát teljesíteni törekszünk. A fegyverszünetet is igyekszünk megoldani, de a török portyázások nem szűnnek. Az embert és a jószágot egyre rabolják. Nem akarunk mi a béke megkötésének akadályai lenni, de méltányosnak ítéljük, hogy amit a töröknek szabad, öfelsége azt nekünk is engedélyezze.”

„... A békére számító sok nyomorult ember elvész. Öfelsége jobban tenné, ha ennek a sok szerencsétlen kereszténynek kijelentené, hogy vagy vándoroljanak ki otthonukból vagy gondoskodjanak maguk önvédelmükről.”

„... Mélységesen fájlalom, hogy ennyi csapás zúdul a szegény keresztyén népre, hogy barom módjára úzik, rabszíjjra fűzik, mégis azt hiszem, ha teljesen nem is, de nagyrészt megoltalmazhatnánk, ha a zsoldosok, úgy ahogy a nagy urak katonái fizetést kapnának.” (*Zrínyi, a szigetvári hős leveleiből.*)

S a dédunoka tolláról ugyanez a panasz folyik:

„A nép a Mura közelében már lakni sem mer, sem gazdaságára vigyázni, hanem házát, vagyonát, földjeit elhagyva a hegyekbe húzódik vissza. Megboszszulnánk magunkat, de mivel legszentebb fölséged megtiltotta, tehetetlenül kell tűrnünk siralmas károkat.”

Egy 1593-ban keletkezett vers (*Pesti György*) így panaszodik:

„Király, nem jártál el a te tisztvedben,
Eszel iszol, csak mulattál életedben,
Sok adót szedetsz minden esztendőben
De az ellenséggel nem mentél szemben.”

A költő *Zrínyi a Szigeti veszedelem* c. munkájában így ír a magyar végváraknak nyújtott segítségről:

„Rákháton tinektek hoz ő segítséget.”

Már a kortársak is sok mindenért a „*pilises fejeket*” tették felelőssé:

„*Pilises fejeknek hódult magyar nemzet.*”
„*Csak papvilág fénylik, az magyar alászáll!*” . . .

„*Akárhová tekints, mindenütt pap az úr,*
Kincses jószágokban ő kedve szerint túr.
Pap töltözik minden te jóvedelmeddel,
Pap bír országodnak legnagyobb részével . . .
Váraidot mikor víjja az ellenség
Nincs akkor papoktul semmi hadi költség”

Az utódok is felvetik az egyház felelősségét: *Küld-é az egri püspök katonát? Azt üzente, imádkozni fog a várbeliekért.* (Gárdonyi: Egri csillagok).

„*Annyira jutottak a magyarok, akár a mágnások, akár a nemesek, hogy akiknek két növendék fia volt, az egyiket Ferdinánd pártjára irányította, a másikat meg János királyéra.*” (Szerémi: Magyarország romlásáról.)

Forrásolvasó füzetünk következő szemelvénycsoportja, amellyel a szocialista humanitásra nevelünk az osztályharcos tudat mellett, — ilyen feladatokat adott: *Kik mutattak példát az igazi hazaszeretetre, hogyan? Az alábbi idézetekből gyűjts adatokat, hogy beszélni tudj arról, milyen volt a végvári vitézek élete.*

A révkomáromi helyőrség jelentéséből: „. . . seregednek is nem lévén semmi fizetése, annyira jutottunk, hogy sokan közülünk immár fegyverét is, lovát is elkényszeredett adni . . .”

Losonczy István temesvári kapitánynak ezért kellett feladnia a várat:

„*Az ostromlottaknak már csaknem egész élelmiszere elfogyott, a lőporból is alig volt két három vedernyi, ami, ha a török a vár falainak elfoglalására indul, a nagyágyúk egyszери kisütésére is alig lett volna elég.*” (Istvánffy)

„*Az nagy széles mező,*
Az szép liget erdő
Sétáló palotájok
Az utaknak lese,
Kemény harcok helye,
Tanuló oskolájok
Csatán való éhség
Szomjúság nagy hévség
S fáradtság: mulatások.”

— „*Nagyszerű hősök példás hazaszereteteről olvasol itt!*” — Ez a címe a következő válogatásunknak az olvasófüzetben:

„*A falak ereje, nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében . . .*” (Gárdonyi: Egri csillagok.)

Tinódi Lantos Sebestyén írja Szondi György haláláról:

„*Nagy, szép dárda Szondinak kezében vala,*
Sebesölve térdén állván ő viv vala,
Az fejét az hegyről alávetették vala . . .”

Jó Drégelnek vára lőn basa kezében,
Szondinak az testét vivék elejibe,
Fejét keresteté, azt testhöz viteté
Mint oly vitéz embört nagy szépen temetteté.”

Arany János így beszél Szondi hősi haláláról:

„Mint bátya feszült meg romlott torony alján...”
„Ő álla halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét...” (Olvasd el az egész verset!)

Losonczy István írta levelében: „Azért ti kegyelmetek bizonnal vegye, hogy én... hazámhoz való szeretetemben, az én lelkem míg testben leszen, meg nem fogatkozom.”

A szigeti hős vallomása: „A nagy isten nevében bezárkózom Szigetbe, hogy hűséggel, állhatatosan és vidám orcával, vérem ömlésével és ha a sors úgy hozza, életem elvesztésével is szolgáljak a jóságos istennek, ő szent császári és királyi fenségének, keresztyén közösségnek és végső romlásba jutott édes hazámnak.”

Dobó levele a török elvonulása után: „Ebben az ostromban isten segítségével törekedtünk minden hűségünket és erőfeszítésünket megmutatni ennek a szerencsétlen agyongyötört országnak védelme iránt a velünk harcoló katonák nem kis pusztulásával, az ő és a mi vérünk nem kis hullásával.”

Osztályharcos tudatunk fejlesztéséhez és az igazi hazaszeretet példáinak csodálatához adjuk még ezeket a forrásokat, s bemutatjuk, hogy a nép vállalja a fegyveres harcot, s ott kitünteti magát, sőt maga is kezdeményez és vezet a török ellen támadást:

Gergely kovács így mutatkozik be az egi várban... „Kovács vagyok, ha kell vasat ütök, ha kell, hát törököt...” A leány, akinek az édesanyja elesik a pusztító harcban, de ő előbb ledobja a követ a földre, amelyet az anyja már nem tudott, és csak aztán borul sírva a drága anyai testre és szakad fel belőle a kiáltás, édesanyám!

Jurisics Miklósnak a királyhoz intézett leveléből is hasonló dolgokat tudunk meg:

„Ha óhajtja tudni felséged, miként vagyunk felszerelve és milyen a katonaságom — értésére adom, hogy úgy rendeztem be magam, mint egy szegény háziúr. Van tíz felszerszámozott lovam és 28 felfegyverzett huszárom. Katonaságom csak nyomorúságos parasztokból áll, akik ide menekültek és a védelem alkalmával sem volt több 700-nál, most azonban fele sincs már. Azonkívül agyonütötték vagy lötték hű szolgálmat kivétel nélkül.”

Karácsony Györgyről mondja Brutus János magyar történelmében:

„...derék vitéz férfiak követték a maguk szántából, mint a szabadság bajnokát, a török leverőjét, katonának iratkoztak és a maguk költségén mentek a hadba. Megfogadták, készek életüket adni a szent ügyért... Már kétezer ember csatlakozott hozzájuk. Ily sokan akartak harcolni ez vezérek alatt a maguk költségén. Megneszelte ezt a török, de nem törődött a képzetlen parasztsereggel, gondolta, majd megadják oktalanságuk árát, ha valami balgaságot kezdenének... Kihirdette, hogy megtámadja a szolnoki bég alá tartozó Szentmiklós várát a Bala vize mellett... Ígérte továbbá, hogy a vár kapui isten hatalmából és intésére maguktól leomlanak és elhárul minden akadály...”

A várépítő jobbágyok nemcsak a támadások előtt, hanem még a csaták szünetében is dolgoznak:

„Oly nagy volt azonban a mieink valamennyiében a fáradozás, a fürgeség és készség a vár védelmében, hogy amit az ellenség napközben úgyúinak féktelen tombolásával lerontott, azt ők éjjel megszakítás és pihenés nélküli munkával, tölgyfagerendákat kötve és szögezve össze, s földdel részeiket megtöltve gyorsan kijavították. E munkálatokban . . . Bornemissza nagy dicsérettel és buzgalommal vette ki a részét.”

Diapozitívekkel is igazoljuk a fentieket (pl. a szigetvári várépítő jobbágyok talicskáival.)

A várak alaprajzairól is másolatokat készítettünk, s a nagy térképbe applikálható kis várrajz figurákkal alakítjuk ki a várrendszert. Forrásolvasó füzetünknek erre a részre vonatkozó anyagát nem mutattam be egészében. E témakörhöz rendelkezésre álló szemléltető eszközeink egészét sem soroltam fel írásomban. (Pl. Végvári vitézek, szegény legények címmel többek között montázsunk is van.)

Munkatársaimmal együtt örülnék, ha szerény írásom nemcsak hálánk megnyilatkozása volna nagyjaink emlékének, hanem a baranyai pedagógusok, történelem tanárok munkájához hasznos segítség forrásává is válnék.

KÖVESI JÓZSEFNÉ:

A SZIGETI VESZEDELEM FELDOLGOZÁSA ÉS NEVELŐHATÁSA

I.

EMBERFORMÁLÁS, VILÁGNÉZETI NEVELÉS AZ IRODALOM SAJÁTOS ESZKÖZEIVEL

...kinek élete szirt, könnyű a halála.
Bárhogy döngeti sors, aki legény, állja:
térdeire ne bukják, úgy maradjon állva!

Jánosi István: Zrínyi halála

Az iskolarendszerünkben most bevezetett és megvalósuló új Tanterv és Utasítás megszabta nevelési cél a *kommunista emberré való nevelés*. Minden lehetőséget meg kell ragadni az elérendő nevelési eszmény kialakítása érdekében. Az irodalom a maga sajátos eszközeivel, az írásművekben mint *műalkotásokban* kifejezésre jutó esztétikum érzelemnevelő hatásával segíti a fejlődő egyéneket az emberi magatartás és cselekvés mélyén rejlő társadalmi és egyéni mozgatóerők felismeréséhez, vezeti el a legszebb, legértékesebb emberi tulajdonságok, erkölcsi jellemvonások kialakításához. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szigetvári hősök és a várvédő kapitány sorsát, helytállását, hazaszeretetét művészi formában közvetítő alkotásnak, a *Szigeti veszedelemnek* nevelőerejét, vonzó példáját, értékes jellemformáló erejét sem.

Klasszikus irodalmunk nagy alkotásai bizony többségükben nem könnyű olvasmányok, főleg a serdülő ifjúság számára nem azok. Zrínyi, Eötvös, sőt még Katona és Madách művének lényegéhez, a bennük rejlő értékekhez csak a kemény külső burok, a nyelvi nehézségek feltörése, leküzdése árán juthatunk közel. A legifjabb középiskolai korosztály, az I. osztályos tanulók életkori saját-ságaiknál fogva is több segítséget igényelnek, hogy mély, tartós benyomásokhoz, igazi élményhez jussanak az irodalmi művek útján. A 14—15 éves tanulók érzelem- és képzeletvilágát főként a mozgalmas, cselekményes jelenetek, eseménysorok ragadják meg és foglalkoztatják, ezek keltik fel érdeklődésüket a régi kor embereinek világa iránt, s csak közvetve, az emocionális hatások útján

képesek értékelni a cselekedetek erkölcsi, jellembeli vonatkozásait, mint a helytállás, vitézi közösség, önfeláldozó, áldozatos hazaszeretet nagyságát, szépségét. Azaz először lelkesednek, csak azután ítélnék és mérlegelnek. Az I. osztályos tanulók éppen a határán állnak az életkori sajátságok alapján megkülönböztethető két alaptípusnak: az *emocionális*, érzelmi benyomásokra közvetlenül és élénk érzelmi megnyilvánulással reagáló, valamint a *fogalmi*, az elvonatkoztatásokra, elvi általánosításokra, összehasonlításra képes, a tartalmi és formai értékelésre egyaránt fgoékony típusnak. A művészi hatásokra történő reagálás szerint itt elsősorban az élénk érzelmi életet élő, az érzéki benyomások közül főleg a képszerű hatások iránt fogékony *szubjektív*, továbbá az információtartalmakhoz kapcsolódó emlékképek útján benyomásait rögzítő *asszociatív* típus jöhet számításba. Ezekre a serdülő egyénekre csak akkor gyakorol mély és tartós benyomást az olvasott mű, ha konkrét tartalommal telítődnek az elvont erkölcsi kategóriák: mint a *hősi önfeláldozás, összetartás, áldozatvállalás, hazához és néphez való hűség*. Nem elég tehát csupán az ismeretközlés, a tanítási anyag, az információ; sokkal hatékonyabb számukra a nevelés másik jelentős tényezője: az *érzelmi-esztétikai motiváció*. Nem elég tehát, ha a tények, adatok ismeretében *megértik*, hogy a várvédő Zrínyi és csekély serege nem számíthatott a császári felmentősereg megérkezésére; azt kell élménnyé tenni, átéreztetni velük, mekkora elszántság kellett a szigetvári védőknek a szultán haragját maguk ellen kihívni, a sok hetes ostromot állni, s a végsőkig küzdeni annak tudatában is, hogy a felmentő sereg nem fog megérkezni! Igaza volt a török követnek — azaz a költő Zrínyinek —, aki felismerte a „rákháton járó” császári segítségadás halogató taktikáját!

Ilyen megfontolások alapján kísérreljük meg a XVII. század irodalmának, a török és német elleni harcok irodalmának didaktikai feldolgozását, s ehhez az egységhez alkalmazható szemléltetési módokat, lehetőségeket.

II.

INFORMÁCIÓKÖZLÉS ÉS ÉRZELMI MOTIVÁCIÓ A SZIGETI VESZEDELEM ESZMEI TARTALMÁNAK ÉS NEVELŐEREJÉNEK KIBONTAKOZTATÁSÁRA

*Ha csitul a gond s szebbre vágy az elme,
övék a tér... a néhány röpke percre,
s hősokeket láthat, hadakat teremthet,
kezében tollal diadalt szerezhet
nézve mereven a Mura vizére
a magyarok seregtelen vezére!*

Ilyés Gyula: Zrínyi, a költő

A Tanterv az adott tanítási egységre mintegy 4—5 órát ír elő az I. osztályban, ismétlésül egy órát szán rá a II. osztályban.

Ebben az órakeretben kell megismertetnünk a XVII. század fontos történelmi eseményeit, bemutatnunk a magyar társadalom szerkezetét, a korstílus, a barokk művészet jellemző jegyeit, s megismertetnünk a nemzeti eposz megteremtőjének, Zrínyi Miklósnak költői alkotását, elemezni annak eszmei-tartalmi, valamint formai, műfaji, verselési vonatkozásait. Ezt a sokrétű feladatot a korszak jellemző történelmi eseményeinek ismertetésével kell kezdenünk, té-

nyek, adatok közlése, a történelmi-társadalmi helyzet bemutatása, jellemzése mint új ismeretnyújtás: *információtartalom* átadása szerepel az órákon. Így a sajátosan szaktárgyi feladatok mellett kettős, sőt hármas szerepet is be kell töltenie az irodalomtanításnak. Az új I. osztályos irodalmi olvasókönyv szemelvény- és képanyaga igyekszik gazdag szemléltetőanyagot nyújtani, s így közelebb hozni a tanulókhöz a letűnt évszázadok világát. Az eseménytörténet, a nemzeti küzdelmek, a két Zrínyi életének, harcainak jelentősége, de a korstílus jellemző jegyeinek megfigyelése a jellegzetes művészi alkotásokon, végül a nemzeti eposz formai elemeinek összegezése, tudatosítása csupán a feladat egyik része. Lényeges, a didaktikai cél érdekében döntő fontosságú a tények tisztázása, a fogalmak pontos meghatározása, az ismeretek rendszerébe való illesztése. Azonban ezek az információtartalmak még nem váltak élménnyé, nem fejtették ki gazdag nevelő, jellemformáló hatásukat, nem váltak az emberré nevelés eszközévé. Az információközlés akkor eredményes, az új ismeretanyag akkor válik szervesen feldolgozott, könnyen felidézhető tudattartalommal, akkor hat igazán, ha együtt jár az érzelmi-esztétikai motiváció útján érvényesülő élménykeltéssel. Így bontakozik ki az eszmei és erkölcsi nevelőerő, ha együtt hat, egymást erősíti, elmélyíti, gazdagítja. A rendelkezésünkre álló órák rendjében haladva:

1. óra: a történelmi bevezetés, a korstílus megismertetése, a hadvezér-politikus-költő Zrínyi jelentőségének körvonalazása a didaktikai cél;

2. óra: a mű történelmi alapja, Szigetvár ostromának és elestének körülményei; a költő Zrínyi törekvése a mű megírásával, az eposz megformálása, művészi példaképei; a Sz. V. előhangja, a szultán bemutatása;

3. óra: az eskütétel, Zrínyi és a magyarok jellemzése;

4. óra: a szultán és Zrínyi halála, a szigeti védők erkölcsi győzelme, a mű nyelvi eszközei, művészi nyelvhasználata;

5. óra: összefoglalás, számonkérés.

A kitűzött didaktikai feladatok megvalósítása úgy lehet eredményes, ha szoros egységben ezek végrehajtásával *szimultán* történik az érzelmi ráhatás, élménykeltés, érzelmi motiválás.

A sokoldalú, korszerű szemléltetési módok, eljárások, az audio-vizuális eszközök alkalmazása egyszerre szolgálja mind az ismeretnyújtás, az információközlés, mind az élménykeltés, érzelmi ráhatás útján az oktatás és nevelés minél nagyobb hatásokban történő megvalósítását.

Éppen a szigetvári évforduló ad olyan lehetőséget a szemléltetésre, amely a már ismert eszközök mellett újakat kínál az iskolai gyakorlatban. Versek, zeneművek, hangjátékok, regények keltették új életre és hozták a ma emberéhez közel a két Zrínyi, a költő és hőse, a várkapitány tragikus alakját. *Hunyady József* regényes történelmi életképet fest „*A kék hegyek kapitányáról*”. Az író emlékébe a juhász nagyapa meséi idézik fel a legendás várkapitány, „Nikola gróf” alakját. Az öreg juhász a vár környékén szokta legeltetni a nyáját, s ebédet hozó unokájának titokzatosan mutatta a néhai „Pipagyújtó-csárda” kútját:

— Ládd-é, kisfiam, a sok várkörnyéki kút közül ez a leghíresebb!

— Miért, öregapám? — száradt ki a torkom a jóleső izgalomtól, mert tapasztalatból tudtam: most mese következik.

— Mert ezön a kúton körösztil horadták be Zrínyi úrnak mög a tömérdök katonájának a menásit akkoriban. Osztán, amikor körülvötte a várat a török, ezön a likon bújt ki úmaga, mert elgyütt érte a *miskacsászár*... (s pontos helymegjelölés következik: hol állt a császár, hol a várkapitány). — A miskacsászár aszonta, gyere el énelem innejd, Zrínyi fijam!

— Osztán... elvihetöm-e a katonáimat is, fölségös uram?

A miskacsászár csak a fejét rázta:

— Asztat nem löhet, Zrínyi fíjam! Én csak tenékd hoztam vezetéklövet.

— No, akkor énneköm se köll a segödelmed, miskacsászár! — mondta Zrínyi úr, ... és visszamönt a likon a szöröncsétlen Szigetvárába, amit pedig mán széllútt, halálra nyomorított, mögégetött az a kutyahitön élő Szulejmán szultán! Aztán... egy szál karddal a keziben kirohant a nagykapun, mert már mindön égött, és möghalt az édös hazáért együtt a kedves katonáival! (A regény bevezetéséből: 5—6. l.)

A naiv népi elbeszélésben mindjárt konkrét tartalmat, értelmet kap a császár segítségadása, a „*rákháton segítséget hozó*” taktika, de nagyon megragadó alakot ölt a katonáival együtt, önszántából meghaló, az „*édös hazáért*” hősi halált halt várkapitány hőstette is.

Vizuális szemléltetésre alkalmas lehet bármely történelmi képeskönyv, epidiaskóppal vagy anélkül is bemutatathatjuk magát a hőst (Hunyady regényének címlapján is), Szolimán szultánt, Miksa császárt, a török és a magyar fegyverzetet, így Zrínyi várkapitány sisakját, Szigetvár vázlatos rajzát a hármás erődítménnyel, a költő Zrínyi arcmását (ismert az egykorú francia metszet nyomán készült arckép), így sokoldalú szemléltetéssel mintegy „többcsatornás adás” útján érkező információs közlésekkel fejlesztjük, gazdagítjuk a tanulók ismereteit, fokozzuk, mélyítjük érzelmi ráhatásokkal élményeiket.

A 2. órán a költő Zrínyi alakját állítjuk előtérbe; alkalmas a történeti események kiegészítésére, képzeletindításra, a Zrínyi haláláról szóló tudósítás akár *Bethlen Miklós önéletrásából* a halálos vadászat történetének felidézése, akár ennek nyomán készült költői feldolgozás: *Jánosy István: Zrínyi halála* című verse, mely históriás ének modorában a korstílust is érzékelteti (megtalálható a Magyar Irodalom Gyöngyszemei sorozatban az *Olvastam, költőtárs c. gyűjteményben*). A többi ismert Zrínyiről szóló vers — így *Illyés Gyuláé* vagy *Babitsé* — inkább a befejező, összefoglaló órára alkalmas. Ugyancsak ezen a 2. órán alkalmazhatjuk igen eredményesen a *Szigeti veszedelem* bevezetőjéből való hangfelvételt — rádióadásból felvéve —, ennek hiányában a tankönyvben közölt szemelvények: az eposz előhangja és a szultán bemutatása hangozzék el élőszóval, élményt keltő, szép bemutató olvasással. A bevezető órán szemléltetett reprodukciókkal már érzékeltettük a barokk művészet, építészet, szobrászat jellemző jegyeit; itt az *irodalom és a zene* juthat szóhoz. Az előző korok: antik klasszikus kor, reneszánsz embereszményével állítsuk párhuzamba az új korszak embereszményét, igyekezzünk rávezetni a tanulókat a monumentalitás, nyugtalanság, dinamizmus — mint külső megnyilvánulási formák — mellett a kor *eszmei mozgóira*, s néhány irodalmi, zenei szemelvényvel az emberi magatartás: a *heroizmus* és a *mártíromság* példáit állítsuk eléjük. (Jellemző képzőművészeti alkotások: *Lorenzo Bernini: Szent Péter templom* és a tér kikapcsolása, a Bernini szobor a tankönyvből, *Tiepolo: Szent Jakab legyőzi a mórokat*; zenei szemléltetésre egy-egy *Monteverdi operarészlet* és *Händel g-moll concerto grosso*, vagy a *Xerxes-largo* alkalmas a korstílus érzékeltetése szempontjából; irodalmi szemelvény lehet esetleg Zrínyi imája a *mártíromság* megjövendölése; vagy maga Zrínyi előszava a *Szigeti veszedelem*hez, amelyben Szolimán halálának török mondáját említi, egyben összefüggést teremt a mű eszmei célja és a szultán halála között. Nemzeti szempontból így kap értelmet, tartalmat az „*Európa védőbástyája*”-szerep, amelyet Hunyadi János és a két Zrínyi hadvezéri működése igazol.) A szultán alakjának exponálásával a költő olyan ellenhőst állít a várvédő Zrínyivel szembe, akinek *lefokozódását* — az

antik tragédiák ellenhősei nyomán — a műben követhetjük nyomon: a haditanácsban való egyenetlenség, zűrzavar, Delimán-epizód; míg végül azzá válik, akinek Zrínyi nevezi a végső összecsapásnál: „*Vérszopó szelendek, világnak tolvaja*” — akinek eljött végső órája. A főhős jelleme töretlen, s egyre jobban kiemelkedik hősiességben, példamutatásban ellenfelei közül anélkül, hogy maga emberileg eltávolodnék környezetétől. Néhány szép és emberi vonását mutassuk be a könyv szemelvényein kívül is: megsiratja vitézét, szép búcsúbeszédet mond Farkasics halálára, aggódik katonáiért, félti őket, mint oroszlán a kölykeit.

A mű eszmei középpontjában a magyarok sergeszemléje és eskütétele áll.

„*Ez a hely s ez a vár légyen dicsőségünk
Avagy madár gyomra mi koporsóhelyünk.
Mindenképpen emberek s vitézek legyünk,
Úgy marad meg örökkén az mi szép hírünk.*” (V. ének)

A harc eszmei indokolása: „*Harcolnunk . . . nem akármikéért kell . . .*” megvilágítja a külső és belső indítékokat: „*Magunk tisztességéért és életünkért*” . . . Az *emberség és vitézség* összefonódása megfelel a kor vezető eszméjének is, s mind a szigetvári Zrínyi, mind a költő egyéni jelleme fő irányítójának. Az sem véletlen, hogy *Balassi szavai* csendülnek vissza az eposz e helyén: a költő Zrínyi könyvtárában *Balassi* verseinek *kéziratos* másolata is megvolt. — Az eskütétel ihlette meg *Gárdonyit* az *Egri csillagok* hasonló jelenetének írására — ezt bizonyára sok tanuló olvasta, így ismét közel jutnak magához a főeseményhez más oldalról nyert élmény alapján. — Utalásul a költő politikai és hadtudományi tájékozottságára idézzük a török követ érveit:

„*Bizol-é németben, te okos horvát bán,
Hogy hamar segítséget küld néked talán?
Német, mely tégedet az föld alatt kíván
Lenni, segítséget hoz kárával talán?*”

*De bár az úgy légyen, eljűjön az német,
Rákháton tinéktek hoz ő segítséget, . . .*”

Az összefoglaló órán is, mint eddig, teremtsünk minél szélesebb, többoldalú kapcsolatot a tanulók előző olvasmányjaival, tanulmányaival. A műfaji vonatkozásokra pontos útmutatást ad a tankönyv; a jellemek, az emberi magatartás néhány példájára fõntebb rámutattunk. Ezek nyomán igyekezzünk a tanulókat összehasonlításokra, párhuzamos jellemzésre serkenteni. Egyéni beszámolókat jutalmazzunk külön szorgalmi jeggyel — pl. ki milyen régi vagy újabb történeti hőstetterről ismer *irodalmi feldolgozást*; mennyiben hasonló vagy eltérő egy-egy központi hős alakja, szerepe, hogyan függ össze a jellemábrázolás a történelmi helyzettel, így a kor embereszményével, a kor törekvéseivel, az uralkodó korstílussal.

Minél többoldalú a kapcsolat, az *asszociációs* emlékképek összefüggése, annál gazdagabb, mélyebb az érzelmi, tehát a közvetlen vagy közvetett nevelőértéke a feldolgozott, élménnyé vált irodalmi alkotásnak.

MOLNÁR IMRE:

MIT TETT A SZIGETVÁRI GIMNÁZIUM A ZRÍNYI-HAGYOMÁNYOK ÁPOLÁSÁÉRT?

Kisfaludy és Sümeg, Jókai és Balatonfüred, Dobó és Eger, Táncsics és Siklós ugyanúgy történelmi tradíciókat őriznek egy-egy középiskola homlokzatán, mint a Zrínyi Miklós Gimnázium Szigetváron.

Az 1952/53-ban létesült gimnázium az 1966/67. iskolai évben fennállásának 15. évéhez érkezett el.

Tizenöt év alatt a mag is fává terebélyesedik. Ugyanígy erősödött, fejlődött a három tanulócsoporttal és öt tanárral induló gimnázium tizennégy tanulócsoporttal, huszonhárom tanárral és közel ötszáz diákkal rendelkező intézménye a régi fiú polgári iskola 60 évvel ezelőtt emelt, szűkre szabott méreteit megőrző épületében.

Bár az elmúlt évek során a 150 fő befogadására és oktatására méretezett iskolaépület rengeteg nehézséget okozott, — és ma már szinte elviselhetetlen szorítást jelent —, az épület falai között gazdag és tartalmas élet bontakozott ki.

A Pécsbányatelepről 1952-ben Szigetvárra telepített gimnázium a költő Zrínyi Miklós halálának 290. évfordulóján vette fel a Művelődésügyi Minisztérium engedélyével a Zrínyi Miklós nevet. Ugyanabban az évben állítottuk fel a gimnázium főfolyosóján a két Zrínyi Miklós szobrát, a helybeli általános iskola rajztanárának, Zágón Gyulának alkotását. A szobrokhoz, melyek mellett a tanulóink naponta sokszor elhaladnak, két magvas, gondolatokat ébresztő irodalmi idézetet helyeztünk el:

„Legyen olyan minden ember, mintha
Zrínyi Miklós unokája volna,
Harcoljon úgy minden ember, mintha
Egyedül rá támaszkodnék honja!”

(Petőfi: A nemzethez)

„Tanulj én tülem is nehéz vitézséget
Tanulj fáradtságot s hazádhoz hűséget!”

(Zrínyi: Szigeti Veszedelem V. ének)

Iskoláink zászlajára is a költő Zrínyi által gyakran használt latin közmondást hímeztettük:

Volenti nihil difficile! (Akiben akarat van, annak semmi sem lehet nehéz!)

A névadó ünnepség alkalmával raktuk le annak a szép hagyománynak az alapjait, hogy érettségiző diákjaink a ballagás napján fiatalabb társaikkal együtt testületileg zászló alatt vonulnak a Zrínyi emlékműhöz, és megkoszorúzzák azt.

Amikor iskolánk fiúkollégiuma 1953 őszén a Zrínyi várban kapott helyet, új fejezet kezdődött a szigetvári Zrínyi kultusz történetében. Mert őszintén meg kell vallanunk azt, hogy 15 évvel ezelőtt Szigetváron a lokálpatriotizmusnak legfeljebb néhány szunnyadó szikráját lehetett tapasztalni. Ha visszagon-dolunk arra, hogy a múlt század első felében alapított Zrínyi emlékűnnepségek hogyan, milyen részvétlenül, mennyire szegényen zajlottak le az ötvenes évek elején, és összehasonlítjuk a Baranyai Vasárnapok Zrínyi emlékűnnepsé-gével, akkor látjuk az óriási fejlődést. De ez a változás, ez a fejlődés lemérhető a vár és a várkörnyék arculatán is. Amikor ma végigsétálunk a várparkban és gyönyörködő pillantást vetünk a megszépült várbelsőre, jóleső érzéssel álla-pítjuk meg azt, hogy az első kapavágást a mi tanulóink végezték el, a mi tanulóink ültették a formás fenyőfákat, a most már 10—15 méter magas platán-fákat és nyárfákat.

A vár történetével, népszerűsítésével is a mi kollégistáink kezdtek először foglalkozni. Abban az időben a kollégista fiúk közös felolvasásokat tartottak a Szigeti Veszedelemből, önként vállalkoztak a várlátogató általános iskolai és középiskolai tanulócsoportok kalauzolására. Akkor még elenyészően kevés volt a várlátogatók száma, de ha ma közel százezer fő látogatót tart nyilván a vár, akkor nem feledkezhetünk meg azokról, akik először kezdték, szorgalmazták, szolgálták a szigetvári idegenforgalom ügyét.

Idegenvezető diákok

De nemcsak a kollégista fiúk, lányok, hanem iskolánk többi tanulói is szívesen vállaltak részt a várban, a múzeumban, a várkönyéken folyó munkákból. Sok tízezerre növekedett azoknak a munkaóráknak a száma, amit tanulóink végeztek évek során.

Különösen nagy gondot fordítottunk az idei jubileumi év előkészítésére. Iskolánk sportköre már a jubileumra való tekintettel évekkal ezelőtt megalapította a Zrínyi-kupát, melyet a kosárlabdatornában legjobb eredményt elért csapat kap meg. Az idei évben alapítottuk a Zrínyi serleget a legjobb tanulmányi eredményt felmutató osztály számára. Ugyancsak a jubileum jegyében hirdettük meg 1965. december 21-én tanulóink számára az alábbi pályázatot.

„PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Iskolánk 1966. szeptember 6-án emlékezik meg Szigetvár elestének, Zrínyi és hős társai halálának 400. évfordulójáról. A jubileum tiszteletére pályázatot hirdetünk a következő témákra:

1. „Emberségről példát
1. Emberségről példát,
Vitézségről formát
Mindeneknek ők adnak.” (Balassi Bálint)

Fejtse ki a pályázó, hogyan hatott történelmünk folyamán a szigetvári hősök példája, és mit jelent a ma élők számára! Az értekezés minimális terjedelme 10 gépelt oldal.

Első díj: 500 Ft, második díj: 300 Ft, harmadik díj: 200 Ft.

2. Vers, novella, kisjelenet a jubileumhoz kapcsolódó témáról.

Első díj: 500 Ft, második díj: 300 Ft, harmadik díj: 200 Ft.

3. Festmény, rajz, fotó, faragás szigetvári témáról; a jubileumi ünnepség plakátterve.

Első díj: 300 Ft, második díj: 200 Ft, harmadik díj: 100 Ft.

4. A szeptember 6-i iskolai emlékünnepély műsorának összeállítása.

Első díj: 300 Ft, második díj: 200 Ft, harmadik díj: 100 Ft.

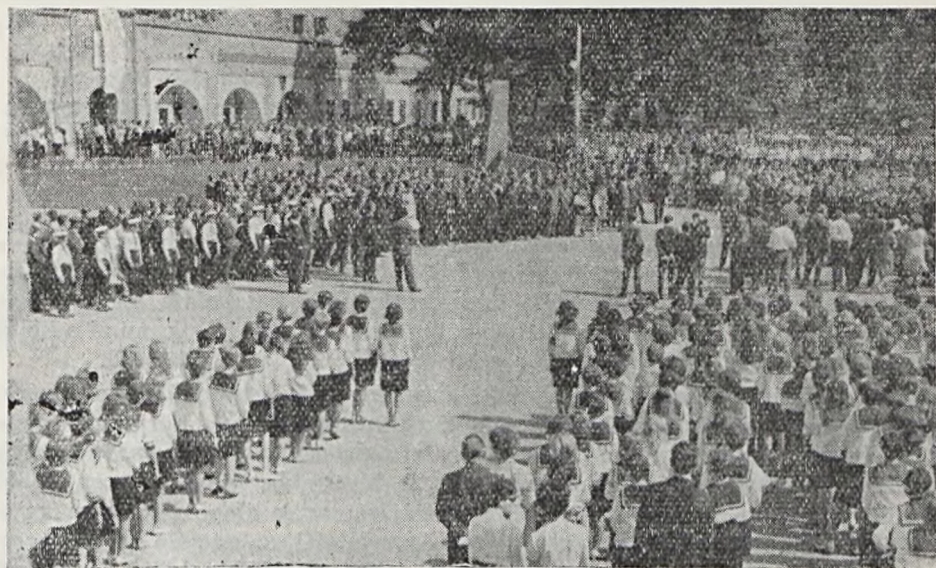
A pályázaton részt vehet minden szigetvári gimnáziumi tanuló. A pályaművek beadásának határideje: 1966. május 10. A pályaműveket a gimnázium igazgatójának személyesen kell átadni.

Felhívom tanulóink figyelmét, hogy a jubileumi ünnepségekhez kapcsolódva a Szigeti Veszedelemből szellemi vetélkedőt is tervezünk. Az érdeklődők szabad idejükben olvassák legszebb nemzeti eposzunkat, foglalkozzanak az elemzésével. Tájékoztatásul közlöm, hogy a Kiadói Főigazgatóság ez év első felében 4,50 Ft-os árral is megjelenteti a Szigeti Veszedelmet. Szép lenne, ha minden szigetvári gimnazista és szakközépiskolás megvásárolná és elolvasná!

Szigetvár, 1965. december 21.

Jambrich Kázmér s. k.
gimnázium igazgató

A jubileumi ünnepség rendezői, lebonyolítási munkáiba iskolánk tanulói aktívan bekapcsolódtak. Igen értékes és sokszor áldozatos szolgálatot teljesítettek a kiállításokon, mint teremőrök, a Szigetvárra érkező csoportok fogadásánál, kalauzolásánál, a rendezvényjegyek, műsorfüzet és egyéb kiadványok árusításánál. Kiemelkedően jelentős volt azoknak a tanulóknak a munkája, akik a Zrínyi dráma előadásában, a koszorúzási és az emléktűzgyújtási ünnepségen szerepeltek.

Gimnazisták az ünnepségen

Nevelőink tudatosan törekedtek arra, hogy a Zrínyiek példája, amit hazaszeretetből, áldozatvállalásból, kötelességteljesítésből mutattak, ne csak hideg vitrinbe hermetikusan elzárt kiállítási tárgy legyen, hanem a fiatal jellemek formálásában eleven ható tényező. Történelem és irodalom órákon, a várháborúk és a Szigeti Veszedelem tárgyalásokor mindig elviszik tanítványaikat a hősi harcok színhelyére. Osztályfői órákon, KISZ-foglalkozások alkalmával is gyakran esik szó Szigetvárról, a Zrínyiekről és így elértük azt, hogy tanulóink többsége nemcsak névadót lát Zrínyiben, hanem példaadót, eszményképet is.

DR. VÖRÖSS LÁSZLÓ ZSIGMOND

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI ISMERETEK TÜKRÖZŐDÉSE A SZIGETI VESZEDELEM-BEN

A ma is frissen zengő hősi éposz, a Szigeti Veszedelem újraolvasásakor — amit éppen a sorsdöntő harc 400. évfordulója tesz időszerűvé — azonnal feltűnik, hogy milyen erős a műnek a természettel való kapcsolata. Egyben feltűnik azonban az is, hogy mennyire hiányzik mind a szigeti hősök, mind a költő Zrínyi világképének vizsgálata az eposzt ismertető, méltató cikkekből.

Zrínyi Miklós, a halhatatlan költő, korának egyik legkiválóbb hadvezére, bátor és haladó politikus, aki aránylag sokat utazott, s főleg a környező országokat ismerte. Széleskörű műveltségében a természettudományos ismeretek jelentős helyet foglaltak el, ami műveiben is híven tükröződik. Éppen ebből lehet következtetni ismereteinek széles skálájára, azok alaposágára, mert a költői képek megalkotásához, a hasonlatok észrevételéhez, a találó azonosságok meglátásához jó ismeretek kellenek. Ezeket a hasonlatokat a költő, és akiket megszólaltat, a szigetvári Zrínyi és kortársai, környezetükből veszik, és éppen ez mutatja kapcsolatukat a környező világgal.

A kor, amelyet a költő megelevenít, a bátrak, a haláltmegvetők, a veszélyt legyőzők, az erősek kora. Olyanoké, akik az életet akarják elvenni másoktól. Ehhez hasonlatot az állatok világában találnak, a nagyragadozók között, amelyek leghatalmasabbja, az állatok királya, az oroszlán. Dédapját, a szigetvári hőst a költő gyakran hasonlítja az oroszlánhoz, a bátorság megtestesítőjéhez. De a költői képekben más beállításban is megjelenik a hős: „... *megettér* ... *Mint kőlykeihez hű nőtény oroszlán . . . szolgálíhoz . . .*” „*Ők pedig körülé, mint oroszlánkölykök, Vigadnak, örülnek, s néki hizelkődnek.*” — De az oroszlán képe ezzel még nem teljes: egy helyen „*kegyetlenül jün*”, félelmet ébresztve, másutt az erőket helyesen mérlegelve, nem rohan vesztébe, csöndben eloson „*Mint szüves oroszlán sok vadászt erőben Ha lát, nem fut, haraggal előttük mégyen.*” „*Sívó oroszlán*”-t említ a költő, ha a törökről ír.

A hasonlatok azt mutatják, hogy az oroszlánt alaposan ismerte Zrínyi. Valószínűleg gyakorta látta is, hiszen az olasz fejedelmi udvarok díszül tartották. Van azonban egy téves fogalma az oroszlánról, ugyanis barlangban lakónak gondolja. A költő Afrikában nem járt, az oroszlánt szabadban nem láthatta, a leírások és ábrázolások pedig így mutatták be. Ezt nem lehet hibájául felróni, hiszen a budapesti Állatkertben még hatvan évvel ezelőtt is az oroszlán részére „természethű” környezet céljából barlangot építettek!

Megtaláljuk a mű hasonlataiban, leírásaiban a többi jelentős nagyragadozót

is. „Mint az fene tigris kölkéthelni látja,” „... párdücbőrös hadnagy...”; „... fene leopárd...”. Ez utóbbinak dühös vakmerőségét emeli ki ebben a hasonlatában: „S ha előtalálja vadászok seregét Rájok mérgét, fogát, rájok viszi körmét.”

A hazai kisebb ragadozók ugyancsak megtalálhatók a költeményben, mutatván, hogy ezeket hasonlóképpen ismeri. Ilyen hasonlatai bizonyítják ezt: „Nem rókának, borzoknak Sziget szállások”, „De ő is rákerül valaha az törben, Mint sokat csavargó róka kelepcebén”; „Nagy nyusztbőr kápával befödözte fejét”. — A rágcsálók közül a mókus szintén megjelenik előttünk, ahogy írja: „Vagy a könnyű evét ugrik fárul fára.”

Az erdő legnemesebb állatának, a szarvasnak vadászása közben láthatta meg a következő kép gondolatébresztőjét is: „... elválnak: Mint két erdei kegyetlen fene bikák, Kik szarvokkal egymásnak nem árthatanak.”

Költői túlzásban a legnagyobb szárazföldi emlős, az elefánt is megjelenik: „Széles mellyel elefántot hasonlítja” (egy ló leírásakor), vagy: „ököllel agyonvert egy nagy elefántot”.

A tevét is ismerhette. Mivel a törökök hadjárataik alkalmával gyakran felhasználták a tevét teherhordásra, s ezt Zrínyi látta, természetesen hat, hogy szemléletesen kiemeli fő jellegzetességét: „Húsz nagy nyakú teve megyen sereg után”. — Másutt ír az öszvérről, sőt még a bivalyról is szó esik az eposzban.

Zrínyiék korában — az akkor még nehézkes puska helyett — szélteben használták vadászatra, solymászatra a különböző ragadozó madarakat. Az ügyesség, a vakmerőség megtestesítői ezek, hiszen maguknál nehezebb állatokat vágnak le meglepő támadással, elsodró rárepüléssel, ügves fogással. Ismerik őket a kor emberei azért is, mert gyakori címerállatok. Hajdani hiedelmek megtestesítője a kalpagra tűzött tolluk, szárnyuk. Mindezeknek alapja a ragadozó madarak alapos ismerete, a természettel való erősebb kapcsolat. Ezeket tükrözik a Szigeti Veszedelem következő sorai: „... Demirhám (-nak) ... ráró-toll fejében”, „Azon kerecseny szárny mutatja szépségét”. (Ráró, kerecsen = sólyomfélék.) — A közvetlen szemlélet alaposágát érezzük a következő sorokban: „Egy ráró maqasból megszemlélé prédát, Utánna indítja két sebes sugárát” (szárnyát), „Mert ráró... Utána röpüle, s elkapá az szárnyát, Kegyetlen körmével, örül szaggatásban”. — A harcra felkészültséget ábrázolja ez a sor is: „... mint egy keselyő sas, Kinek orra, körme fegyveres és horgas:”. — A sas merev tartását figyelte meg a költő a következő képben: „Narfényre néző szem mutatja sas fiát,” — Amikor Zrínyi fiát elbocsátja, így figyelmezteti, hogy ne legyen szelíd, gyöngye: „Ne légy, mint elfajzott galamb, kemény sastul”. A hasonlat a kétféle madár ellentétes tulajdonságait állítja szembe egymással.

Az apróbb madarak sem ismeretlenek a Zrínyiék korában. Ezt igazolják az ilyen kifejezések: „... Tengelic éneke, pintyőke sírása, ... baglyok huhogatása”, „Szerelmes fülemile éneklése...”, „... nyomorult föcske hosszú jajgatása...” stb.

A hullőket is emlegeti Zrínyi költeményében: „Kígyókból áll haja...”, „... vipérákat keblemben neveltem?” — Amikor gúnyolódik: „... a... német, Rákháton tinéktek hoz ő segítséget”, a hátrafelé menést, a lassúságot jellemzi. — A szorult helyzetet pedig: „... tormába esett féregnek” helyzetéhez hasonlítja.

A Szigeti Veszedelemben Zrínyi Miklós egy igen mozgalmas, hatalmas tömeggel szereplő, iszonyatos erőket kifejtő, cselekvő emberek tízezreit harcba vivő tragikus történelmi mozzanatot beszél el. Így természetes, hogy ennek a hősi eposznak hasonlatai között a növényvilág, a maga mozdulatlanságával, aktív cselekvésre képtelenségével, jóval szerényebben jelentkezik. Mégis találunk né-

hány gyümölcsöt: „*Ősszel sok gyümölcscsel, citrommal, turuncssal, Ajándékozsz bőven, szép pomagránáttal*”; majd másutt: „*Bachus levele is fára kapaszkodik*”. (Turuncs = narancs; pomagránát = gránátalma; Bachus levél = szőlő.) — A Múzsza koszorúja „*nem rothadó zöld laurusból*” kötött (örökzöld babér). — Nagyon jellemző kép: „*Mint Borostyán fával öszvekapcsolódik*”, egészen megjeleníti, a légyökerekkel a fa törzséhez kapcsolódó, onnan alig leszakítható borostyánt. — Egy régebben gyakorta használt bódító eljárást ismerünk fel ebben a kifejezésben: „*... maszlagtól... részeg vala...*” — A következő csúfondáros hasonlat pedig ma is használatos: „*Röszkettél-e, Demirhám? ... Mint nyárfa levele...*” — Megtalálni a versben az árnyékot adó szép ciprust, a szép növésű lilomszálat, a szép zöld erdőt, a nagy tölgyfát.

Nagyon feltűnő, hogy a Szigeti Veszedelemben mind az állatok, mind a növények vagy hazaiak, vagy a tőlünk délre fekvő területeken élők. Olyat egyet sem találni, amely nem nálunk, hanem tőlünk északra, hidegebb tájakon élne. Ez feltétlenül mutatja, hogy a költő jól ismerte azt a déli tájat, amelyen dédapjának és katonáinak harca lezajlott, illetve azt a messzibb déli tájat is, amelyet a Bibliából is ismert, és amelyről nagy ellenségünk, a török érkezett.

Az élettelen természet ábrázolása is megfelel a Szigeti Veszedelemben azoknak az ismereteknek, amelyekkel Zrínyi s annak a kornak embere rendelkezett. Sokszor emlegeti hasonlataiban a napot, a holdat, a csillagokat, de a napfogyatkozás, a holdfogyatkozás is ismeretes előtte. A napnyugtát a görög mitológiából vett képpel eleveníti meg: „*... az szép nap is már lovait elhajtá Oceánus tengercsben, mert beúsztatá*”; vagy: „*Hon az sötét estve tengerben enyészik*”. — Ebből persze nagy merészség lenne arra következtetni, hogy csillagászati ismeretei nem álltak a kor színvonalán, hiszen ezek olyan költői képek, amelyeket ma is használunk. — Ide tartozik a következő kifejezés is: „*... szép hajnal szakere...*”

Mint a szabadban sokat tartózkodó embernek, Zrínyinek jó megfigyelései voltak az időjárásról is. Közelgő vihar alkalmával bárki ma is elmondhatná a költővel: „*Jaj! hova ez az nagy folyhő fog omlani? Mely világszegletre fog ez leszakadni?*” — annyira mai és olyan kifejező! — És mennyire más ez: „*De az lány folyhők is engemet biztatnak, Mert lá hogy csak immár esőben állanak*”. Példáink jól mutatják a közvetlen megfigyelést, az összefüggések meglátását a természet egyes jelenségei között. A következő kifejezés is ilyenre mutat: „*... meglátták messzirül, Mint ártalmas szélvész hajós lát tengerrül*”.

Nemcsak a mindennapi jelenségekről alkotott Zrínyi költő képeket. Egy földrengés átélésére enged következtetni ez a sor: „*Alul az föld robog, repedez mint egy jég*”. A kifejezés annyira élményhű, hogy a közvetlen tapasztalat nyilvánvaló.

Végül kémiai ismeretek láthatók e pár sorban: „*Salétrumot, kénkút s égett mogyorófát, ... hozat...*” a várba puszkapor készítéséhez a szigetvári hős.

A költő természettudományos ismereteinek, világképének megállapítására alkalmas kifejezésekből talán nem szükséges tovább idézni. Az idézetekből jól látszik, hogy Zrínyi Miklósnak a művészetek egyik legszebbjének, a költészet kiváló művelőjének, a hadtudományok elméleti és gyakorlati továbbfejlesztőjének, kora kiváló haladó politikusának a természettudományokban is széleskörű ismeretei voltak, amelyek jelentékeny részben személyes tapasztalatain is alapultak. — Mivel a dédunoka természettudományos világképe nem tér el lényegesen a dédapától és annak katonáitól, a költő Zrínyi igen helyesen ábrázolhatta művében az ember és a világ akkori kapcsolatát. Érdemes ezt a nagy értéket is tudomásul vennünk irodalmunk egyik remekművéről.

BOGDÁN ENDRE

ZRÍNYI EMLÉKÜNNEP SZIGETVÁR HŐSI VÉDELMENEK 400. ÉVFORDULÓJÁN

A Baranyai Vasárnapok évenként ismétlődő rendezvénysorozatának ebben az évben a szigetvári Zrínyi Emlékünnep volt a legkiemelkedőbb eseménye. A téma nagyszerűsége, a hős várvédőknek a haza szabadságáért az életet is odaadó áldozata, a várvédelem történelmi jelentősége, a meg nem alkuvó hősi helytállás ragyogó példája tette indokolttá, hogy erőink és lehetőségeink legjavát vigyük Szigetvárra megemlékezésül a hősök négyszázadik évfordulójára.

A Zrínyi Emlékünnep Szigetvárott 1966. szeptember 10-én és 11-én zajlott le. E két napra ünnepi díszbe öltözött Szigetvár, s közel 50 000-en jöttek el a szigeti várhoz, hogy emlékezzenek a vár védelmének négyszáz évvel ezelőtti eseményeire és hőseire. E két napról, az előkészítés, a lebonyolítás munkájáról szeretnék beszámolni a következőkben.

Az előkészítéskor több irányban kellett munkához látni. Meg kellett alapozni a jubileum kulturális, művészeti programját, elő kellett készíteni Szigetvárt arra, hogy helyi adottságaival alkalmassá váljék az ünnep meg tartására, a kívánt nagy létszámú vendégsereg befogadására, ellátására, s ki kellett alakítani az emlékünnep két napjának konkrét programját.

Bernáth Béla ünnepi megnyitója

Mindezeknek a feladatoknak az előkészítésére *operatív bizottság* alakult a társadalmi szervek, a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága és Szigetvár küldötteiből. Az operatív bizottság figyelme mindenre kiterjedt, és nagyon alapos, körültekintő munkát végzett az előkészítésben, az erők elosztásában. Sokat köszönhet Szigetvár az operatív bizottság munkájának. Több beruházás, felújítás, útépítés, városrendezési munka elkészült és maradandó értéke köszöntötte a jubileum napját, s teszi szebbé Szigetvár ünnep utáni hétköznapjait. De nemcsak a helyi felkészítés anyagi vonatkozásaiban, hanem a kulturális életben is kovászként hatott az emlékünnepp előkészítése. A kulturális és művészeti program megalapozásában nagy szerepe volt annak, hogy a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, a Pécs mj. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága és a Szakszervezetek Megyei Tanácsa irodalmi, zenei, képzőművészeti pályázatokat hirdetett meg a szigeti várvédelem tematikájában, s a pályázatok során értékes alkotások születtek. Ezen felül hazánk jeles művészeit kérte fel a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya, hogy Zrinyiről, a szigeti hősokról oratóriummal, drámával emlékezzenek meg. Az elkészült művek az Emlékünnep során kerültek bemutatásra.

Szigetvár emléktáblák elhelyezéséről is gondoskodott. Új tábla jelzi a hősök halálának helyét, három új márványtábla emlékeztet azokra a szigetiekre, kik a várvédelemben részt vettek, és akiknek nevét szigetvári utcák viselik.

Új, állandó és időszaki kiállítások rendezésével a Baranya megyei Múzeumi Igazgatóság, a Magyar Nemzeti Galéria, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum és a Baranya Megyei Könyvtár is kivette részét az előkészítés munkájából, s végül, de nem utolsó sorban a megyei kereskedelem és vendéglátóipar is sok gondot és munkát vállalt, hogy az Emlékünnepre érkező vendégeket jól szervezeten, zökkenőmentesen, bőségesen el tudja látni.

1966. szeptember 10-én 9 óra 30 perckor a szigetvári Zrinyi filmszínházban a megyei, járási és községi tanács együttes ülésével kezdődött a megemlékező ünnepségek sorozata. Az emlékülésen a Himnusz elhangzása után Raksányi Gellért, a Nemzeti Színház tagja Garai Gábor: Új kor nyitánya című versét szavalta el. Dr. Nagy Gyula elvtárs, a Baranya megyei Tanács VB elnökhelyettese üdvözölte ezután a megjelenteket, és köszöntötte az ülésen résztvevő Kállai Gyula elvtársat, az MSZMP Politikai Bizottsága tagját, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökét és a vendégeket.

Az együttes tanácsülés elnökévé Bernáth Béla elvtársat, a Szigetvári Járási Tanács VB elnökét választotta meg, a díszelnökség tagjaiként pedig Kállai Gyula elvtársat, az MSZMP Politikai Bizottsága tagját, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökét, Rapai Gyula elvtársat, az MSZMP Baranya megyei Bizottsága első titkárát, Tinusz János elvtársat, Szigetvár Községi Tanács elnökét, Lőrincz János tsz-elnököt, megyei tanácstagot, Hegedüs Jánosné pedagógust, járási tanácstagot, Németh Lajos gépállomási dolgozót, községi tanácstagot.

Mikor a díszelnökség elfoglalta helyét, úttörők köszöntötték Kállai Gyula elvtársat és a tanácsülést.

Bernáth Béla elnök néhány szóval megnyitotta az egyesített ünnepi tanácsülést, s felkérte dr. Nagy Gyula elvtársat, hogy az első napirendi pont szerint tartsa meg megemlékezését Szigetvár hősi védelmének 400. évfordulójáról.

Ezután nagy taps közepette Kállai Gyula miniszterelnök elvtárs emelkedett szólásra. (Kállai Gyula elvtárs és dr. Nagy Gyula elvtárs beszédét kiadványunk elején teljes terjedelmében közöljük.)

Az egyesített ünnepi tanácsülés határozatot hozott a négyszáz éves évforduló jelentőségének megőrkítéséről, majd Kállai Gyula miniszterelnök elvtárs a Népköztársaság Elnöki Tanácsa megbízásából kormánykitüntetésekot adott át: Pirisi Jánosnak, a Szigetvári Járási Tanács VB elnökhelyettesének, Molnár Imrénének, a szigetvári gimnázium igazgatóhelyettesének, Tinusz Jánosnak, a Szigetvári Községi Tanács VB elnökének és Bencsics Istvánnak, a Szigetvári Járási Tanács VB építési csoportvezetőjének.

Bernáth elvtárs a tanácsülés nevében köszöntötte a kitüntetetteket, majd Tinusz elvtárs mondott köszönetet a kitüntetésekért.

Palkó Sándor elvtársnak, a Baranya megyei Tanács VB elnökének levelét olvasta fel ezután az ünnepi tanácsülés elnöke. Palkó Sándor elvtárs betegsége miatt nem tudott megjelenni az ülésen, ezért levélben üdvözölte az együttes ünnepi tanácsülést:

„... Szigetvár kettős ünnepe alkalmából tisztelettel köszöntöm Önöket — írta Palkó elvtárs levelében. — Pártunk Politikai Bizottsága, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányunk — méltányolva Szigetvár jeles emlékét és nem utolsó sorban a közeljövőben megvalósuló gazdasági fejlődését, Zrínyi Miklósnak és katonáinak példamutató, hazát védő hősi harca 400 éves ünnepére hozzájárult Szigetvár községnek várossá alakításához. Nem lehetséges, hogy az ünnepségen személyesen megjelenjek. De gondolatban — ahogy mondani szokás — lélekben együtt ünnepelek Önökkel, együtt örülök Szigetvár járási jogú város minden polgárával. Meg kell ezt írnom, hiszen évek hosszú során át ezt terveztük, ezen munkálkodtunk, ebben reménykedtünk együtt, s most mégis csak távolról lehetek — gondolatban — Önökkel. Kívánom, hogy Szigetvár városa — polgárainak szorgalmas munkájával arányban — mind külsőségeiben, mind kultúrájában, mind lélekszámában gyarapodjék, virágozzék, mindnyájunk és szocialista hazánk javára.

Kívánok ehhez Szigetvár minden lakosának sok boldogságot, jó egészséget...”

Ezzel véget ért az egyesített ünnepi tanácsülés, és Bernáth elvtárs zárószavai után a tanácsülés részvevői Kállai Gyula miniszterelnök elvtárs vezetésével átvonultak a várba a Zrínyi Emlékünnep megnyitására.

A vár északnyugati bástyájában már nagy tömeg várta a megnyitóünnepség kezdetét. Nyolc-tízezren gyűltek össze, hogy tisztelettel adózzanak a hősök emlékének. Tizenegy órakor harsant fel az ünnepi kürtjel a Baranyai Vasárnapok és a Zrínyi Emlékünnep szignálja, s lassan kúsztak fel a zászlók az árbócokra a bástyában és a vár négy falán. A kazamaták tetején tisztelegtek a zászlós úttörők, befutottak az ünnepi lángot hozó staféták Mohácsról, Pécsváradról, Siklósról, s a három egybeforró lángból fellobbant az ünnepi emlékezés tüze a vár fokán. A Szigeti Veszedelemből Zrínyi esküjét mondta el ekkor Bánffy György, a Pécsi Nemzeti Színház művésze, majd Karai—Vargha: Szigetvári ébresztő című kórusművét szólaltatta meg a Pécsi „Bartók Béla” Férfikar Ligeti Andor vezényletével. Bernáth Béla, a Szigetvári Járási Tanács VB elnöke ünnepi beszéddel nyitotta meg az emlékünnepséget, és adta át Zrínyi és katonái hősi halálának helyét jelölő emléktáblát és a kazamatasor felett elhelyezett Zrínyi-cimert. Befejezésül a Mecseki Ércbánya Vállalat Fúvószenekara Beethoven: Egmont nyitányát játszotta Tölgyesi Tibor vezényletével.

Az ünnepség után az ez alkalomra készült kiállítások megnyitása és bemutatója következett.

A szigetvári vár története című kiállítás a vármúzeumban és a Török iparművészet a hódoltság korában című kiállítás a török épületben, a Janus Pannonius Múzeum állandó kiállításai a szigeti vár történetét és leleteit mutatják be. A kiállításokat Sinkovics István, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem dékánja nyitotta meg.

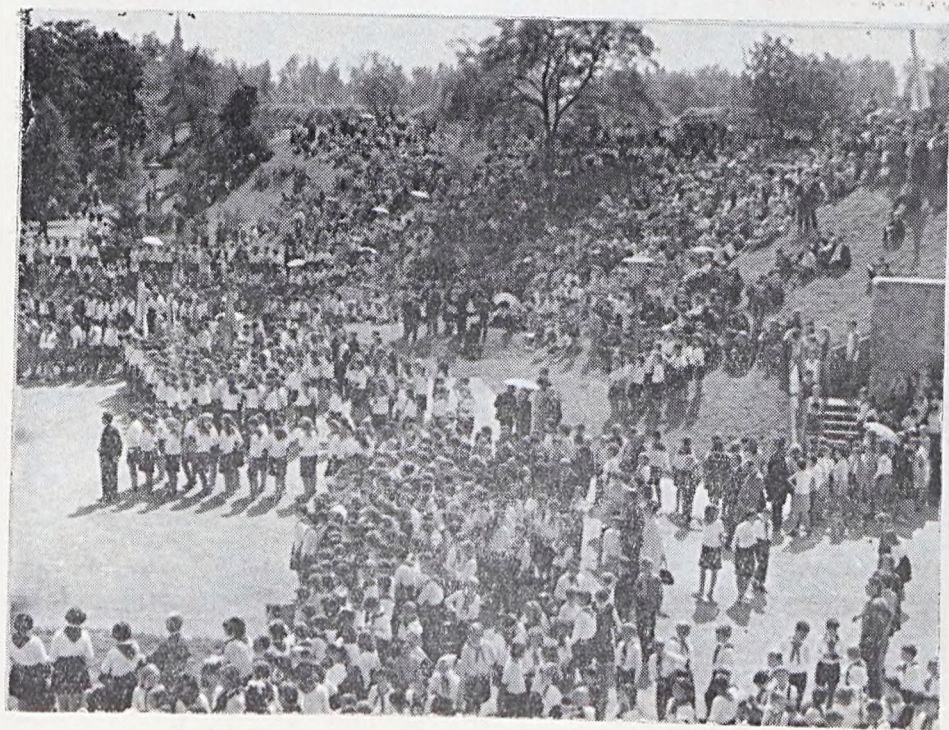
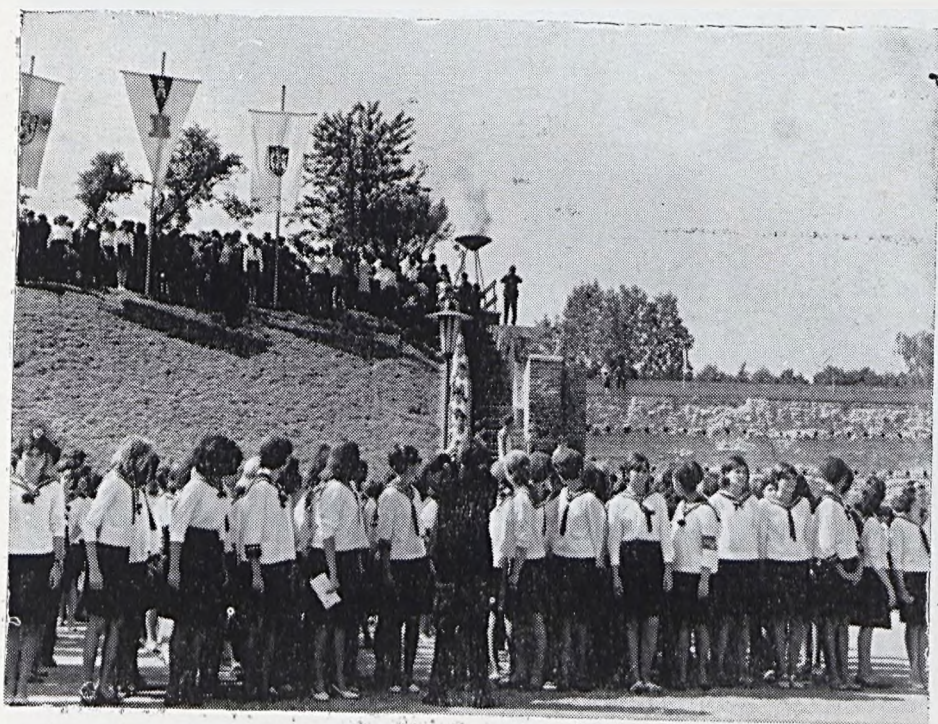
Az emlékünnepe alkalmára készült, de már aug. 20-án megnyílt a Janus Pannonius Múzeum időszaki képzőművészeti kiállítása Szigetvár hősi védelme címmel a Zrínyi-pályázatra érkezett művekből, és a Magyar történeti festészet című, a Magyar Nemzeti Galéria és a Janus Pannonius Múzeum időszaki kiállítása az általános iskolában. Korábban nyílt meg, de az emlékünnepen is megtekinthető volt a haditechnikai kiállítás a vár délkeleti bástyájában a Hadtörténeti Intézet és Múzeum rendezésében. Kard és toll címmel a Baranya megyei Könyvtár rendezett könyvkiállítást a két Zrínyi Miklósról a járási könyvtár új épületében. A Zrínyi Emlékünnepre készült el és szeptember 10-én délelőtt Klanczay Tibor, az MTA Irodalomtörténeti Intézet helyettes igazgatója avatta fel a Szigetvári Járási Könyvtár épületét a könyvkiállítás megnyitásával együtt.

Az Emlékünnepe megnyitása után Kállai Gyula miniszterelnök elvtárs és kísérete a vármúzeumot tekintette meg. A vármúzeum meglátogatása után a vár bástyáin tettek sétát vendégeink, majd az új járási könyvtárba mentek. Ezután az új földművevesszövetkezeti áruházat és a török épület hódoltságkori iparművészeti kiállítását nézték meg.

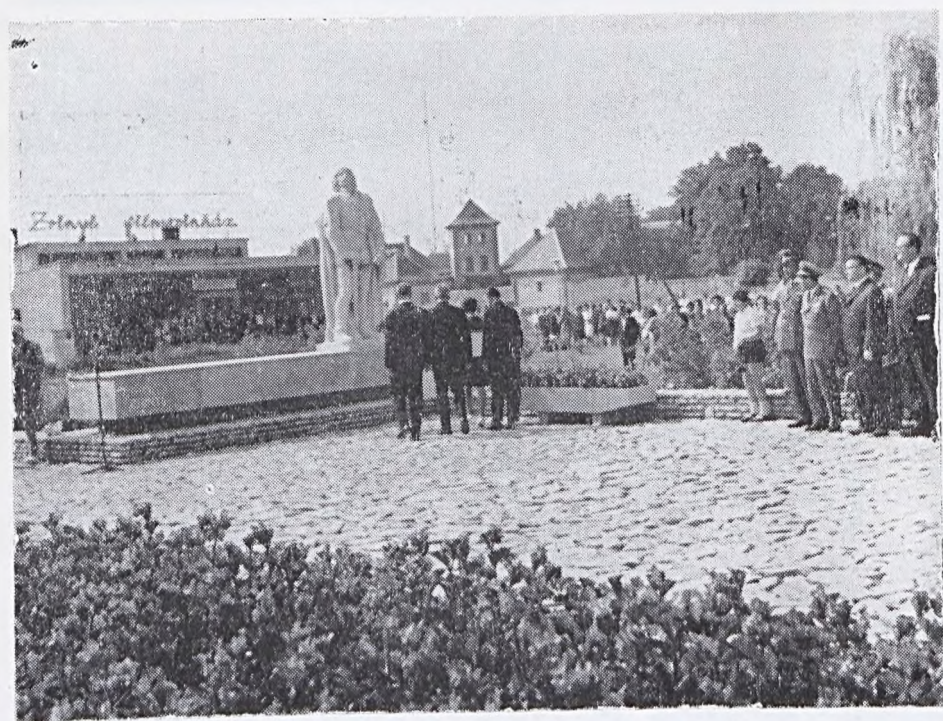
Történettudományi és hadtudományi emlékülés volt még a délelőtt eseménye a községi tanács nagytermében. Itt a Szigetvári emlékkönyv vitája folyt le Ruzsás Lajos vezetésével, a Magyar Történelmi Társulat, a Hadtörténeti Intézet és a TIT Hadtudományi Országos Választmánya tagjainak részvételével.

Gazdag program várta a vendégeket szombaton délután is. Két órakor a Pécsi Építők Madrigálkórusa Jandó Jenő vezényletével és a Mecsek Fúvósötös adott magas színvonalú műsort a vár dzsámijában. Három órakor két-három ezer főnyi közönség előtt a műkedvelő együttesek műsora kezdődött a ligeti színpadon. Itt a Mecseki Ércbánya Vállalat Fúvószene-kara Tölgyesi Tibor vezényletével indította a színpompás műsort, melyben a Szigetvári „Tinódi” Vegyeskar Hergenröder József vezetésével lépett a színpadra, majd a Pécsi „Bartók Béla” Férfikar Kodály-műveket adott elő, vezényelt Ligeti Andor. A Kátolyi Délszláv Táncsoport és a Komlói „Zrínyi” Művelődési Ház táncsoportja Gugán József, illetve Bogár Gyula vezetésével folytatta a nagy tetszéssel fogadott műsort.

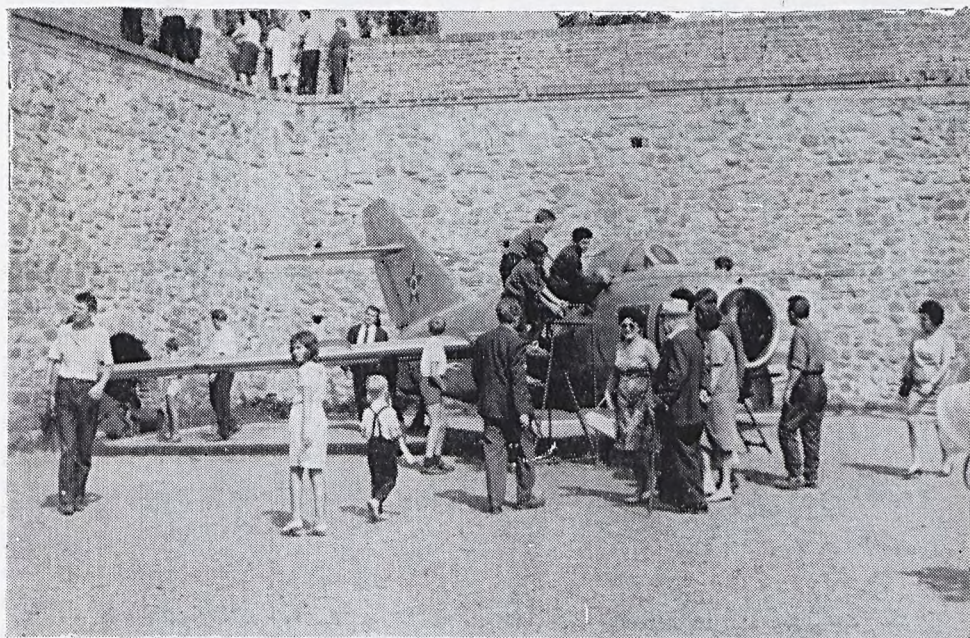
A Zrínyi Emlékünnepe kulturális programjának gerincét az ez alkalomra készült művek bemutató előadásai alkották. A szombat esti Emlékezés Szigetvár hőseire című műsorban is ősbemutatókat láthatott a tizenkétezer főnyi közönség. Erre az alkalomra monumentális szabadtéri színpad épült a vár nyugati oldalán, mely maradandó vizuális élményt adott az est vendégeinek. Az első szám Bárdos—Vargha: Ünnepi zászlók című kórusműve volt a Pécsi Mecsek Együttes Vegyeskara előadásában, vezényelt Tillai Aurél. Ezután Kardos János vezérőrnagy mondta el ünnepi megemlékezését, majd Darvas József Zrínyi Miklós című drámájának egy részletét adták elő a Pécsi Nemzeti Színház művészei Nógrádi Róbert rendezésében. A díszletet Pintye Gusztáv, a jelmezeket Fekete Mária tervezte. Zrínyi Miklós: Iványi József, Zrínyi György: Haumann Péter, Alapy Gáspár: Holl István, Dandó Ferenc: Fülöp Mihály, János pap: Paál László, Zrínyiné: Meszléry Judit, Szekcsői Máté: Petőházi Miklós, Radován

Fellobban az ünnepi láng. Az ünnepség közönsége

Emlékezés a költő Zrínyire. Koszorúzási ünnepség

Haditechnikai park. Elősakk-bemutató

Emléktűzgyűjtás a Zrínyi téren

György: Bősze György, Báthay Péter: Szivler József, Első polgár: Galambos György, Második polgár és narrátor: Várady Szabolcs, Asszony: Bódis Irén volt a nagyszerű előadásban.

Az est második részében Farkas Ferenc—Dr. Vargha Károly: Szigetvár dicsérete című oratóriumát adta elő a Pécsi Liszt Ferenc Kórus, karigazgató Antal György, a Szigetvári Általános Iskola Gyermekekőrusa, tanár Medgyesi Sch. Katalin, és a Pécsi Filharmonikus Zenekar Ferencsik János vezényletével. A szólószerégeket Jámbor László, Déry Gabriella, Barlay Zsuzsa, Balla Mária, Bolla Tibor és Szabadi József énekelte, testo Bánffy György volt.

Felejthetetlen élményt adó, méltó befejezése volt ez az est a Zrínyi Emlék-ünnep első napjának.

A második nap — szeptember 11-e — programja délelőtt 10 órakor a költő Zrínyi szobránál emlékünneppel kezdődött. A Pécsi Helyőrség díszszázada vonult fel elsőnek a szoborhoz, itt Kardos János vezérőrnagy elvtárs fogadta a díszszázad parancsnokának jelentését. Ezután Győry Emil, a Pécsi Nemzeti Színház művésze a Szigeti Veszedelem részletét, Zrínyi búcsúját fiától, szavalta el, majd a Pécs—Bajai Helyőrség Fúvószenekara Grieg: Hódolat indulóját játszotta Halász János százados vezényletével. A zene felemelő hangjai mellett helyezték el koszorúikat a szobornál Szigetvár, a Várbaráti Kör és az ifjúsági szervezetek küldöttei. A koszorúzás után Raksányi Gellért a Szigeti Veszedelem Peroratóióját szavalta el. Az ünnepség befejezéséül a Pécsi Helyőrség díszszázada díszmenetben vonult el a költő Zrínyi szobra előtt. Nagyszámú közönség vett részt ezen az ünnepségen is, ünnepi fegyelmezettséggel sorakoztak fel a szoborral szemben a szigetvári középiskolások, KISZ-egyenruhás fiatalok és úttörők.

Délután a Zrínyi terén

Dél előtt 11 órakor hangverseny és irodalmi műsor keretében osztotta ki dr. Nagy Gyula elvtárs, a Baranya megyei Tanács VB elnökhelyettese a Zrínyi-pályázat díjait. Bevezetőben elmondotta, a pályázat célja az volt, hogy a művek megmutassák a hősi harc nagyszerűségét, a népi összefogás szép példáját, és méltóképpen ápolják a művek haladó nemzeti hagyományainkat. A pályázatra 312 pályamű érkezett, 71 irodalmi, 210 képzőművészeti és 31 zenei alkotás.

A pályadíjakat és okleveleket adta át ezután dr. Nagy Gyula elvtárs a díjnyerteseknek. Bárdos Lajosnak, Szőnyi Erzsébetnek, Karai Józsefnek, Halmos Lászlónak, Tillai Aurélnak, Nagy Ferencnek a zenei díjakat, Hunyadi Józsefnek, Csukás Zoltánnak, Galambosi Lászlónak, Ordas Ivánnak az irodalmi díjakat, és Zágon Gyulának, Soltra Elemérnek, Swierkiewitz Róbertnek, Móré Mihálynak és Würtz Ádámnak a képzőművészeti díjakat. Ezután a Pécsi Nemzeti Színház művészei, Pécs és Baranya legjobb kórusai mutatták be a pályázatra érkezett műveket. Fasang—Vargha: Jelige című kórusművét a Szigetvári „Tinódi” Vegyeskar mutatta be, Ordas Iván: Az utolsó nap című elbeszélésének részletét Labancz Borbála olvasta fel, Tillai—Vargha: Gyűjtsd meg a lángot című kórusművét a Komlói Munkáskórus Zsongor István vezényletével adta elő, Csukás Zoltán: Tisztítótűz című hőskölteményének részletét Győry Emil szavalta, Szőnyi Erzsébet—Vargha: A hősök földjén című kórusművét a Pécsi Nevelők Háza Kamarakórusa Dobos László vezényletével adta elő, Hunyady József Kék hegyek kapitánya című regényének részletét, dramatizált formában Labancz Borbála, Győry Emil, Mester István, Fülöp Mihály és Fekete András, a Pécsi Nemzeti Színház művészei adták elő. Halmos—Vargha: Szigetvárnak bástyáinál című kórusművét a Pécsi „Bartók Béla” Férfikar előadásában Ligeti Andor vezényelte, Galambosi László: A kőlilium vára című elbeszélő költeményéből Fülöp Mihály olvasott fel részletet, Bárdos—Vargha: Ünnepi zászlók című kórusművét a Pécsi Mecsek Együttes Vegyeskara mutatta be. A műsorban a felsorolt bemutatókon kívül Palestrina-, Erkel-, Kodály-műveket is adtak elő a kórusok, az előadást Balogh Mária konferálta.

A szabadtéri színpadnál nyolcszáz-ezer ember gyűlt össze, hogy a „Szabadság, tégy gazdaggá minket” című zenés irodalmi műsort meghallgassa. Ez a műsor mai költőinket szólaltatta meg, hogy hazánk szocialista építését a költészet fényénél mutassa be. Radnóti, Csorba, Csanádi, Illyés, Fodor, Simon, Váci, Garai, Benjámín verseit Bucsky Csilla, Varga János, Horváth Lajos, Bérces Gabriella, Tóth Éva, Öhlmüller Miklós adta elő, a Pécsbányatelepi Bányász Férfikar Ivásivka Mátyás vezényletével Lányi-, Lendvai-, Farkas-, Reinitz-műveket énekelte.

Egy órakor a már hagyományossá váló ünnepi mozsarazás első lövése dördült el a kazamatasor tetején, majd minden órában lövések jeleztek este hétig.

A vár dzsámijában a kamarahangverseny ismétlődött meg délután kettőkor, csodálatosan szép hangzással magasrendű élményt szerezve a dzsámit teljesen megtöltő közönségnek. Ezen a napon a Pécsi Nevelők Háza Kamarakórusa Dobos László és Tillai Aurél vezényletével és a Pécsi Vonósnégyes adott itt műsort.

Este hatkor ugyancsak a vár dzsámijában rövid, bensőséges ünnepség során adta át Takács Gyula a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője a Baranyai Vasárnapok emléklapoktjait, Tinusz János, a Szigetvári Községi Tanács VB elnöke a Zrínyi-emléklapoktjait és Molnár Imre a Vár Barátok Köre elnöke a Kör ezüst jelvényeit a Zrínyi Emlékünnep előkészítőinek és a szereplő együtteseknek.

Hét órakor, a hetedik mozsárlövés eldörrenésekor ismét megszólalt a Zrínyi Emlékünnep szignálja a Zrínyi téren. Az emléktűzgyújtás megkezdődött. A tö-

meg teljesen betöltötte a teret, csak az oroszán közvetlen környéke volt szabad. Itt állt fel a Pécsi Helyőrség díszszakasza és Fúvószenekara, a tanácsház előtt a hivatalos vendégek és a Komlói Munkáskórus. A szignál után meggyűjtötték a szobor két oldalán az emlékezés lángját, majd a Komlói Munkáskórus Zsongor Kálmán vezényletével Tillai—Vargha: Gyűjtsd meg a lángot! című kórusművét szólaltatta meg. Baracsy Ferenc, a Pécsi Nemzeti Színház művésze Zrínyi kirohanás előtti beszédét adta elő a Szigeti Veszedelemről, majd a Pécs—Bajai Helyőrség Fúvószenekara Chopin Gyászindulóját játszotta. Ezalatt helyezte el Kerékgyártó Béla alezredes és H. Szabó Kálmán őrnagy a Pécsi Helyőrség koszorúját az emlékműnél. Farkas János járási vb-titkár, Tinusz János községi vb-elnök, a járás és a község nevében, Miszlay László a Vár Baráti Kör nevében koszorúzták meg Zrínyi emlékművét. A koszorúzás után a díszszakasz sortűzzel tisztelgett a szigeti hősök emlékének.

Az emléktűzgyűjtés után a közönség a szabadtéri színpad felé indult. A várhoz érve színpompás tűzijáték fogadta és gyönyörködtette huszonöt percen át a vendégeket.

Este nyolc órára mintegy tizennégyezer néző gyűlt össze a szabadtéri színpad nézőterén, hogy megnézze a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese műsorát. Elsőként az együttes férfikara és szimfonikus zenekara Erkel: Hunyadi László című operájának részletét adta elő, Pödör Béla őrnagy vezényletével. Majd az együttes táncgara sarkantyús csárdást mutatott be, s a katonadalok után került színre a Tóbiás, a kiskatona című humoros táncjáték Daróczi Bárdos Tamás, Soós Zoltán és Novák Ferenc műve. A szünet után Szokolay: Néger kantátáját mutatta be az együttes, majd Kotlár Olga népdalokat énekelt, a népi zenekar kíséretével.

Vendéglátás

A műsor végén Kölcsey-idézettel zárult a Zrínyi Emlékünnep:

„Négy szócskát üzenek, vésd jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül, ha kihunysz: a haza minden előtt!”

Fáklyások vonultak a vár bástyáira, utoljára hangzott fel a Baranyai Vasárnapok és a Zrínyi Emlékünnep szignálja, levonták a zászlókat, kihunyt az ünnep lángja, s véget ért a Zrínyi Emlékünnep, a Baranyai Vasárnapok legjelentősebb rendezvénye.

Könyvkiadásunk is kivette a részét a szigeti hősök emlékének megünnepléséből. Több új kiadvány jelent meg ez alkalomra. A Helikon a Szigeti veszedelem díszkiadását jelentette meg, ugyanakkor a Diákkönyvtárban is megjelent a mű. A Kossuth Kiadó Hunyady József: Kék hegyek kapitánya című regényét, a Móra Kiadó Szántó György: Az Alapyak kincse című regényét adta ki, az Akadémiai Kiadó Ruzsás Lajos szerkesztésében a Szigetvári Emlékkönyvet és Perjés Géza: Zrínyi és kora című munkáját jelentette meg. A Janus Pannonius Múzeum gondozásában is több tanulmány készült el, így Székely György: Zrínyi Miklós a költő és államférfi, Kalmár János: Zrínyi-fegyverek, Papp László: Szigetvár XVI—XVII. századi erősségrendszere és ábrázolásai, Kováts Valéria: A szigetvári Zrínyi-múzeum kiállításai című munkája. A Baranya megyei Könyvtár Szigetvár-bibliográfiát adott ki, a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya megjelentette dr. Vargha Károly: Szigetvár dicsérete oratórium-szöveggönyvét, és a Szigetvári Zrínyi Emlékünnep műsora illusztrált műsorfüzetét. A szerzők az ünnep mindkét napján délután dedikálták műveiket a vár melletti könyvsátorban.

Az ünnepeket sportprogam is gazdagította. A gimnáziumban nemzetközi női és férfi kosárlabda-mérkőzéseket bonyolított le a Megyei Testnevelési és Sportbizottság, ezen kívül országos „Zrínyi Miklós” tájékozási emlékverseny futottak a természetjárók, s a Sakkszakosztály élősakkbemutatót tartott vasárnap délután a Zrínyi téren.

Elmondhatjuk, hogy a Zrínyi-ünnepek történetében a legszebb megemlékezés részesei voltak a szigetváriak és Szigetvár vendégeinek ezrei.

RÁZSÓ GYULA

ZRÍNYI MIKLÓS TUDOMÁNYOS EMLÉKÜLÉS

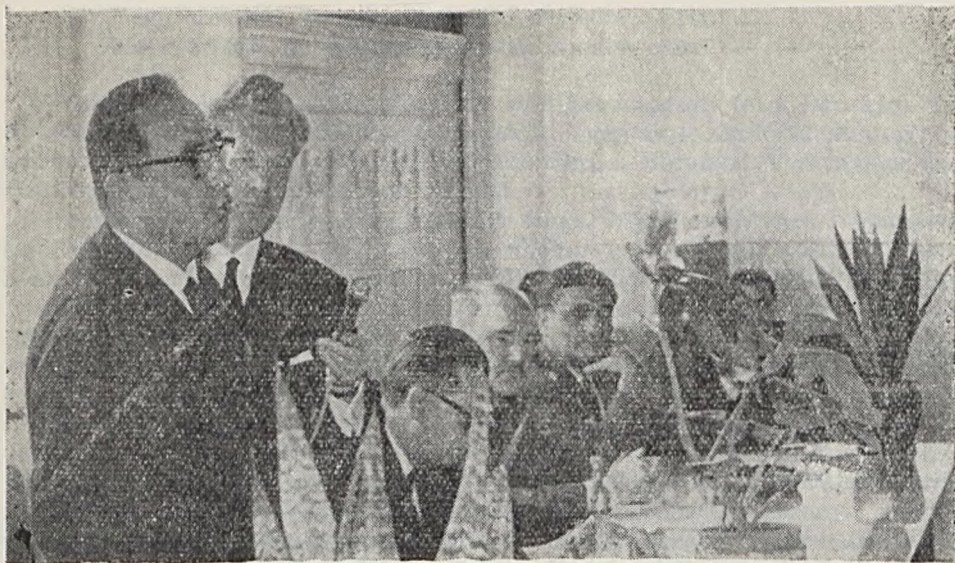
Pécs—Szigetvár 1966. szeptember 10—11.

„Tanulj éntülem is nehéz vitézséget
Tanulj fáradtságot s hazádhoz hűséget.”

Zrínyi Miklós, a költő feledhetetlen sorai jutnak óhatatlanul eszembe, amikor megkísérlem, hogy a szigetvári hős emlékére rendezett tudományos ülésszakon szerzett benyomásaim papírra vessem. Valóban, minden beszámoló az utókor hálás tiszteletét, szeretetét és megbecsülését sugározta a szigetvári hősök önfeláldozása, példamutató hazaszeretete felé. A ma ifjúságának is van mit tanulni Zrínyiéktől, hogy kell a hazát szeretni, érette, ha kell, életüket is feláldozni. Az igaz hazafiság történelmi emlékei közül, úgy vélem, keresve sem találhatunk alkalmasabbat a szigetváriakénál, s ezt minden bizonytalannal rendkívül hathatósan tudjuk a pedagógus mindennapi munkájában is hasznosítani.

A másik, ennél nem kevésbé fontos tanulsággal az ülésszak szerzői, magyarok és külföldiek egyaránt, szolgáltak. Valamennyi referátum megtalálta a helyes alaphangot. Messze elkerülték a nacionalizmus túlzó vádaskodásait, s a tények objektív tudományos feltárására és interpretálására törekedtek. Bebizonyították, hogy Zrínyi hősiessége a maga teljes valóságában csak az összes belső és külső körülmények ismeretében mutakozhat meg előttünk. Ebben, mint minden más tudományos kérdésben a tények reális felmérése, s túlzásoktól, elfogultságtól mentes értékelése egyáltalán nem csökkenti, sőt növeli egy-egy történelmi személy, vagy esemény jelentőségét. Nem véletlen, hogy a magyar marxista történetírás épp ebben a korábbi történetírók által annyira eltorzított, félremagyarázott kérdésben mutatta meg a helyes utat, hogyan lehet a tudományosság követelményének messzemenő szemelőtt tartásával is elősegíteni népünk igaz hazafiságra való nevelését.

A harmadik tanulságot a szombati, szigetvári emlékülés nyújtotta. A Szigetvári Emlékkönyv vitája ismét felhívta a figyelmet a helytörténeti kutatások nagy lehetőségeire, s ezek konkrét pedagógiai felhasználására egyaránt. Az itt feltárt gazdag helytörténeti anyag, Dél-Dunántúl és Baranya megye falvainak életéről a török megszállás alatt, nemcsak tudományos értéke folytán jelentős, hanem azért is, mivel általuk a történelmi események közelebb kerülnek a

Tagyib Gökbilgin professor (Istambul) előadása

tanuló ifjúsághoz, amely így jobban megszereti és megismeri szűkebb pátriájának, Baranyának múltját.

A rendelkezésemre álló korlátozott terjedelem sajnos nem teszi lehetővé, hogy akár csak vázlatosan is, ismertessem a gazdag tudományos program valamennyi referátumát, s kiterjek az ezekben felhalmozódott tudományos eredményekre. Ezért csupán jelzésszerűen kívánok ezekre utalni, s inkább a felmerült problémák rövid összefoglalását szeretném nyújtani.

A hozzászólások többségének központi gondolatát — nem véletlenül — az a századok óta előtérben álló probléma jelentette, hogyan értékeljük a Habsburg—török erőviszonyok kérdését, s a török elleni védelem ügyét. Az előadások számos lényeges, egymást kiegészítő szempontból vizsgálták e fontos kérdést. *Sinkovits István* a védelem általános problematikájával, a magyar végvárrendszer kialakulásával, hadászati és építészeti sajátosságával, a Habsburg birodalom és benne az ún. királyi Magyarország belső erőforrásaival, a Habsburg birodalom defenzív stratégiájának okaival. *Cyryll Horáček* (Prága) a cseh rendek hozzájárulásával a török elleni védelemhez, *Georg Wagner* (Salzburg) az 1566-os hadjárat külpolitikai előzményeivel és a császári hadsereg passzivitásának okaival, *Nagy László* a Habsburg hatalom magyarországi politikájával a XVI. században, végül *Rázsó Gyula* a császári hadsereg néhány jellemző hadművészeti és hadseregszervezési problémájával foglalkozott.

Az előadások legfigyelemreméltóbb jellemzőjét abban találhatjuk meg, hogy a szerzők elszakadva a szűk hungarocentrikus szemléletmódtól tágabb perspektívában, az európai fejlődés általános törvényszerűségeit szem előtt tartva vizsgálták a felmerülő gazdasági, társadalmi, politikai és katonai kérdéseket. Nem véletlen, hogy e komplex vizsgálati módszer a különböző nemzetiségű és szemléletű kutatóknál a lényegyet tekintve szinte azonos eredményekhez vezetett. A kutatási eredmények lényegét a következőkben foglalhatjuk össze: Magyarország nem rendelkezett olyan erőforrásokkal, amelyek

lehetővé tették volna az eredményes ellenállást a török hódítással szemben. S ha a különféle gazdasági, politikai és katonai problémákkal vívódó, gyenge központi vezetés alatt álló 6 milliós összlakosságú Habsburg birodalom helyzetét tekintjük, meg kell állapítanunk, hogy a XVI. században reménye sem lehetett a hadászati fölényben lévő 30 milliós lakosságú oszmán állammal szemben a támadásra, s így defenzív stratégiáját indokoltnak tarthatjuk. Mindezek természetesen nem zárják ki annak felismerését, hogy a Habsburg kormányzat már a XVI. században is súlyos mulasztásokat követett el a lényegében Ausztria előterepének tekintett Magyarországgal szemben.

Figyelemreméltó, hogy az 1566-os hadjáratban elkövetett katonai és politikai hibákat a legrészletesebben éppen egy osztrák hadtörténész — *Georg Wagner* — tárta fel.

A másik lényeges, az előbbivel szorosan összefüggő problémakör, amely az emlékülésen tekintélyes hangsúlyt kapott, a török állam és hadsereg jellegének vizsgálata volt. Főleg *Cyryll Horáček* és *Perjés Géza* referátumai foglalkoztak rendkívül sokoldalúan, a legújabb tudományos eredmények alapján e kérdéssel.

E kutatások, s nyomukban az említett referátumok egyre inkább arról a korábbi tanulmányaink alapján szinte elképzelhetetlennek tartott véleményről győznek meg, hogy az oszmán birodalmat egészen a XVI. század második feléig korántsem tekinthetjük a „népek börtönének”, olyan államnak, melynek egyedüli funkcióját a leigázott népek irgalmatlan kifosztása képezte. A központi hatalom stabilitása, a fejlett és hatékony közigazgatási apparátus hatalmas előnyt biztosított az oszmán birodalomnak a nyugati államokkal szemben. A viszonylagosan rendezett közállapotok pedig — a határterületektől eltekintve — a leigázott lakosság számára is elviselhető helyzetet teremtettek. A kutatás jelenlegi fázisában még nem tisztázott az a probléma, mivel magyarázhatjuk az oszmán állam fejlődésében bekövetkezett stagnálást, majd a XVII. századtól kezdve egyre rohamosabbá váló hanyatlást.

Perjés Géza referátumában, rendkívül jelentős hadtörténelmi vonatkozású kérdésre: a török hadsereg kezdeti sikereinek, majd későbbi kudarcainak magyarázatára kereste a választ. Megállapította többek között, hogy Magyarország a török hadsereg akciórádiuszának határán terült el. Isztambulból leghamarabb májusban induló szultáni seregek, mindössze 3—4 hónapos hadjáratot vívhattak Magyarország területén, s e rövid idő alatt sohasem lehetett döntő eredményeket elérni, — pl. Bécs két ostromát — 1529 + 1683. *Perjés* emellett még számos, a török hadsereg hanyatlását előidéző szervezeti, technikai és taktikai problémával is foglalkozott.

Horváth Miklós Szigetvár védelmének és Zrínyi katonai szerepének elemzésével kapcsolatban több, új, figyelemreméltó gondolatot vetett fel, melyekkel történettudományunknak a továbbiakban is foglalkoznia kell. Különösen érdekes volt az az állítása, hogy Zrínyinek helyesebb lett volna nem bezárkózni Szigetvárba, hanem a dunántúli főkapitányság csapataival — s bizonyos császári segélyhaddal — kívülről zavarni az ostromló török seregeket. Az érdekes problémát a már ismert források segítségével nem tudjuk megnyugtató módon eldönteni.

Benczédi László, *Csillag Ferenc* és *Szebenyi Péter* referátumai is számos érdekes és jelentős kérdés felvetésével járultak hozzá az ülészak tudományos sikeréhez.

Dr. Tayyib Gökbilgin, isztambuli professzor felszólalásában a vár ostromának történetét török források alapján, török szempontból mutatta be. Érdekes-

Az ülés résztvevőinek egy csoportja

sége, hogy a magyar és török felfogás nem eltérő, a török történetírók egyáltalán nem titkolták azt a nagy veszteséget, melyet az ostromlók szenvedtek.

A vita második napján a hozzászólók a Szigetvári Emlékkönyv érdemeit és fogyatékosait vették bonckés alá. Valamennyi egybehangzóan állapította meg, hogy ez a gyűjteményes kötet történettudományunk jelentős értékei közé tartozik, a kötetben közzétett tanulmányok rendkívül széles skálában — általános történeti, gazdaságpolitikai és hadtörténeti, valamint irodalom- és művészettörténeti szempontból elemezték Szigetvár ostromának különféle vonatkozásait.

Végére érve fejtegetéseimnek inkább csak emlékeztetőül hadd soroljam fel azoknak a nevét, akik hozzászólásaikkal elősegítették az ülés sikerét; *Sinkovits István, Cyrill Horáček, Benczédi László, Szébenyi Péter, Nagy László, Rázsó Gyula*, másnap *Benda Kálmán, Heckenast Gusztáv, Makkai László, Tóth Sándor, Angyal Endre, Ruzsás Lajos* és *Vörös Károly*.

S bár főleg a terjedelmi korlátok folytán távolról sem tudtam a maga teljességében visszaadni a kétnapos tudományos konferencia értékét, engedjék meg, hogy befejezéséppen újból a költő Zrínyire hivatkozzam: „*adj pennám-nak erőt, úgy írhaszak mint volt*”, így sóhajtottam fel én is a cikk megírása előtt Zrínyi Miklóssal együtt, s remélem, hogy a kívánságom nem volt egészen eredménytelen.

A ZRÍNYI-PÁLYÁZAT DÍJNYERTES MŰVEI

IRODALMI PÁLYAMŰVEK

A Zrínyi pályázati felhívásban a pályázathirdető szervek (Baranya megye és Pécs mj. város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága, valamint a Szakszervezetek Baranya megyei Tanácsa) hármast cél jelöltek meg. Egyrészt azt kívánták, hogy a pályaművek fejezzék ki Zrínyi Miklós és a szigetvári hősök példamutató hazaszeretét, bátor küzdelmét, hősi helyállását a hódítóval szemben; másrészt, mutassák meg a művek, hogy a népek egymásrautaltsága, összefogása milyen nagy erővé válhatott a múltban; továbbá, hogy ez a lelkesítő hagyomány, ez a megsokszorozódott erő az élő jelenben példa; segíti népeinket korunk szocialista feladatainak megoldásában.

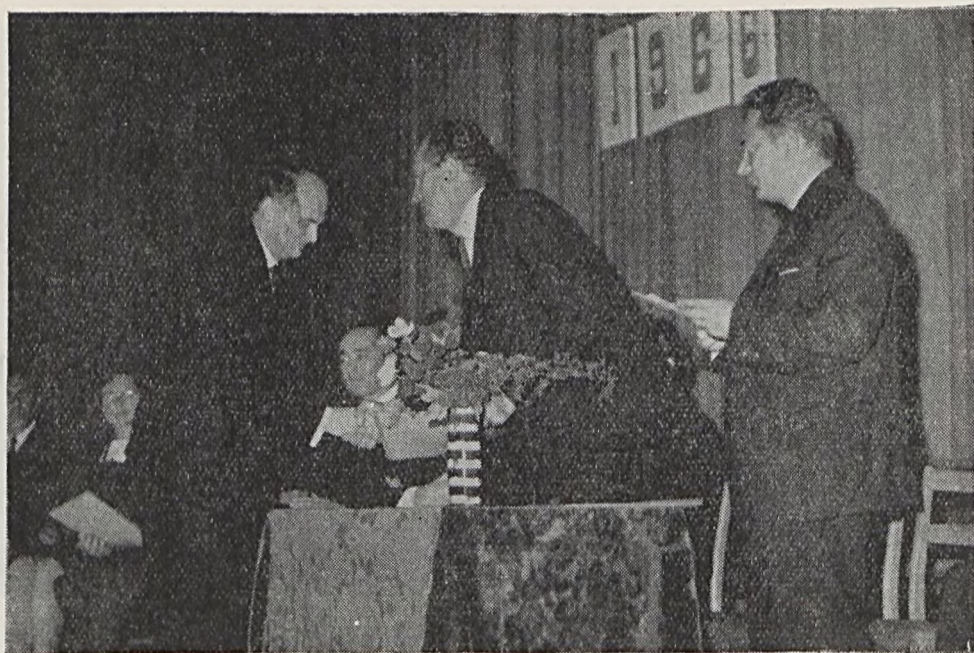
A felhívás hármast célkitűzése nem kis feladatot jelentett a pályázóknak. Az irodalmi művek esetében, ezen belül is a lírai és az epikus művek megalkotásában szinte nyomasztóan hatott a költő Zrínyi monumentális alkotása, irodalmunk nagy büszkesége, a Szigeti Veszedelem. Ugyanakkor e nagy mű inspiratív is hatott; ez az inspirációs hatás azonban elsősorban a képzőművészeti és zenei alkotásokban vált eredményessé.

A pályázat országos jellegű volt; szám szerint 71 irodalmi pályaművet küldtek be. A művek legtöbbször egyrészt nem tükrözte a felhívás célkitűzését; másrészt a kétségtelenül dicséretes hazafias lelkesedés és pedagógiai jószándék sem pótolhatta a művészi invenció és tehetség hiányát. Nem ünneprontás, de tény, hogy az irodalmi pályadíj I. fokozatát a zsűri javaslatára nem lehetett kiadni, főként azért nem, mert a zsűri mérlegelése nem a beérkezett pályaművek viszonylagos értékéhez igazodott, hanem a 400. jubileum, a történelmünkre oly nagy mértékben kiható esemény jelentőségét vette figyelembe.

A lírai műveket — az irodalmi alkotások 90%-a — a jószándékon túl, az évforduló konvencionális megjelölése, a csak szavakban, de tartalmasság nélkül megnyilvánuló bőbeszédűség jellemezte; továbbá, az irodalomból, történelemből jólismert motívumok tételes felsorolása (hősiesség, helyállás, véráldozat, példa; személyek, csaták konkrét megjelölése) töltötte ki.

Az elbeszélések között 3—4 volt olyan, amelyik — stiláris változtatásokkal — alkalmas lehetett volna a díjazásra. A 71 pályamű között a verseken, elbeszélő költeményeken, regényrészleteken kívül szerepelt történelmi tragédia is.

Az irodalmi pályázat legnagyobb vállalkozása *Hunyady Józsefé*. Regénye: *A kék hegyek kapitánya*, méreteiben, szerkezetében és különösen a főhős alakjának sokoldalú, reális (olykor már-már naturális) ábrázolásában a nagy történelmi freskó bemutatásával tűnt ki.

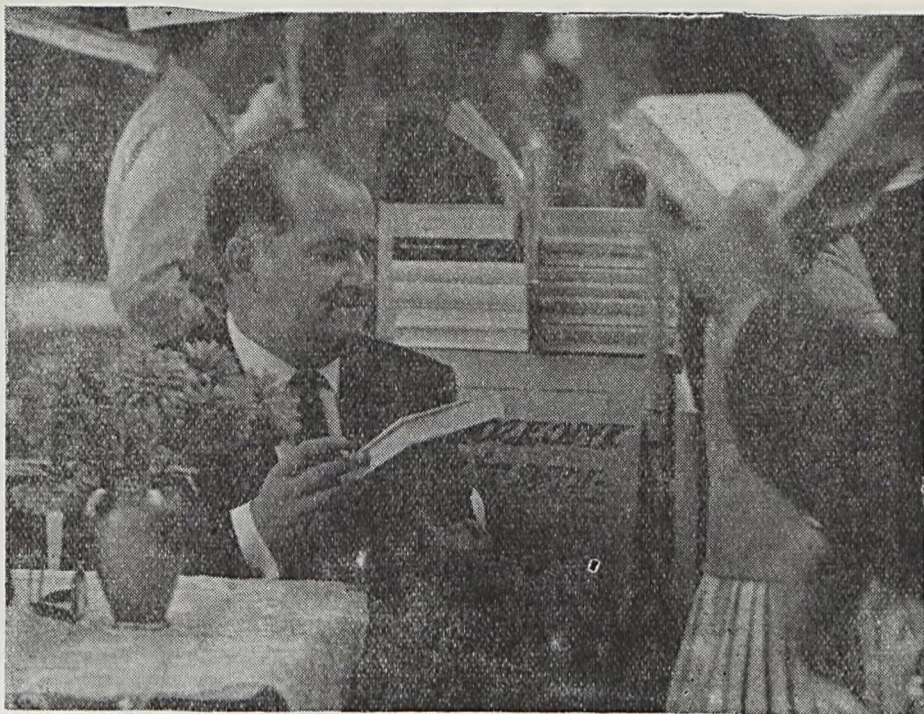
Dr. Nagy Gyula elvtárs átadja a díjakat a szerzőknek

A regényben különösen azok a részletek sikerültek, melyekben az író jól tudta érzékeltetni a „bécsi hálót”, mely befonta — akadályozta Zrínyit célja megvalósításában. Egyik ilyen remekül ábrázolt részlet a bécsi hadi tanácskozás, amelyen világossá válik a szigeti hős előtt: mi az érdeke Bécsnek és mi lehet sorsa „az édes kis hazának”. A regényben kevésbé sikerült Hunyadynak megbirkóznia a nyelvezettel: az archaikus nyelvet nem éppen konzekvensen elegyíti a mai köznyelvel, sőt az argóval. A mellékalakok légióját vonultatja föl, ezek a figurák azonban — mivel csak villanásnyira bukkannak elő — nem eléggé életesek. A regényt a pályadíj II. fokozatával tüntették ki. A Kossuth Kiadónál meg is jelent.

Csukás Zoltán hősköltevényének, a *Tisztító tűz*-nek legnagyobb érdeme — a gondos kutatómunkán túl — az archaikus nyelvezet nem egy helyen egészen kitűnő alkalmazása; a dialógusok pergő elevensége; a verselés változatossága, a szerkesztés alapossága. A hősköltevény egészének hatását azonban csökkenti az olykor túlságosan „gördülékeny” és ezért nem mindig szerencsés versforma, a gyakran poentirozott rimelés. A hősköltevény 3. díjat nyert.

Galambosi László elbeszélő költeménye, a *Köliliom vára*, kronologikus föl-építésű, az eseményeket, a szereplőket inkább külsődlegesen ábrázolja a tőle megszokott képgazdagsággal, zsúfolt díszítményekkel és lendületes, biztos verseléssel. Az elbeszélő költeményt 3. díjjal tüntették ki.

Az elbeszélő költemény *Galambosi László* eddigi költészetének szép állomását jelenti, még akkor is, ha ebben a művében sem tudott megszabadulni lírai példaképeitől. Az elbeszélő költeményt a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó adja ki Zágon Gyula rajzaival.

Hunyadi József pályadíjnyertes művét dedikálja

Ordas Iván *Az utolsó nap* c. elbeszélése is 3. díjat nyert. Az elbeszélés a szigeti hősök utolsó napját eleveníti föl, gazdag történelmi anyagismerettel, jó lélektani szituációkkal. Ez a mozaikszerűen összehozott tablókép elsősorban a hősi elszántságnak, a biztos halállal szembenező helytállásnak állít emléket. Az író jó érzékére vall, hogy az utolsó nap ábrázolásában nemcsak Zrínyit s az ismert nevű hősokeket mutatja meg, hanem a névtelen harcosokat, jobbágyokat is, akik nagyszerű emberséggel álltak helyt Szigetváron. Az elbeszélésben — ahogy a színes mozaikban — az erőteljesebb, a csillogóbb és árnyaltabb kövek mellett halványabbakat is találunk, ez a halványosság néhány motívumban el is színtelenedik.

A művek megalkotása a pályázathirdető szervek részéről újabb bizonyítéka a művészi munka támogatásának; az írók teljesítménye pedig hozzájárult a szigetvári jubileum méltó megünnepléséhez; a folyóiratban való részletek publikálása anyagot szolgáltat irodalmi színpadjaink részére.

Pákolitz István

ZENEI PÁLYAMŰVEK

Zrínyi Miklós és katonáinak hősi tettét az elmúlt korok zeneszerzői **nemigen** örökítették meg. Az elszántság, a bátor helytállás zenei formába öntése nem jelent könnyű feladatot. De nem ez lehetett az oka annak, hogy kevés zenemű született a szigetvári hősokról. Egyszerűen elkerülték a szerzők figyelmét a szí-

getvári események; olyan ünnepeket nem rendeztek eddig, amelyeken „hiányoztak” volna ilyen alkotások. A Baranya megyei, a Pécs Városi Tanács, valamint a Szakszervezetek Baranya megyei Tanácsa helyesen cselekedett, amikor az elmúlt évben a szigetvári évfordulóra az irodalmi és képzőművészeti pályázat mellett zenei pályázatot is hirdetett.

A pályázat országosan nagy érdeklődést váltott ki, s amint az várható volt, kórusművek érkeztek zömmel. Összesen 31 zenei pályamű jutott a zsűri elé. A zsűri feladata nem lehetett túlságosan nehéz, mert olyan művek voltak a pályaművek között, melyeknek *értékét* nem volt problematikus felderíteni. Ilyen díjnyertes (I. díj) kórusmű *Bárdos Lajos* Kossuth-díjas zeneszerző *Ünnepi zászlók* című műve. Bárdos mesteri módon szövi a szólamokat, és kiaknáz minden énekkari hangzást a kifejezés, a mondanivaló kibontása érdekében. Ez a műve is csodálatosan szép utat jár meg hangnemről hangnemre vándorolva, és remekül foglalja zenei hangokba a szöveg érzelmi-tartalmi mondanivalóját. Elfogódottság nélkül állíthatjuk, hogy Bárdos vegyeskari műveinek sorában jelentős helyet foglal el.

A pályázat második díját megosztva adták ki *Szőnyi Erzsébetnek* és *Karai Józsefnek*. Szőnyi Erzsébet *A hősök földjén* című vegyeskari műve hangzás tekintetében hangszeres feladatok megoldására készíti az énekeseket. Szőnyi Erzsébet zenei nyelvezete mai, modern. Művét csak olyan együttes képes tökéletesen életre kelteni, amely kifogástalan zenei tudással rendelkezik. Karai *Szigetvári ébresztő* című férfikari művéért kapott második díjat. A kompozíció

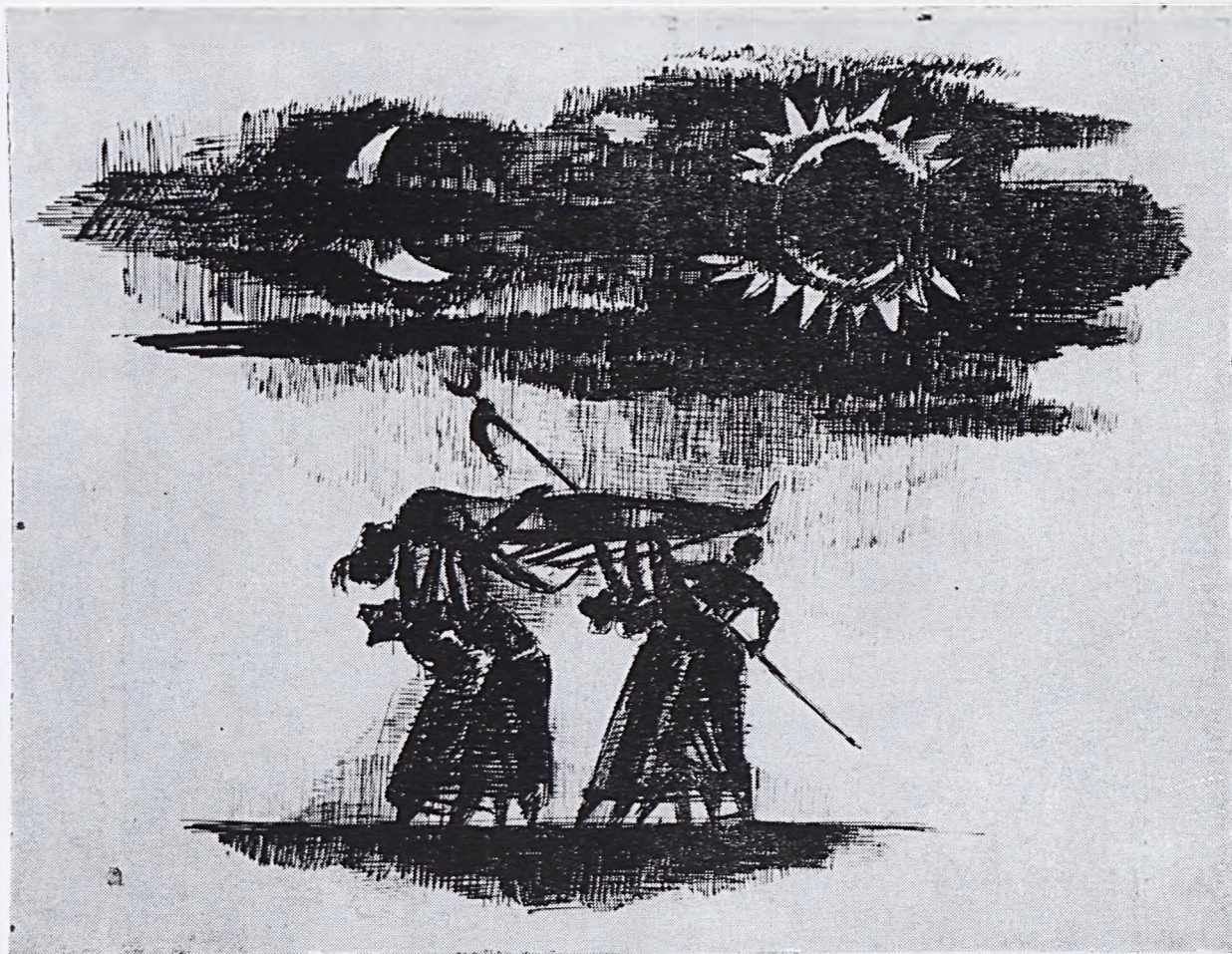
A szigetvári Tinódi-kórus díjnyertes művet ad elő

Zágon Gyula: Zrínyi

Móré Mihály: Párviadal

Soltra Elemér: Halottvivők

Erdősi András: Zrinyi

Gábor Jenő: Utolsó roham előtt

Würtz Adám: Szigeti veszedelem (címlap)

Dombay Győző: A galamb és a sólyom

Józsa János: IV. ének

5 tagú hangszeres együttes közreműködésével szólaltatható meg. Hatásos mű. A történelmi esemény hangulata árad belőle.

Három szerző egy-egy művét jutalmazta a zsüri harmadik díjjal; *Halmos László: Szigetvár bástyáinál*, *Tillai Aurél: Gyűjtsd meg a lángot! és Nagy Ferenc: Zrínyi esküje* című művét. A három mű közül Halmos művének megszólaltatása jelent legnehezebb feladatot. Tillai műve a Zrínyi-ünnepségek egyik meghatározó eseményére, az emléktűzgyűjtásra koncentrálnak készült. Nagy Ferenc a Szigeti veszedelem Zrínyi-esküjét ültette át kórusra.

A kórusművek szövegeit *dr. Vargha Károly írta.*

A rendezőbizottság igen helyesen a 400. éves ünnepség központi rendezvényének tekintette azt a hangversenyt, melyen a pályadíjnyertes művek elhangzottak. A művek megismertetéséért a kórusokat illeti dicséret és köszönet: *a Komlói Munkáskórust, a Pécsi Bartók Béla férfikart, a Pécsi Nevelők Háza Kamarakórusát és a Mecsek Együttes Vegyeskarát.*

Várnai Ferenc

KÉPZŐMŰVÉSZETI PÁLYAMŰVEK

Kilenc művész közel száz alkotása került bemutatásra Szigetváron a 400. évforduló tiszteletére meghirdetett Zrínyi-pályázat eredményeként.

Az első díjat a zsüri egyhangú döntése alapján *Zágon Gyula* szigetvári festőművész monotypia-sorozata nyerte el. A II. díjat *Soltra Elemér* pécsi, a két III. díjat pedig *Swierkiewicz Róbert* pécsi, illetve *Móré Mihály* debreceni grafikusművész érdemelte ki. Különdíjban részesült *Würtz Ádám* grafikus, a Szigeti Veszedelem legfrissebb kiadásának illusztrációjáért.

Zágon évtizedek óta foglalkoztatja Sziget hősi védelmének állandó aktualitása. Szigetvárrott lépten-nyomon a múlt emlékeire bukkanhatunk. A szélesen terpeszkedő vár pusztája tényével is a történelmet idézi. És itt van a törökök csonkán maradt dzsámija, vagy az ugyancsak dzsámiból átalakított plébániatemplom, amelynek kupolafreskóián Dorffmeister Zrínyi kirohanását örökítette meg. *Zágon* nem az eposzt illusztrálja. Felsorakoztatja a csata résztvevőit, külön-külön lapon megörökítve a vezéreket és híres bajvívókat, közkatonákat és a kísérethez tartozó háremhölgyeket, magyar jobbágyot és török közkatonát, a várvédő Zrínyit és a költő Zrínyit egyaránt. Maga a vár is sokféleképpen jelenik meg. Szinte körbejárhatja velünk a várat térben és időben egyaránt. A mai, török-építette vár képe a barokk óratoronnyal a kiindulópont. A jelen állapotból vezet vissza a régészeti feltárásokon alapuló várrekonstrukcióig. Rekonstruál, hogy képzeletünket feloldva fantáziánk szabadon szárnyalhasson. Nem a csatát örökíti meg, nem rögtönöz szikrázó drámai jeleneteket. Ezt már a nézőre bízva, ki-ki saját fantáziája szerint formázhatja a színes kaleidoszkópot.

Soltra tollrajzainak mozgalmas jelenetei a feszültség forróját emelik ki. A vad küzdelem földöntúlvá fokozódik. A halottvívő, megholt vezérüket gyászoló ellenfél döbbenete is utalás a küzdelem nagyságára. Másrészt szimbolikus értelmű jegyekkel is hangsúlyoz: a ködbevesző napot a felemelkedő félhold homályosítja el.

Swierkiewicz linóleum-metszetein a nagy foltokban felépített formák fekete-fehérjeinek ellentéte teremt drámai feszültséget. Kizárólag a képi ábrázolás sajátos eszközeivel, az elbeszélő elemek kizárásával, az események soron követő leírása nélkül teremt meg a drámai szituációt. Sűrített esszenciáját adja a sú-

lyos mondanivalónak. Zrínyije hatalmas és emberfeletti, méltó ellenfele a hatalmas töröknek. Egész lénye erőt és biztonságot sugall. Emberóriás, aki fölé-emelkedik a hétköznapiaknak és a véres csatározásoknak egyaránt. Bukásában is példamutató, mert egy nép ellenállásának, élniakarásának szimbólumává csúcsosodik a fiatal pécsi művész Zrínyi-portréja.

Móré is drámai epizódokat örökít meg linóleum-metszetein. Mozcgalmas lovaspárbajok felidézésével örökíti meg a fordulatokban gazdag hadi eseményeket. Szaggatott, tépett felületű, nyugtalan foltok vibrálnak a kuszán kavargó testeken.

Dombay Győző, Erdősi András, Gábor Jenő és Józsa János is maradandó értékű pályaművekkel járult hozzá a Zrínyi-pályázat képzőművészeti sikeréhez.

Romváry Ferenc

FARKAS FERENC ORATÓRIUMÁNAK ÉS DARVAS JÓZSEF DRÁMARÉSZLETÉNEK ŐSBEMUTATÓJA SZIGETVÁRON

Nagy és méltó ünneppel emlékezett meg Szigetvár és Baranya népe Zrínyi Miklós és várnépe hősi áldozatáról szeptember elején. Úgy tűnt, mintha a szigetvári vár bástyái alá zarándokolt volna Pécs és Baranya, de az egész ország kulturális élete, hogy a Szigetvár jegyében született vagy újra életre keltett művek sorával úgy emlékeztesse a nem kevésbé hősi korszak élő generációját a négyszáz év előtti fenséges tragikumra, hogy megéreztesse — mi több — bizonyítsa, hogy éppen alkotásokban és tettekben méltó utód a mai kor nemzedéke. Így és ilyen módon ünnepelni maradandó, tehát érdemes.

Az évfordulóra írt zeneművek sorából méretben, a mondanivaló súlyával, a megvalósítás nagy ívével és erejével kiválik *Farkas Ferenc: Laudatio Sigetiana (Szigetvár dicsérete)* c. oratóriuma, mely a szeptember 10-i ünnepi előadás keretében szólalt meg először.

Az oratórium szövegét *dr. Vargha Károly* főiskolai tanszékvezető tanár írta. *Vargha Károly* egyképpen elkötelezettje a zenének és Baranya múltja kutatásának. Érthető, hogy alkotó kedvét már régen foglalkoztatta a Zrínyi-probléma s Szigetvár története. A történelmi tények és a várban fellelhető életszerű anyag egybevetése az egyik oldalon, irodalmi és zenei példák ismerete a másik részről — ezekre támaszkodhatott, amikor megírta az oratórium szövegét.

Szerencsés gondolat volt a Megyei Tanács részéről *Farkas Ferenc* Kossuth-díjas zeneszerzőt felkérni az oratórium megírására. A kiváló komponista kantáták, operák, daljátékok sorával bizonyította már eddig is, hogy alkotói tevékenységének nem kis felülete fordult a vokális zene felé. Ilyen irányú kompozíciós termésének éppen egyik legkorszerűbb hajtása a *Cantus Pannonicus* c. kantáta, mely szövegszerzője, *Janus Pannonius* révén tart pécsi—baranyai kapcsolatot.

Az oratórium cselekménye *Farkas Ferenc* alkotói tevékenysége és a szövegíróval való baráti alkotói együttműködés közben öltött mai, végleges alakot.

A történet epikusán dolgozza fel a vár védőinek utolsó napjait úgy, ahogy azt a narrátor korszerű szerepében elénk lépő, Szigetvár alatt megvakult koldus feleleveníti.

Az oratórium hat szólóénekest, zenekart, vegyeskart, férfikart és gyermekkart foglalkoztat. A szólószerpek hordozói: *Zrínyi* (basszbariton), *Katalin*, Zrínyi elhunyt felesége (alt), *Éva*, Zrínyi élő felesége (szoprán), *Halul* török követ (tenor), *Ibrahim* második követ (bariton), *Anna*, Zrínyi húga (mezzo).

A teljes oratórium (időtartama kb. 55 perc) kétrészes. Összesen 20 számból

áll, melyek az alábbi arányban biztosítják a mű egészének zenei és dramatikus változatosságát:

- 2 zenekari bevezető
- 1 zenekari induló (Marcio alla Turca)
- 1 melodráma
- 4 ária
- 1 kettős
- 6 vegyeskar
- 1 nőikar
- 3 férfikar
- 1 gyermekkar.

A mű zenei dramaturgiája jól átgondolt — és a *Farkas Ferenc* által mes-
terien alkalmazott kompozíciós megoldások folytán —, egyszerre igényes, kor-
szerű és érthető. Gazdagon áradó dallamosság, levegőt teremtő képszerűség,
gazdaságosan hatásos, de mesterien felrakott hangszerelési megoldások sora
fokozza az érdeklődést. *Farkas Ferenc* zeneszerzői vénájának, tudásának leg-
gazdagabb tárházából merített, amikor ezt az ihletett művet megalkotta. Sziget-
vár falainál olyan mű szólalt meg ebben az alkotásban, melyben a ma művésze,
a ma zeneköltője úgy tudta megidézni a történelmi eseményeket és azok hőseit,
hogy azok a ma zenei nyelven, és legkorszerűbb zenei eszközeivel keltek életre,
és így tudtak igazán érthetően szólni, értőn megnyilatkozni a hallgatók nagy
tömegei előtt.

Farkas Ferenc olyan művet komponált erre az ünnepi alkalomra, melyben
szerencsésen egyesül a korszerűség és a közérthetőség igénye egy megalkuvás
nélküli, magas igényű művészi szintézisben. Nem von le semmit a megvalósult
konceptió értékéből, ha azt is leírjuk, hogy a szerző tudatosan tartotta szem
előtt a XX. század nagy francia zeneszerzőjének, *Honeggernek* legjobb kompo-
zíciós példáit. Forma és eszközök aránya és egyensúlya, a kompozíciós tech-
nika magasrendű birtoklása és a mégis világos, érthető megoldások együttes
jelenléte a kórusban vagy zenekari jelenetekben, mértéktartás és hatás, tudatos-
ság és ihlet, líra és pátosz délszaki egyensúlya és magyaros lángolása ötvöződött
egygyé ebben a műben.

Minden alkotást a megjelenés ereje, igazi hatása mér le igazán. A *Laudatio*
Sigetiana ott, azon a páratlanul szép szigetvári estén, kiállta a próbát — sikert
aratott. Ha bárki bizonyítékot keres az elmúlt két évtized sokrétű kulturális,
s benne művészi, zenei nevelőmunkájának hatására, eredményességére, az emlé-
kezzék Szigetvárra!

Nagyszerű, hogy a vezetők műveket íratnak, és biztosították nagy anyagi
áldozattal, koncentrált szervezői tevékenységgel azok megszólaltatását, felidé-
zését.

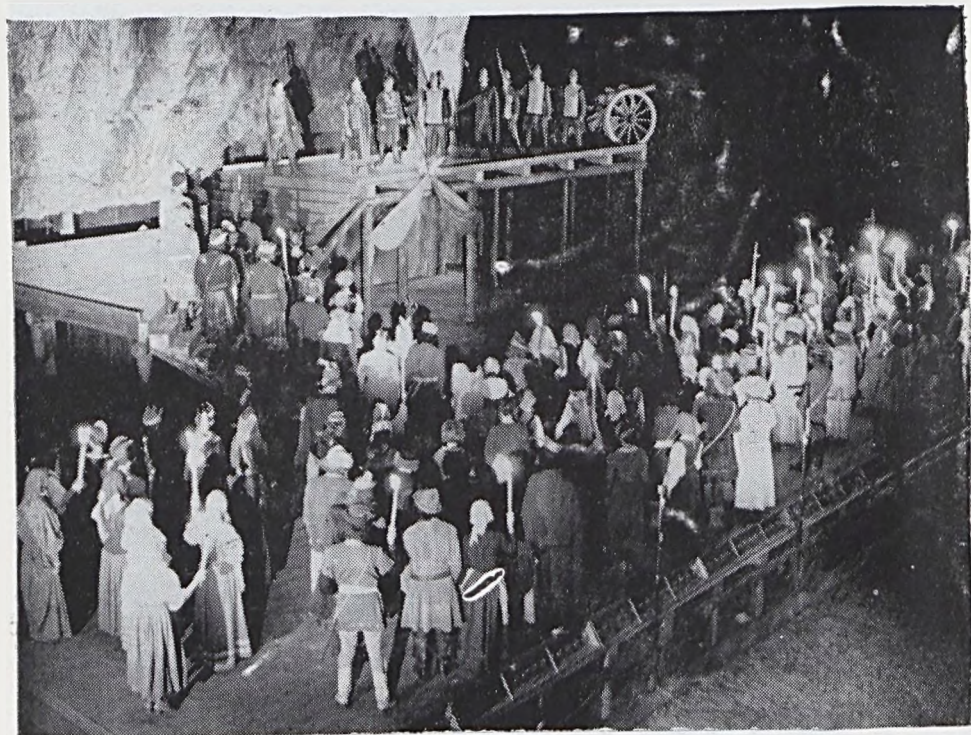
Eredményeink mellett bizonyít az is, hogy kiváló művészek és együttesek
állnak rendelkezésre komoly igényű művek megszólaltatására. (Minden bizony-
nyal az együttesek léte is ösztönzőleg hatott a művek és éppen ilyen művek
megrendelésére és megírására.)

De minden hiábavaló lenne, ha a megrendelők — mondjuk ki szebben —
mecénások, alkotók és előadók nem számíthatnának a tettek nagyszerűségével
arányban álló nagyszámú érdeklődőre, értő és érző közönségre.

És Szigetvár bebizonyította, hogy van ilyen közönség. Megdöbbentő drámai

*Ferencsik János az oratóriumot vezényli
Darvas József, dr. Nagy Gyula és Nógrádi Róbert beszélget*

Darvas József: Zrinyi drámarészlet

pillanat volt a csillagos éjszakában szembenézni a 12 000-es hallgatóság tömegével, akik érdeklődve figyelték *Darvas József* drámáját és az ünnepség harmadik órájában *Farkas Ferenc* oratóriumát.

Úgy érzem, ez volt az igazi történelmi ünnep. Ott, abban a hangulatban, amikor nem vonhatta ki magát senki a szigetvári hősi példa történelmi hangulatából, hiszen a várfal, a földben porladó csontok a valóság erejével segítették a művészet erejével megidézni a történelmet, hogy egyszerre hasson, tanítson és összegezzon is.

A népművelők, a kultúra fáradhatatlan munkásai itt és ebben a néhány órában igazolva láthatták munkájukat a nagy és megható érdeklődésben, amely kifejezésre jutott a nagy évforduló iránti tiszteletben, és az ünnep alkalmával alkotott és előadott művek iránti érdeklődésben.

Ebben a légkörben kaptak igenlő választ az oratórium szerzői alkotásuk irányát, értékét illető kérdéseinkre. De itt nyert méltó elismerést az a lelkes és fáradhatatlan munka, amellyel a *Laudatio Sigetianát* a közreműködő művészek a megszólaltatásig ápolták. Mindenekelőtt *Ferencsik Jánosé*, az ország első zenei intézményeinek vezető karmesteréé az érdem és a köszönet! Tudjuk, hogy ritkán jut ideje vidéki együtteseket dirigálni. Éppen ezért különös öröm volt számomra, hogy vállalta a *Farkas-oratórium* bemutatását. Jó tudni, hogy ebben része volt annak a másfél év előtti közös munkának, amikor Pesten és Pécsen négy alkalommal vezényelte *Händel Jephta* c. művét a *Liszt Ferenc Kórus*sal. De most történt először, hogy a *Pécsi Filharmonikus Zenekar* élére állt. És éppen új magyar mű ünnepi bemutatója alkalmából. A *Szimfonikus Zenekar* és a *Liszt Kórus*, a *féfikar* és a *szigetvári gyermekkar* úgy készültek a próbákra, hogy megfeleljenek a vliághírű dirigens és a szerző várához. Elmondhatjuk, hogy *Ferencsik János* a mű tökéletes ismeretében, olyan emelkedett hangulatú próbákon készítette elő az előadást, hogy az minden résztvevő, közreműködő számára felejthetetlen zenei és emberi élmény marad.

Az előadás hű krónikájához tartozik a kitűnő szólista-együttesnek járó köszönet is. A narrátor szerepét *Bánffy György* töltötte be magasrendű művészettel. *Jámbor László*, *Déry Gabriella* és *Barlay Zsuzsa* az *Allami Operaház* művészei, *M. Balla Mária*, *Bolla Tibor* és *Szabadi József* pécsi művészek szólaltatták meg az oratórium szólószerepeit.

A *Laudatio Sigetiana* első szigetvári előadása méltó zenei áldozat a történelmi ünnepségsorozatban. De akik megtanulták és megszerették, azok újabb és újabb megszólaltatásával igyekeznek az első nagy élmény erejét továbbadni és fokozni. Így fog ebben az alkotásban is tovább élni *Zrínyi* és hőseinek emléke, s így válik további kulturális hatóerővé a nagy időkre való emlékezés nem kisebb igényű vállalkozása.

Antal György

Darvas József drámát ír *Szigetvár* hős védőjének életéről. A jubileum alkalmából a mű egyik elkészült részletét mutatta be a *Pécsi Nemzeti Színház* együttese, *Nógrádi Róbert* igazgató rendezésében, *Iványi Józseffel* a címszerepben. Izgalmas feladat volt számomra, hogy részt vehettem az együttes munkájában, mint díszlettervező.

Darvas József drámája többet jelentett számomra, mint egy szokványos feladat. Többet jelentett azért, mert emberi közelségből szemlélhet a néző egy olyan nemzeti hőst, mint *Zrínyi Miklós*. Egy embert ábrázol a színpadon, aki

percről percre vívja harcát önmagával. Egy ember küzdelmét a két választás lehetősége között. Félreállni, vagy vállalni a védelem vezetését. *Zrínyi* a néző előtt válik hőssé. A hős belső küzdelme a mű alap gondolata, a dráma magja. Minden más csak segédeszköz, másodrendű dolog.

Az író azt a szakaszt ábrázolja *Zrínyi* életéből, mely az ostromot megelőző néhány napra tehető. Készül, hogy családjával együtt elhagyja Szigetet, helyettest nevezve ki maga helyett. *Miksa* császárral való rossz viszonya is erre készíti. A császár csak ígéretekkel válaszol *Zrínyi* sürgető, erősítést kérő kéréseire, ráadásul elszámoltatásokkal zaklatja. 58 éves, érett férfikorban lévő ember, felesége vonzó és fiatal. Távozása mellett szól annak a néhány évnek ígérete, mely várhatott volna még rá. Másik oldalon szemben találja magát népével, kik maradásra kérik. A nép nem menekül. Hová is menne? Sziget lakóinak a várfalak által körülzárt terület jelenti e pillanatban a hazát. A távozás egyenlő a hontalansággal. Ők tudják, hogy maradniuk kell. Az ostrom kimenetele talán számukra sem kétséges. Mégis érzik, hogy itt a helyük. *Zrínyi* tudta ezt.

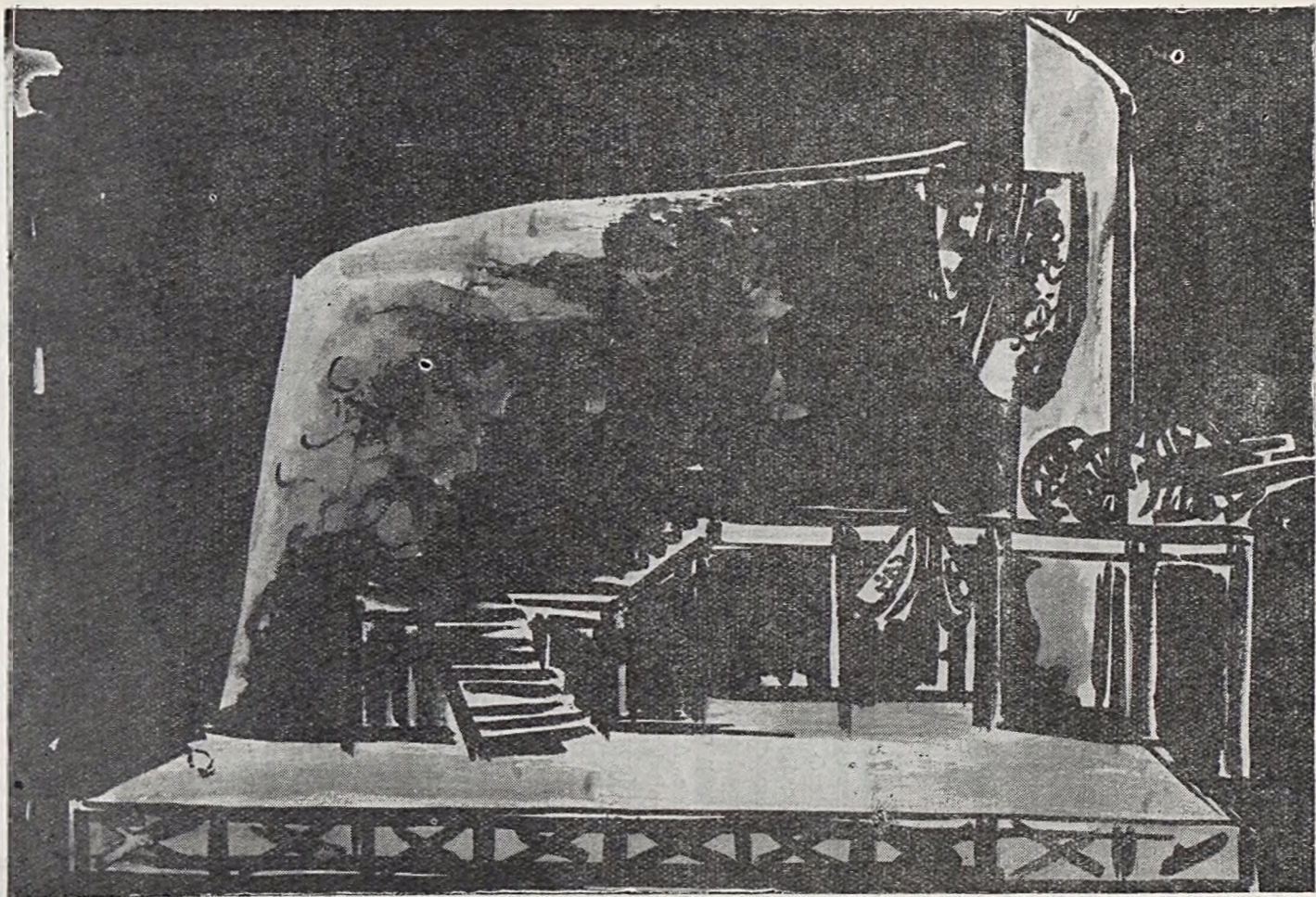
A választás számára is a halált jelentette — távozása népe megvetését árulásáért. Ha elhagyja a várat és enged családjá kérésének, emberileg akkor is igazolva lenne. Érvei nagyon is ésszerűek. Nem választhatta a könnyebbik megoldást. Hadvezér volt, ki felelősséget érzett népéért. Nem tudott árulóvá válni. Választása helyességét évszázadok igazolták. Hősök szülehetnek másféle szituációban is, ahol nincs mód a választásra. *Zrínyit* önkéntes áldozatvállalása emeli a magyar történelem legkiválóbbjai közé.

A dráma egy részlete került bemutatásra — az egész mű készülöben van. E részlet arra enged következtetni, hogy nagy nemzeti drámánk van születőben.

A *Pécsi Nemzeti Színház* műsorterven felül vállalta a drámarészlet színrehozatalát. A próbák időszakában a színészek többletmunkát vállaltak, mert ugyanabban az időpontban két másik darab próbái is megkezdődtek a színházban. Több olyan körülmény játszott közre, mely megnehezítette az együttes munkáját. *Nógrádi Róbertnek* talán a legnagyobb problémát jelentette a darab színrehozatalánál az a tény, hogy az előadást szabadtéri színpadon kellett megrendezni. Kőszínházban lényegesen könnyebb a kívánt hatások eléréni. A színpad és a nézőtér közötti kapcsolat biztosított, a nézőtér architektúrája olyan atmoszférát teremt, mely már előkészíti a nézőt a bekövetkező színházi élményre. Zártsága a nézők figyelmét a színpadra, a színészi játékra koncentrálni. Szabad tér esetén is feltétlenül el kell érni olyan hatásokat, melyek a figyelmet összpontosítják. A díszletnek önmagában kell biztosítani olyan atmoszférát, mely segíti, felfokozza a színészi játékot.

Legnagyobb tervezői probléma volt, hogy a színpad nem kapcsolódhatott semmilyen formában a várhoz. A vár falain kívül, egy teljesen szabad térségen kellett létrehozni a színpadot, mely alkalmas a dráma előadására, ugyanakkor keretül szolgálhasson az est folyamán más ünnepi műsorok előadásánál. (Farkas: *Zrínyi-oratóriuma*.) Természetesen gondolni sem lehetett átdíszítésre, díszlet-elemek mozgatására — már méreteinél fogva sem.

A drámában két helyszín szerepel: egy külső és egy belső tér. *Nógrádi Róbert* rendezővel történt megbeszélésünk alapján választottuk azt a megoldást, hogy a díszleten belül azonos időpontban érzékeltetni tudjuk a két különböző helyszínt. A játék ritmusa, folyamatossága feltétlenül megköveteli ezt. Kőszínházban is állandó problémát jelent az átdíszítés. Szabadtéren, ahol semmi technikai segédeszköz nem állt rendelkezésünkre, csak kézi erőre lehetett volna számítani.

Pintye Gusztáv színpadképe

A díszlet, és egyáltalán a színpad méretei jóval meghaladták a megszokottakat. Ez elsősorban abból következett, hogy a díszlethez (színpadhoz) semmiféle konkrét épületelem nem kapcsolódhatott. A színpad mögött egy teljesen lapos, füves terület állt. A várfal és a színpad részére kijelölt hely között helyezkedett el a nézőtér, mely megközelítőleg 10 ezer ember befogadására alkalmas. Óriási tér, melyet ellensúlyozni kellett, és a nézők figyelmét a játékra koncentrálni. A darabban nagyszámú statisztéria számára helyet kellett biztosítani. Ilyen szempontok figyelembevételével váltak szükségessé a következő méretek: alapszínpad 20 x 10 m (1 m magasságban), ehhez csatlakozó emelvényrendszer, mely két részből áll (3 m és 4 m magasságban).

Az emelvényeket összekötő és az emelvényekre minden irányból járásokat biztosító lépcső megépítése, egy takarófal felépítése, mely a játékteret hátul lezárja, díszletül szolgál — ugyanakkor jó akusztikai hatást biztosít. — A fal méretei 11,5 m átlagmagasságban és 30 m szélességben, a színpad mögött íves megoldásban került felépítésre.

A felsorolt méretű elemekből sikerült olyan játékteret kialakítani, mely a követelményeknek megfelelt: a dráma díszletéül szolgált, s mintegy keretet biztosított az egész estét betöltő programhoz.

A rendezői koncepcióból kiindulva mellőztem a részletek olyan kiképzését, mely a valóságot utánozza. Nem lett volna szerencsés dolog a várral szemben felépíteni egy díszletvárat, annál is inkább, mert a darab szelleméhez közelebb áll egy szabad asszociációkat biztosító konstrukció.

Különösen nehéz feladatnak bizonyult a nagyszámú statisztéria betanítása, felöltöztetése. A feladat nehézségét fokozta, hogy a kórus tagjai nem színházi emberek voltak, talán életükben először léptek színpadra. Alapkövetelmény a megfelelő színpadi mozgás elsajátítása. Hosszú, a késő éjszakába nyúló próbák eredménye, hogy megállták helyüket a pécsi helyőrség tagjai és a szigetvári gimnazisták.

A jelmezek beszerzése sem volt könnyű feladat. A *Pécsi Nemzeti Színháznak* nincs olyan ruhatára, hogy ennyi kosztümöt azonos stílusban ki tudjon állítani (150 fő + színészek). Budapestről a Fővárosi Jelmezkölcsönző Vállalattól és a Nemzeti Színháztól kellett megfelelő számú kosztümöt kölcsön kérni. A jelmezek kölcsönzését és az öltözések irányítását *Fekete Mária*, a színház jelmeztervezője végezte.

A főpróbák, és mint ismeretes az előadás is az esti órákban zajlottak le. Természetesen megfelelő világításról kellett gondoskodni. A színpad követelményeinek megfelelő világítást kellett biztosítani, mert az elégtelenül, vagy rosszul világított színpad nagyban rontja a közönség illúzióit, és ez feltétlenül az előadás rovására megy. A szükséges gépeket a *Szegedi Szabadtéri Játékok Igazgatósága* kölcsönözte.

Felsorolni sem könnyű, mennyi mindenre volt szükség ahhoz, hogy az előadás feltételei realizálódjanak. A rövid idő ellenére minden időben elkészült.

A Baranya megyei Tanács VB-nek jó szervezése és a szükséges anyagi feltételek biztosítása tette elsősorban lehetővé a sikert. Természetesen a közreműködő vállalatok, intézmények pontos és lelkiismeretes munkája nélkül nem mentünk volna semmire. Munkánkhoz sok segítséget kaptunk az: É. M. Baranya megyei Építőipari Vállalattól, a Dél-dunántúli Áramszolgáltató Vállalattól, a szigetvári Községgazdálkodási Vállalattól, a szigetvári gimnáziumtól és a honvédségtől.

Pintye Gusztáv

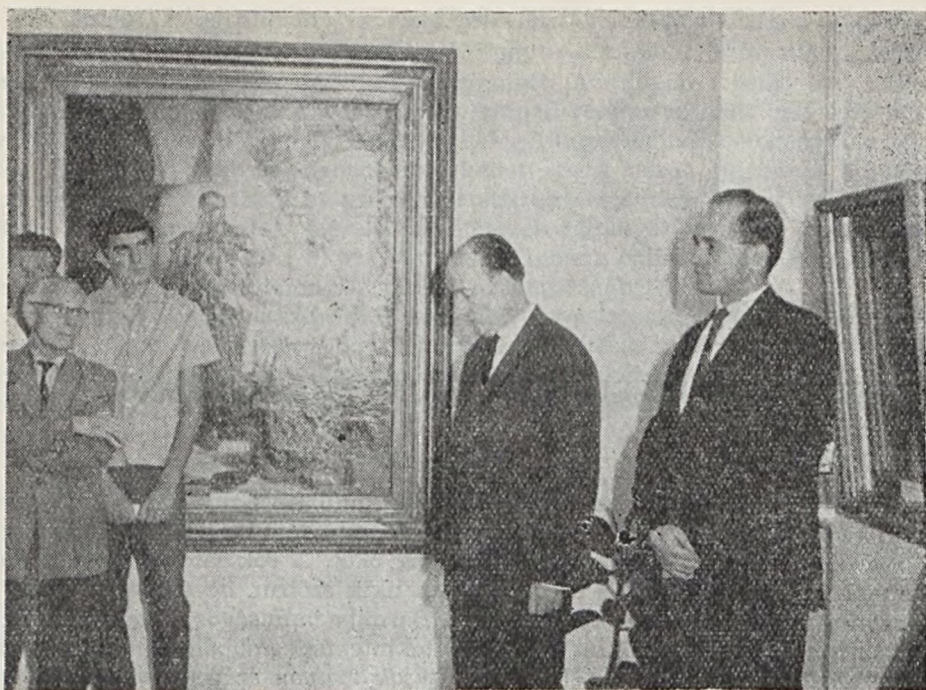
Dr. DANKÓ IMRE

SZIGETVÁRI JUBILEUMI MÚZEUMI KIÁLLÍTÁSOK

Szigetvár hősi védelmének 400 éves évfordulójára Szigetvárott *négy műzeumi kiállítás* készült; kettő időszaki és két állandó. Mind a négy kiállítás nagyszabású volt, tíz- és tízezrek látogatták meg őket. A sok látogató között szép számmal voltak szakértők is és olyanok is, akik szóban, de többen írásban is véleményt nyilvánítottak a kiállításokról. Bármily tanulságos is volna ezeket a véleményeket ismertetnünk, el kell tőlük tekintenünk, csupán a mindig visszavisszatérő lényegyet mondjuk el: „*a kiállítások nagyon szépek, sokat tanultam belőlük, sokat gyönyörködtem bennük.*”

A magas látogatószám, a még most is nap, mint nap elhangzó pozitív észrevételekben, tetszésnyilvánításokban megmutatkozó rendkívüli érdeklődés a szigetvári jubileum eseményeinek megörökítésén túl is arra kötelez bennünket, hogy szigetvári kiállításainkat ezen a helyen is ismertessük,

A két időszaki képzőművészeti kiállítás megnyitása megelőzte az ünnepeket. A *magyar történelmi festészet* című gyűjteményes, valamint a *Szigetvár hősi védelme* című pályázati kiállítás már augusztus 20-án megnyílt az általános iskola 5 emeleti és 5 földszinti termében. A történelmi festészeti kiállítás eredetileg *Török ellenes harcok a magyar képzőművészetben* címet viselte. A falragaszok, sőt a meghívók is így hirdették. De az anyag összeválogatása során kitért a témakör és kívánatosnak látszott a török tematikájú festményeket régebbi történelmünkre vonatkozó festményekkel bevezetni, valamint ajánlatos volt újabb történetünk néhány mozzanatát kevésbé romantikus, pátosz nélküli ábrázolásokkal befejezni. Így aztán a kiállítás címe is módosult és *Magyar történelmi festészet* lett. Az ebben a kiállításban bemutatásra került képeket főleg a *Magyar Nemzeti Galériától* kölcsönöztük, de sokat adott a *Magyar Nemzeti Múzeum* — *Szépművészeti Múzeum* is. Néhány képet a *Hadtörténelmi Múzeumtól* kölcsönöztünk, *Hollósi Simon* remekművét, a kicsiny méretei ellenére is monumentális *Zrínyi kirohanását* pedig a *Csanádi Püspökségtől* kölcsönöztük. A kiállítás megrendezése nagy problémák elé állította a múzeumot. A művészettörténészek hasonló nagyságú, óriási méretű képekből is álló kiállításokat nem igen rendeztek. A feltételek sem voltak mindenben megfelelőek, bár az iskola termeit erre az alkalomra bizonyos mértékig még át is alakították: a még nem parkettásokat felparkettázták, mindet újra festették, a falak felső részén pedig képsíneket építettek be. A nagy képek összefogó szemléléséhez szükséges távlatok azonban hiányoztak, és a nem kiállítási céloknak megfelelő világítás sok szépséget rejtett

*Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója
megnyitja a képzőművészeti kiállításokat*

el a nézők elől. Sok kép a számtalan próbálgatás, újabb és újabb elhelyezés ellenére is előnytelen helyre kényszerült, csillogott, nem tudta magát teljesen megmutatni. Külön kell szólnunk a nagyszámú XVI—XVIII. századi metszet-anyagról, melyek elkülönített bemutatásban művészi, de egyébként is szerencsés módon egészítették ki a kiállítás anyagát: történelmibbé tették, a valósághoz és magához a jubileumhoz közelebb hozták a kiállítás egészét. A *Magyar Nemzeti Galéria* anyagából kölcsönzött képeket *Kisdéginé Kirimi Irén* művészettörténész válogatta össze, egyébként a kiállítást *Sarkadiné Hárs Éva* és *Romváry Ferenc* művészettörténészek, a pécsi *Janus Pannonius Múzeum* munkatársai rendezték. A kiállítást *Pogány Ö. Gábor*, a *Magyar Nemzeti Galéria* főigazgatója nyitotta meg nagyszámú érdeklődő jelenlétében. Beszédében ismertette az elveket, amelyek alapján a rendezők eljártak. Reprezentáns képek bemutatásával egyrészt a legmasabb szinten kívántak ismeretterjesztést-népművelést végezni, másrészt a jubileum eszmei mondanivalójához kapcsolódva nevelő erejű, hatású kollekciót kívántak összehozni. Olyan alkalmi gyűjteményt, amelyet máskor soha sem lehet együtt látni, amelyet legfeljebb csak részeiben láthat a kiállításlátogató. Ezért kerültek ezen a kiállításon bemutatásra nemzeti festészetünk olyan kimagasló alkotásai, mint *Madarász Viktor* Dózsa tűzhalála, *Benczur Gyula* Hunyadi László búcsúja, *Székely Bertalan* II. Lajos holttestének megtalálása; *Brenner Ádám* Hunyadi János harca a törökkel Nándorfehérvárnál, *Madarász Viktor* Dobozi, *Székely Bertalan* Egri nők, Dobozi és hitvese; *Dudith Andor* Budavár 1849-i ostroma, *Mednyánszky László* Pihenő katonák, *Vaszary János*

Katonák a hóban, *Egry József* Sebesülthordozók című képei sok más kép mellett. Az egész anyagot szigetvári aktualitással telítették *Mészöly Géza* Szigetvár, *Székelly Bertalan* Zrinyi kirohanása, *Jakobey Károly* Zrinyi és *Hollósy Simon* Zrinyi kirohanása című művei.

A másik képzőművészeti kiállítást azok a grafikák alkották, amelyeket a Baranya megyei Tanács által meghirdetett *Zrinyi Képzőművészeti Emlékpályázat* díjnyertes darabjaiból válogatott össze a zsűri. Ezt a kiállítást is a *Janus Pannonius Múzeum* két művészettörténésze, *Sarkadiné Hárs Éva* és *Romváry Ferenc* rendezte.

Dicséret és köszönet illeti a *Magyar Nemzeti Galériát*, amely saját kiállítását sem kímélve igen értékes anyagot bocsátott rendelkezésre. A Galériától kölcsönzött anyag tette lehetővé, hogy a látogatók előtt egy, a maga nemében egyedülálló gyűjtemény állhatott a falakon.

A kiállítások másik csoportját két történeti jellegű állandó kiállítás alkotta. Az állandó kiállításoknak az a sajátossága, hogy az időszakiaknál jobb, értékesebb, időtállóbb tálalásban, általános érvénnyel bíró anyaggal készülnek. Mint

Kállai Gyula elvtárs és kísérete
a vártörténeti kiállításon

ismeretes, 1964-ben, két évvel ezelőtt, már létesült a szigetvári várban, a mostani kiállítás helyén, egy Zrínyi emlékkiállítás. Eredetileg csak arról volt szó, hogy ezt a különben jó, anyaggazdag, jó állapotban lévő, megfelelő kivitelben elkészített kiállítást csak kibővítjük. A bővítéshez egyrészt a közben befejezett szigetvári ásások anyagának egy részét kívántuk felhasználni, valamint a meglévő hiányok, hézagok eltüntetésére gyűjtést, kutatómunkát folytattunk. Ezen gyűjtő- és kutatómunka során a megszerzett anyag ismeretében és a jubileumi ünnepségek méretének, nagyságának mind jobban való felismerésében határozódott el egy merőben új kiállítás létesítése. Ez az új kiállítás nagyobb a réginél, igénybe veszi a dzsámit körülvevő folyosót is. Ugyancsak a készülődések időszakában született az az elhatározás is, hogy az erősen rongált állapotban lévő és méltatlan célra használt török épületet, Szigetvár egyedülálló, nagyszerű műemlékét a *Janus Pannonius Múzeum* megszerzi, restauráltatja és a jubileumra kiállítást rendez benne. *Baranya megye Tanácsa* lehetővé tette, hogy az épületet megszerzhettük, hogy az *Országos Műemléki Felügyelőséggel* restauráltathattuk. A munka időre elkészült és a török épületben megrendezhettük a másik történeti jellegű kiállítást.

Mindkét kiállítás anyaggyűjtését *Kováts Valéria* muzeológus végezte. Ő írta a kiállítások forgatókönyveit is és végül az ő irányításával rendezte a kiállítást a *Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Kiállításrendező Osztálya*. Mindkét kiállítás berendezése *dr. Boreczky László* tervei alapján készült. A berendezés, a kiállítások installációja egyszerű, sok újítást, eredeti megoldást tartalmazó, a helyiségek adottságait jól kihasználja, modern.

A két kiállítás anyagának zömét a régebbi kiállítás anyaga szolgáltatta. Azonban lényeges kiegészítések történtek. Igen jelentős az a gyűjtőmunka, amit az anyag kiegészítése érdekében *Kováts Valéria* hosszú időn át folytatott. Számos tárgyi emléket, köztük több értékes szönyeget, XVI—XVII. századbéli kiadványt derített fel, szerzett meg ajándékként vagy vásárlás útján. Az új anyagok közül kiemelkedő jelentőségű az a nagyméretű, kétoldalas, karmin színű, zulfikáros török selyem zászló, ami a dzsámi folyosóján nyert elhelyezést. Ebből a zászlófajtából mindössze két-három darab ismeretes. *Kováts Valéria* gyűjtésének másik nagyszerű eredménye volt annak a miniatúra sorozatnak a felfedezése, amit a dublini *Chester Betty Könyvtár* őriz és *II. Szulejmán szultán* 1566. évi magyarországi hadjáratának egyes mozzanatait, így Szigetvár ostromát, örökíti meg. Bármennyire gyarapodott is a kiállítási anyag, mégsem volt elegendő a két nagyszabású kiállításához. Ebben az esetben is kölcsönzéshez kellett folyamodnunk. A *Magyar Nemzeti Múzeum — Történeti Múzeum* több tárgyat, főleg fegyvert kölcsönzött, de sok értékes anyaggal segített a *Magyar Nemzeti Múzeum — Iparművészeti Múzeum* is.

A vártörténeti kiállítás három nagy egységre tagolódik. Az első rész rövid történelmi bevezetővel általában ismerteti a XIV—XV. századi várépítést, a szigeti vár kialakulását, építéstörténetét. Ez a rész nagymértékben *Kováts Valéria* ásatainak az eredményeire épült. Külön megemlítendők azok a beszédes rekonstrukciós rajzok, amelyeket minden esetben az ásatás egy-egy mozzanatának fényképes dokumentuma kísér. A második rész a magyar végvári rendszerrel, ezen belül Szigetvárral, *Zrínyi Miklóssal*, és az 1566. évi ostrommal foglalkozik. A harmadik egység Sziget hősi védelme, *Zrínyi* hősi halála utóéletét vázolja fel, központba állítva a költő *Zrínyi Miklós* hadvezéri és költői munkásságát, a *Zrínyiászt*. A dzsámi ezúttal is majd teljesen üres maradt. Mindössze néhány szönyeg és falra erősített miniatúra érzékelteti, hogy eredetileg sem volt

benne több berendezés, sőt még ennyi sem. Az viszont bosszantó dolog, hogy oly sok tervezés, annyi munka után sem, még erre a jubileumra sem, készült el a dzsámi mihráb fülkéje, hogy a kapu helyreállítása sem kielégítő, hogy a karzat is hiányzik, jöllehet a tartógerendák helyei kivétel nélkül megvannak. Az is sajnálatos, hogy az elterjedt hírekkel és az ezek nyomán született várakozással ellentétben a dzsámi minaretjét sem készítették el.

Röviden szólnunk kell a kiállításon szereplő és szerepeltetni kívánt ereklye-tárgyakról. Ezek főleg Zrínyi-fegyverek lettek volna. A kiállításon szereplő néhány igen szép ereklye-tárgy (*Thury György* és *Zrínyi Miklós* tárgyai közül) mind a *Magyar Nemzeti Múzeum—Történeti Múzeum* tulajdona. Sajnálatosnak mondható, hogy idejében megtett lépések ellenére sem sikerült a kiállításra külföldön őrzött ereklyetárgyakat biztosítanunk. Az ereklyetárgyakkal kapcsolatosan még azt kell megjegyeznünk, hogy kiállításunk nem Zrínyi emlékkiállítás. Benne nem Zrínyi vagy a Zrínyiek személyi emlékeit kell keresnünk, hogy ilyenek mégis vannak benne, az csak színesíti, gazdagítja ezt a vártörténeti kiállítást.

A török épületben kétrészes kiállítás készült. A földszint a törökkori Szigetvárt mutatja be és a török épületek építészeti sajátosságait ismerteti. Végül magát a kiállítási épületet tárgyalja. Megnyugtatóan tisztázza, hogy az épületet az *Anguissola Leandro-féle* térképen (1689) is feltüntetett, falakon kívüli építmény nem más, mint vendégfogadó, ha úgy tetszik karavánszeráj. Hozzá megszólalásig hasonló épületeket találunk még ma is hasonló rendeltetéssel a Balkánon, Skopljétől délre és Anatóliában.

Az épület földszintjén helyezték el éjszakára a málhát, esetleg a teherhordó állatokat, öszvéreket is, az emeleten pedig talppal egymásnak fordulva két sorban feküdtek a vendégek egy-egy magukkal hozott pokrócon, szőnyegen. Fejük fölött, a fal erre a célra készített mélyedéseiben, mécsék égtek.

Az épület nagy térhatású emeleti helyiségében hódoltság kori török iparművészeti kiállítást rendeztünk: török kerámiát, fegyverműves készítményeket, textíliákat és rézműves munkákat állítottunk ki.

A két állandó kiállításhoz képekkel gazdagon ellátott vezető is készült. Ez a kiadvány, mely külső megjelenési formájával is alkalmas a figyelem felkeltésére, igen nagy példányszámban fogyott el, lehetővé tette a kiállítások elmélyült, ismereteket szerző, gyarapító tanulmányozását. A vezető hatását csak fokozza, hogy négynyelvű összefoglaló és képjegyzék teszi teljesebbé.

A két állandó kiállítást a jubileumi ünnepségek első napján *Sinkovics István* egyetemi tanár nyitotta meg. Az ünnepségek napjain látogatottságuk olyan nagy volt, hogy be kellett vezetni a szakaszos beengedést, ami viszont azt eredményezte, hogy sokan nem tudták megnézni a kiállításokat.

A múzeumi kiállítások nagy megbecsülése volt *Kállai Gyula* miniszterelnök és kísérete látogatása a nyitás napján.

HEILING JÓZSEF:

A SZIGETVÁRI ÚJ JÁRÁSI KÖNYVTÁRBAN

A hős Zrínyi Miklós és a várvédők kirohanásának 400. évfordulója alkalmából rendezett jubileumi emlékünnepségek egyik jelentős színfoltja volt az új járási könyvtár átadása. A felavatási ünnepségen már boldogan mosolyogtak azok az arcok is, melyeket az előző hetek és napok gondjai és a lázas tevékenység meggyűrt, kifárasztott.

A jól végzett munka megnyugtató tudatával, örömmel hallgattuk *Bernics Ferenc* elvtársnak, a megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya helyettes vezetőjének szavait, aki röviden méltatta a megnyíló új könyvtár jelentőségét. Felhívta Szigetvár város és a járás olvasóközönségének figyelmét, hogy minél többen látogassák ezt a korszerű intézményt és kérte, hogy őrizzék meg azt mai, szép állapotában.

Az átadási ünnepség után *Klaniczay Tibor* Kossuth-díjas, a Magyar Tudományos Akadémia helyettes igazgatója nyitotta meg a könyvtárban rendezett első, „*Kard és Toll*” c. kiállítást. Elmondta — többek között — hogy fontos állomása a jubileumi ünnepségnek ez a kiállítás, melyet a két Zrínyi emlékének szentelt a rendező szerv: a Megyei Könyvtár. Vázolta a magyar irodalom kibontakozásának kezdetét, emlékeztetve arra, hogy a török hódítás ezt is akadályozta. A költészet volt az irodalomnak és művészeteknek az az ága, melynek nem volt szüksége kedvező feltételekre; amely a hadszíntér közepén, a fegyverek csörgése közben is élt és fejlődött.

Szigetvár hőseit hamarosan a görög mítoszok alakjaival egy sorban emlegette népünk, s mire a költő dédunoka tollat fogott a hős szigetváriak emlékének megörökítésére, a mítosz már alkalmas volt egy hősi eposz témájának. A *Szigeti veszedelem* nélkül Szigetvár sem élhetne úgy az utókor emlékében, mint ahogy él. Ez a kapcsolat érződik a kiállítás anyagából is... fejezte be megnyitóját *Klaniczay* elvtárs.

A vendégek ezután megtekintették a könyvtárat és a kiállítást. Nagy szeretettel fogadták *Kállai Gyula* elvtársat, a Minisztertanács elnökét, aki szívélyesen elbeszélgetett a könyvtárosokkal és megnézte az új könyvtárat.

Ismerkedjünk meg mi is az új, impozáns épülettel és az ott folyó munkával!

A szigetvári községi tanács már évekkal ezelőtt megvásárolta a zsinagóga épületét. Hasznosításáról sokféle elképzelés született, végül is úgy döntöttek,

Az új könyvtár épülete

hogy az igen zsúfolt, korszerűtlen helyiségben működő járási könyvtár gondjait oldják meg a zsinagóga átalakításával.

A tervdokumentációt a Megvevi Könyvtár műszaki csoportvezetője irányításával a csoport munkatársai készítették el. A felújítás 1.5 milliós költséggel járt, berendezésre 700 000 Ft-ot fordítottak. A könyvtár szabadonálló, központi-fűtéses, közművesített, kétszintes, galériás épület lett.

Lépjünk be az épületbe!

A földszinten találjuk a mozaiklapos, tükörfalú, szép előteret, a ruhatárat, a gyermekkönyvtárat és a 3 irodahelyiséget, illetve letéti raktárt.

Az előtérből nyílik a gyermekkönyvtár, téglalap alakú, 11 m hosszú, 5 m széles. A kis látogatókat 2400 könnv várja. Alacsony polcokon sorakoznak a képeskönyvek, a gyermekvilág könyvei, kalandos történetek, történelmi regények és életrajzok, végül az utolsó polcon válogatás a felnőttek irodalmából és a kötelező olvasmányok. A falakat farácsra szerelt dekorációk díszítik.

Az irodahelyiségek tágasak, a beépített bútorok a tervezőt dicsérik, — méreteik, elhelyezésük a könyvtárosok zavartalan munkáját biztosítják.

A modern, szabadpolcos kölcsönzőbe — az emeletre — az előtér baloldalán elhelyezett, természetes és belső fényforrással egyaránt megvilágított lépcsőház vezet. A falakat itt is képek díszítik. Ez a terem lenyűgöző térhatású, galériás megoldása a legjobb helykihasználást biztosítja, s esztétikai szempontból is kifogástalan. A szabadpolcos kölcsönző fa- és fémkombinációs polcai, a klubövezet bútorai, a szőnyegek, a csillár- és fénycsőves világítás, a zenei részleg együttes

hatása otthonosságot, melegséget, meghittséget áraszt. A kölcsönzőben és a galérián 9600 kötet könyv áll az olvasók rendelkezésére.

A szépirodalomból egyelőre csak a verseket és drámákat emelték ki, s helyezték el külön polcon.

A zenei részleget a kölcsönzőtől hangtompító, szövet függöny választja el. A zeneszobában 18 fülhallgatóval hallgathatják a zenekedvelők kedvenc lemezeit, de a két hangszóró bekapcsolásával közös zenehallgatásra, nyelvtanulásra is van lehetőség. A technikai berendezést a kezelőszobából irányítják.

A galériát — mely 120 m² alapterületű és az olvasóterem szerepét tölti be, — a kölcsönzővel természetes színű, igen jóhatású fa és fémkombinációs lépcső köti össze. A galérián kapott helyet az olvasótermi anyag, tájékoztató könyvek, folyóiratok és a szakirodalom legnagyobb része.

A zenei részleg felett két raktárhelyiség biztosítja a helyi kölcsönzőből kivont könyvek tárolását, itt gyűjtik a kötésre kerülő könyveket, folyóiratokat stb.

Megismerkedtünk az új járási könyvtár épületével, most adjuk át a szót kalauzunknak, *dr. Mednyánszky Sándor* járási könyvtárigazgatónak:

— Az új könyvtár létesítésével az eddigi szolgáltatásokon túl jobban kivehetjük részünket az általános népművelési munkából, nagyobb részt vállalhatunk a párt művelődéspolitikai irányelveinek helyi végrehajtásából. A megye első olyan járási könyvtárává válhatunk, mely a kulturális központ szerepét töltheti be.

— Milyen új szolgáltatásaik lesznek?

— A földszinten külön helyiséget kapott a gyermekkönyvtár. A régi zsúfolt-ság megszűnt, egyidőben tarthat nyitva mindkét kölcsönző. A két tágas, szabadpolcos kölcsönzőtérben, klubövezetben megvalósulhat a helybenolvasás. A gyermekkölcsönzőben helyezük el az ifjúsági folyóiratokat, a felnőtt kölcsönzőben a napilapokat és folyóiratokat. Összesen 33 folyóiratot járattunk.

— Hogyan használják ki a tágas előteret?

— Az itt lévő asztalokra országos és helyi napilapokat teszünk s ezeket bárki — még a nem könyvtári tagok is — olvashatja. Az előtér baloldalán lévő beépített tárlókban állandó jelleggel tematikus kiállításokat rendezünk azzal a céllal, hogy a belépők érdeklődését felkeltsük, s könyvtári olvasónak megnyerjük.

— Hol ad helyet a könyvtár a kutatóknak?

— A galérián. Jelentős segítséget tudunk adni a kutató munkához az ott elhelyezett és egyre bővebb tájékoztató és segédkönyvtári anyagunkkal. Olvasóinkat irányítani kell és ez nem könnyű feladat. Az a hatás, melyet a könyvtár propaganda tevékenységével, az állomány megfelelő feltárásával, a szabadpolcon alkalmazott kiemelésekkel ér el, kiegészül az olvasók számára nyújtott tanácsadással. S itt érvényesül a könyvtáros minden szükséges jótulajdonsága: az irodalomismeret, kulturális érzék, segítőkészség, tapintat és kitartás. Ezt a munkát mindig úgy kell végezni, hogy az az olvasó tetszésével, egyetértésével találkozzék, mert ennek hiánya okozza az olvasókkal való foglalkozás hibáit. Ha a könyvtáros nem teremti meg a tanácsadás pszichológiai feltételeit, ha nem tud bizalmat kelteni, ha nincs megfelelő tekintélye, ha ajánlásait, tanácsait kétkedéssel fogadják, hatása aligha lehet eredményes.

— Csak egyénileg foglalkoznak az olvasókkal?

— Nem. Csoportos foglalkozásokat is tervezünk. A kollektív tevékenységnek ugyanis nagy nevelő hatása van. Éppen ezért az ifjúsági kölcsönzőben időről-időre filmvetítést, mesedélutánt, közös játékot és gyermekrajz kiállítást készítettünk elő. Felvesszük a kapcsolatot a *Tanárképző Főiskola* és a *kaposvári Tanító-*

képző népművelési tanszékével is. Ennek kapcsán esetleg egy-egy bemutató foglalkozást tartanának a könyvtárban a pedagógusjelöltek.

— Szigetváron elég sok a zenekedvelő fiatal. Mit tud az ő számukra nyújtani a könyvtár?

A zenei részleg lehetőséget nyújt a zenei műveltség megalapozására és továbbfejlesztésére. A zenehallgatás két formában valósítható meg. Egyéni hallgatásnál a hallgató által kivánt lemezt lejátszunk a kezelőszobában s a zenét fülhallgatóval lehet fogni a zeneszobában. Csoportos hallgatás esetén térhatású hangszórón közvetítünk zenét. A zeneszobában sor kerülhet zenetörténeti előadásokra, teljes operák lejátszására, egyes lemezritkaságok bemutatására. A TIT nyelviskola keretében módot adunk a lemeztől való nyelvtanulásra, ezt a formát később a korszerű audio-vizuális (keskenyfilm) irányban lehetne továbbfejlesztetni.

— A könyvtár tetején tv-antennát láttam. A műsor megtekintése is lehetővé válik?

— Hogyne! A tv heti műsorát kifüggesztjük, s három-négy műsort aláhúzással kiemelünk. Ezekhez a könyvanyagot külön polcra helyezzük s „A tv heti műsorához ajánljuk” felirattal hívjuk fel látogatóink figyelmét. Egy-egy jelentősebb, kiemelkedő sikerűnek ígérkező műsort közösen tekintünk meg s kötetlen formában értékeljük. Így az éppen aktuális politikai, gazdasági problémákat tisztábban látják az olvasók.

A tv-t a zenei részlegben helyeztük el. Ez hétfőn, szerdán, pénteken a zenekedvelők birodalma lesz, kedden, csütörtökön és szombaton a tv-t nézhetik az érdeklődők.

— Hogyan ismertetik meg a lakossággal az új könyvtár szolgáltatásait?

— Könyvtári tájékoztatót adunk ki az egyes részlegek fényképeivel s szolgáltatásaik ismertetésével. De ez a könyvtár önmagáért is beszél, hívja, vonzza az olvasókat. Mindent megteszünk, hogy ez az ideális helyen lévő, szépen berendezett, modern könyvtár hivatása magaslatán álljon, s betöltse a kultúra házának nehéz, de nemes feladatát.

KEMENES INEZ

KARD ÉS TOLL

A Megyei Könyvtár kiállítása Zrínyi Miklós hősi halálának 400. évfordulója alkalmából a szigetvári új járási könyvtárban

1966. szeptember 10-én délben nyitotta meg *Klaniczay Tibor* Kossuth-díjas egyetemi tanár a könyvtár galériáján rendezett kiállítást. Megnyitójában utalt arra, hogy milyen jelentős része a jubileumi ünnepség-sorozatnak ez a rendezvény, s hogy minden látogatója történelmi és irodalmi élmények részese lesz. Az előadás érdekes összefüggésekre mutatott rá a XVI—XVII. század történelmi eseményei és irodalomtörténete között.

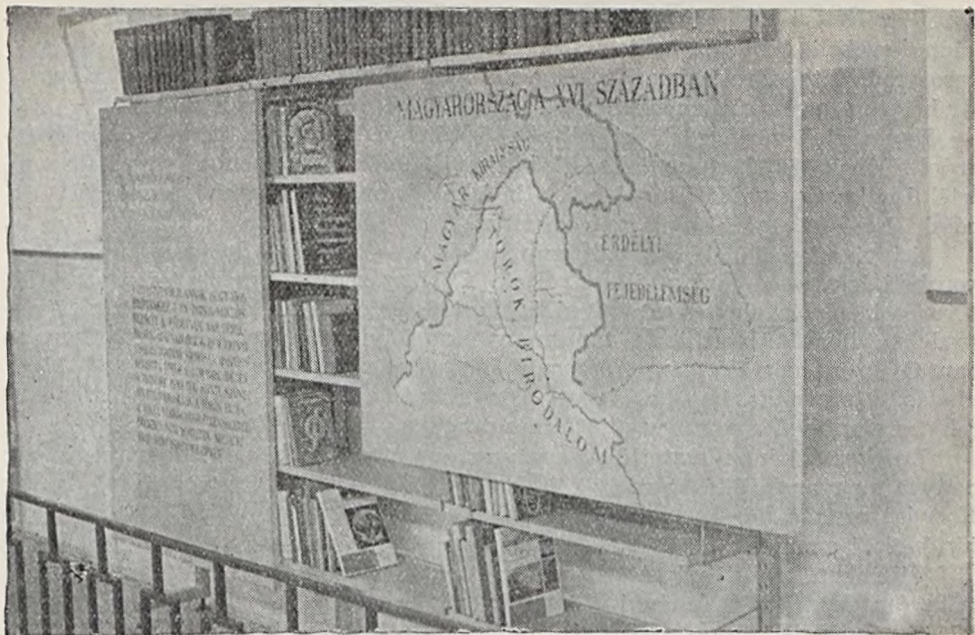
A vendégek érdeklődéssel indultak a kiállítás megtekintésére, amely a könyvtár eszközeivel, — könyvek, iratok, metszetek, térképmásolatok segítségével — kívánta megeleveníteni a XVI—XVII. század óriásokat nevelő korában a két *Zrínyi* hatalmas alakját.

A kiállítás két fő részből állt. Az egyik csoport sötétsárga és szürkészöld színeket variáló tablói, tárlói és vitrinei a szigetvári hős és dédunokája, a költő-hadvezér életét, harcait és műveit mutatták be, részben korabeli, részben közel-korabeli dokumentumokkal. Itt kapott helyet „*A török áfium ellen való orvosság*” első kiadása ajánlásának fotókópiája is, amely Forgách Simonnak, Rákóczi tábornokának írása.

A másik csoport: négy csupaüveg asztali tárló és négy tompa-bordó alapozású tábló részben a Szigetvárról szóló irodalommal, részben a ma is ország-szerte virágzó Zrínyi-kultusszal foglalkozott.

A kiállítás célja elsősorban ismeretterjesztő volt. Kiegészíteni, teljesebbé tenni az iskolában kapott képet. A nyolc általánost végzett felnőttre, illetve a felső-tagozatos iskolásra is gondolva, terveztük meg a kiállítás objektumait. Ezért alkalmaztunk bőségesen feliratokat, a szokásosnál olykor hosszabb magyarázó szöveget. A gazdag korabeli eredeti és másolt dokumentumanyag a nagyobb műveltségűek érdeklődését is biztosította.

A két bevezető tábló (tájékoztató szöveg, s a háromrészre szakadt Magyarország térképe) után máris eredeti Zrínyi-oklevelet láthattak a nézők. Az 1549-es keltezésű okmányban *Zrínyi Miklós Toronyác Márk* nevű familiárisának adományoz kisebb birtokot. A szigetvári hős sajátkezű aláírásán kívül egy csodálatos, épségben maradt függőpecsét vonzotta a szemet, a Zrínyi-címer tökéletes lenyomatával.

Tabló a kiállításból

Ugyanezen a tablón Szigetvár korabeli képe alatt *Giuseppe Giovanni Spalla* olasz hadmérnöknek a Dráva—Mura közét ábrázoló kéziratos térképének másolata volt látható. Az eredeti, özbőrrre festett színes munka, a várak miniatűr rajzaival, már annyira romlékony állapotban van, hogy még fotózásához sem járult hozzá a Széchenyi Könyvtár.

„Ilyen prédikációkat hallgattak, ezen a nyelven beszéltek a XVI. századi magyarok” — hirdette egy kis felirat a „*Jobbágyélet a dunántúli végeken*” főfeliratú vitrin alján. Az 1577-ben kiadott, evangéliumokat és egyházi beszédeket tartalmazó könyv a Megyei Könyvtár tulajdona. A színes szalagokkal közrefogott bekezdésben a török veszélyről beszél híveinek a szónok: „A törökök az ű tévelygésekbe és vakságokba látode mely egyenesek? birodalmokat is mely egyenességgel oltalmazták és egyenlő akarattal igyekeznek killyeb killyeb terjeszteni? De mit hitünkbe ezerfele szakadoztunk...”

Rabok végtelen menetét terelő török katonákat, rabszolgavásárt, szekérszám hurcolt fejeket mutatnak a korabeli képek, másolatok, a végvidékek népe életének tanúi.

Különösen szép és értékes látnivalót őrzött a „*Zrínyi ellenfele, II. Szulimán birodalma*” című vitrin. A XVI. századi kézzel írott-festett, ma is élénk színekben pompázó Korán *Salomon Béla* volt szigetvári, jelenleg pécsi gyógyszerész tulajdona. Mellette nagyméretű XVII. századi nyomtatott könyv: *Schmitth Miklós* munkája, latin nyelven mondja el Szulimán hadainak vonulását Szigetvár alá. Mellette gépelt lapon a fordítás.

A Szigetvár ostromával foglalkozó vitrinben levelezőlap nagyságú színes fotók hívták fel magukra a figyelmet. Egy Dublinben őrzött török krónika az urmiai *Sayyid Luqman ben Sayyid Husayn al-Ashuri al-Husayni*, Szulimán szul-

tánról szóló története illusztrációinak fényképmásolatai. A vitrin aljában és hátfalán korabeli német, francia, latin és olasz nyelvű nyomtatványok, újságok xerox-másolatai sorakoztak. Ezeket a kiállítás lebontása után a Megyei Könyvtár helytörténeti gyűjteményében viszontláthatják majd az érdeklődők.

Egy asztali tárló zárta magába a Széchényi Könyvtár kincsét: *Istvánffy* krónikájának 1622-ben megjelent első kiadását fehér pergamenbe kötve. Hasonló értékű ritkaság egy XVIII. századi latin iskoladráma a szigetvári ostromról — a pécsi *Klimó könyvtár* egyik szép darabja.

Zrínyi, a költő életét, harcait, munkásságát, — szintén a lehetőség szerint — korabeli dokumentumokkal illusztráltuk. XVII. századi metszeteken mutattuk be a városok képeit, ahol a két Zrínyi fiú, Miklós és öccse, Péter (aki a Szigeti veszedelmet horváttra fordította) tanulmányaikat folytatták gyermek- és ifjúkorukban. Gyámjuknak, *Pázmány Péternek* „*Igazságra vezérő kalauz*”-a, egy 1637-es kiadású könyvritkaság — a Megyei Könyvtár tulajdona — zsúfoltan díszes barokk címlapjával a kor levegőjét árasztotta.

Érdekességként illesztettük be az anyagba egy 1799-ben Bécsben megjelent ponyva magyar fordítását, mely 1804-ben látott napvilágot Pesten „*Zrínyi Miklós Horváth országi bán szerénvári baráttainak és Illyefalvi Judit kisaszszonyinak történetei*” címmel.

Vitrinben kapott helyet „*A török áfium ellen való orvosság*” egykorú kézirat (az Országos Széchényi Könyvtár tulajdona), és *Kéry János sírbeszéde* (Oratio funebris), amelyet Zrínyi Miklós holtteste felett mondott Csáktornyán, 1664. december 21-én.

Számtalan neves és névtelen költő és énekes is elsiratta az ifjabb Zrínyit. Egyik xerox másolatunk a vers mellett kottát is közöl, jellegzetes szögletes hangjegyfejekkel.

A Szigetvárral és napjaink Zrínyi-kultuszával foglalkozó rész legértékesebb darabja a *Klimó könyvtár* egyik dísze, *Ortelius: Orbis terrarum pictus*-a. A nagyalakú könyvet Magyarország térképénél nyitottuk ki. A kézzel rajzolt, színesre festett, 1579-ből való térkép mosolygató pontatlanságai ellenére (vagy éppen azokkal együtt) gyönyörködtető látvány.

A tompa-bordó tablókon részben a *Szigetvári Vár Baráti Körének* és a *Kaposvári Levéltárnak*, részben a jubileumi pályázatnak anyaga látható. A Vár Baráti Köréhez beérkezett fotók Zrínyiről elnevezett objektumoknak, utcáknak, tereknek ábrázolásai, és néhány érdekesebb levél, amely az egy-egy községben élő Zrínyi-hagyományokról tájékoztat.

Érdekes volt még a Zrínyi pályázat néhány darabját bemutató tabló és a szigetvári Zrínyi-kultuszt dokumentáló meghívók, színlapok, Zrínyi nevét viselő különböző társadalmi egyesületek iratai.

Utoljára meg kell említenünk a vendégkönyvet is, a sok kedves, elismerő, buzdító beírást. Íme egynéhány: „A hozzáértés és ízlés a legnagyobb elismerést érdemli”, „Kérem a most Szigetváron rendezett kiállítások anyagát juttassák el Budapestre a fővárosiak örömére és tanulságára”, „Gazdag élményekkel utazom vissza Kaposvárra” stb.

Ha látogatóink csak egy-két gondolattal gazdagabban, két-három eddig ismeretlen adat birtokában hagyták el a járási könyvtár neonfényes galériáját, munkánknak volt értelme, kiállításunk elérte célját.

Képek a kiállításról

KÖNYVESPOLC

SZIGETVÁRI EMLÉKKÖNYV

Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára.

Szerkesztette: Ruzsás Lajos. Budapest, 1966. Akadémiai Kiadó.

Az Akadémiai Kiadó gondosan kiállított, szépen illusztrált köteteként jelent meg a SZIGETVÁRI EMLÉKKÖNYV. A műben található tudományos dolgozatok méltó és hasznos dokumentumai a nagy évfordulónak. Ezek a dolgozatok nemzetközi összefüggéseiben vizsgálják Szigetvár ostromát, a XVI. századi honvédelmi harcok nemzeti és európai jelentőségét. Kutatóink mellett bécsi, prágai és konstantinápolyi szerző saját történeti forrás alapján „a saját nemzeti történeti tudaton keresztül mutatja be az eseményt”.

A kötet szerkezeti felépítését tekintve 4 részre tagozódik:

Az I. rész — *Szigetvár ostroma* — ismerteti, miért vált Szigetvár ostroma olyan nagy jelentőségűvé. A dolgozatok írói: *Benda Kálmán, Gökbülgin Tayyib, Bende Lajos*.

A II. rész — *Magyarország honvédelmi harcának jelentősége* — mérlegre teszi „a magyar nép vér- és értékáldozatát”, amit a küzdelem során a hadszíntérré vált Magyarország hozott. Az e részben olvasható tanulmányok anyagközlő jellegűek. Írói: *Reuter Camillo, Káldy-Nagy Gyula, T. Mérey Klára, Ruzsás Lajos*.

A III. rész — *Magyarország honvédő harca és Európa* — tárgyalja, hogy „Szigetvár körül az európai nagyhatalmak közt milyen kiterjedt diplomáciai küzdelem folyt és feltárja, miért nem érkezett meg a vár alá a felmentő sereg”. Írói: *Georg Wagner, Cyril Horáček*.

A IV. rész — *Szigetvár emléke* — a szigetvári hős, Zrínyi emlékével foglalkozik. Az irodalomban, zenében és képzőművészetben hogyan tükröződnek Szigetvár védőinek vonásai és „mint maradt hősiességük és helytállásuk változatlanul példakép”. A dolgozatok írói: *Waczulik Margit, Tóth István, Cennerné Wilhelm Gizella, Sonkoly István, Babics Andrásné*.

A kötetet részletes szigetvári és Zrínyi bibliográfia egészíti ki. Legvégén pedig német nyelvű összefoglaló.

Az emlékkönyv mind a szakembereknek, mind a történelmi események iránt érdeklődőknek hasznos olvasmány. A helytörténeti kutatás fontos segédeszköze.

SZIGETVÁR. Bibliográfia. Pécs, 1966.

A nagy évfordulóra készült a Szigetvár bibliográfia, mely a *Baranya Megyei Tanács Megyei Könyvtára* 7. sz. kiadványaként jelent meg. A bibliográfiát a könyvtár bibliográfiai munkaközössége állította össze.

Az itt feltárt anyag a nagy történelmi esemény irodalmának ajánló bibliográfiája. Az érdeklődők számára hasznos olvasmány, a szakemberek, helyismereti kutatást végzők részére pedig kitűnő segédeszköz.

A kiadvány feltárja a történelmi esemény irodalmán kívül Szigetvár múltjára és jelenére vonatkozó könyvek, folyóirat- és hírlapcikkek válogatott jegyzékét. A bibliográfia az 1566. évi ostromra, mint Szigetvár történelmének legjelentősebb eseményére vonatkozó irodalmat önálló fejezetben közli. Ugyancsak külön fejezet ismerteti Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér munkásságát ismergető művek válogatott jegyzékét. Felsorolja a Szigetvárra és Zrínyire vonatkozó legfontosabb képzőművészeti és zenei alkotásokat is, ezenkívül bemutatja a Zrínyi család leszármazási táblázatát.

A jól felépített, négy fejezetre tagolt bibliográfiát, a fejezetek közé iktatott szemelvények, facsimilék, metszetek, képek szemléletessé, hasznos olvasmánnyá teszik: céljának megfelelően felkeltik, elmélyítik, végső fokon realizálják az események iránti érdeklődést.

SZÁNTÓ György

Az Alapiak kincse. Regény. Budapest, 1966. Móra.

Közkedvelt ifjúsági regény *Az Alapiak kincse*, méltán érte meg negyedik kiadását. Népszerűségén túlmenően témája is aktuálissá tette: Szigetvár hősi védelmét, a török hódítás elleni harcok legfontosabb mozzanatát írja le.

A szereplők többnyire ismert történelmi személyek: Zrínyi Miklós, Horváth Markó, Thury György, Frangepán Katalin, II. Szulejmán szultán és mások.

Az Alapiak is valóságos személyek. A kettészakadt Alapi család harcán keresztül a magyar társadalom belső ellentéteinek a függetlenségi harcot akadályozó káros hatását fejezi ki. Míg a két család között folyik a harc, az ország helyzete egyre rosszabbodik, a török Szigetvárt fenyegeti.

A kötet kiemelkedő része Szigetvár ostromának történelmi hűségű leírása. Zrínyinek, a haza sorsát vállaló hősnek az alakja, a haza hősiességének védelmének bemutatása teszi igazán példaadó, nevelő hatású olvasmányává az ifjúságnak.

Dr. Szász Leventéné

PERJÉS Géza

Zrínyi Miklós és kora. Budapest, 1965. Gondolat.

A könyv a költő, hadvezér és államférfi Zrínyi Miklós, a szigetvári hős dédunokája alakjával foglalkozik. A mű szemléletének alapja, hogy „*nem lehet megérteni a hőst az őt környező világ és társadalma nélkül*”. Ezért történelmi irodalmunkban szinte egyedülálló kitűnő helyzetképet ad a XVII. század gazdasági és népesedési problémáiról, a kettő összefüggéseiről, a katonai helyzetről, és mindezek politikai következményeiről. Megismerkedünk a török és a Habsburg birodalom által elnyomott magyarság nehéz életével, látjuk a termelés

visszaesését a harcok eredményeképpen, a tehetetlen osztrák kormányzatot, az állandó végvári harcok eredményezte megoldhatatlan helyzetet. A mű a korszak nagy kérdéseit nem felülről, az uralkodó osztály vagy az országos politika felől közelíti meg, hanem az elnyomottak, a jobbágyok és a végvári katonák oldaláról. A magyar viszonyok bemutatása mellett megmutatja az ország helyét az európai fejlődésben is. Foglalkozik a Zrínyi család történetével, a magyar végvári rendszer problémáival, a katonaság helyzetével, a Szigeti veszedelem keletkezésével és katonai tanulságaival.

A mű történelmi monográfia, elsősorban tudományos értékű szakkönyv. Olvasmányossága miatt azonban a magas színvonalú ismeretterjesztő könyvek közé is kiválóan beillik.

HUNYADY József

A kék hegyek kapitánya. Budapest, 1966. Kossuth.

A mű regényes életrajz, Szigetvár hős védőjének, Zrínyi Miklósnak életével ismertet meg. A szerző Szigetvár környékén töltötte gyermekkorát, itt hallott először a vár hajdani ostromáról, családjá és tanítója elbeszéléseiből, környékbeli népmesékből. A Zrínyiről szóló történetek már gyermekkorától kezdve foglalkoztatták képzeletét. A regényben Zrínyi alakja az élő személy elevenségével jelenik meg. A mű valóságos történelmi korszakról, megtörtént eseményekről szól — szereplői azonban nem holt alakok, hanem eleven, magukkal ragadó hősök.

A XVI. századi Magyarország helyzete a Dózsa vezette parasztlázadás levere után igen súlyos. Szolimán seregének pusztításai, az ország három részre szakadása, a főurak és főpapok viszálykodásai egyre nehezítik a helyzetet. Ebben a történelmi háttérben tűnik fel Zrínyi Miklós. Ifjú, bátor horvát nemes, Bécs és Buda ostromában vesz részt. Fiatalon horvát bán, majd az ország egyik leggazdagabb földesura lesz. Az osztrák udvar kegyét is élvezi. Később döbben rá, hogy eszközként használták a magyarok ellen. Ekkor lemond minden udvari rangjáról és életét a török elleni harc szolgálatába állítja. Mint Szigetvár kapitánya halt hősi halált az óriási török túlerővel szemben vívott küzdelemben.

A regény a Szigetvár ostromának és Zrínyi Miklós hősi várvédelmének 400. évfordulójára hirdetett irodalmi pályázaton díjat nyert.

A nagyközönség számára készült, a nemzeti hagyományok ápolásában jelentős szerepe lesz.

A fentiekén kívül a 400. éves jubileumra az alábbi művek jelentek meg:

ZRÍNYI MIKLÓS

Szigeti veszedelem. Ill. Würtz Ádám. Bp. 1966, Helikon.

A Szigeti veszedelemnek ez a kiadása különösen szép kiadásban a Helikon gondozásában jelent meg. Würtz Ádám grafikusművész 15 tusrajza díszíti a kiadványt. Illusztrációival elnyerte a Baranya megyei Tanács Zrínyi-pályázatának képzőművészeti különdíját. Az eredeti rajzokat a szigetvári ünnepségek alatt rendezett képzőművészeti kiállításon a közönség is láthatta.

Szigeti veszedelem. (Eposz.) — A török áfium ellen való orvosság. (Röpirat.) Sajtó alá rend. Kanizsai-Nagy Antal. Röv. kiad. Bp. 1966, Szépirod. K. 213 l. (Diákkönyvtár.)

A Diákkönyvtár sorozatban megjelent kötet az eposz rövidített kiadását tartalmazza, ezért elsősorban a tanuló ifjúság használatára, iskolai kötelező olvasmányul szolgál.

JELENKOR 1966. IX. évfolyam 9. szám

A Jelenkor szeptemberi száma zömében a szigetvári 400 éves évfordulóra készült irodalmi és képzőművészeti pályaműveket tartalmazza. Darvas József Zrínyi drámájának részletével indul. „Az élő Zrínyi” fejezetben Galambosi László: A Kőlilom vára c. költeményéből, Csukás Zoltán: Tisztítóútz eposzából, Hunyady József: A kék hegyek kapitánya ifjúsági regényéből részleteket közöl, valamint Ordas Iván: Az utolsó nap című elbeszélését találjuk.

Ebben a számban jelent meg Hárs Éva: Zrínyi-pályázat 1966 c. cikke is a képzőművészeti pályaművekről és itt olvashatjuk Vas Károly recenzióját a Dunántúli Tudományos Intézet Szigetvári Emlékkönyvéről. A számot Soltra Elemér, Würtz Ádám, Móré Mihály, Zágon Gyula és Swierkiewicz Róbert rajzai gazdagon illusztrálják.

SZÉKELY György

Zrínyi Miklós, a költő és államférfi. Pécs, 1965. 263—276. l. (Klly. Janus Pannoni-
us Múzeum Évkönyve. 1964.)

A tanulmány elsősorban a költő Zrínyi hadvezéri és államférfiúi törekvéseivel foglalkozik. Kiemeli a maga korában egyedülálló tulajdonságát: a vallási türelmet. Zrínyi nagy emberhez méltó tisztánlátással úgy vélekedik: „Volna bár százezer pópista mellett százezer lutheránus és százezer kálvinista vitéze a fejedelemnek, ők együtt megmentenék a hazát.”

Tanulmányát azzal a gondolattal zárja a szerző, hogy Zrínyi életműve az utókorban, követői és a lelkes hazafiak által továbbfolytatott küzdelemben teljesedett ki.

VARGHA Károly

Szigetvár dicsérete. Laudatio Szigethiana. Oratórium két részben. — szövegére. Pécs, 1966, BM. Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya. 22 l.

Farkas Ferenc zeneszerző oratórium-zenét szerzett Vargha Károly szövegére. Az oratórium a szigetvári hősnék és vitézeinek hősiességét örökíti meg. Ösbemutatója 1966. szeptember 10-én volt Szigetváron.

KOVÁTS Valéria

A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum kiállításai. Pécs, 1966, JPM. 112 l.
(A Janus Pannonius Múzeum füzetek 10.)

A katalógus a Szigetvári Múzeum újonnan berendezett állandó kiállításának vezetője. Hat teremben mutatja be a vár történetét a XIV. század végén emelt téglafalú vártól az 1689. évi visszafoglalás idejéig. A kiállítás egyik érdekessége a Magyarországon először látható török miniatúrák II. Szulejmán hadjáratáról és Szigetvár elestéről. A hősiesség korabeli visszhangját és az utókorra gyakorolt hatását szép könyvkiállítás reprezentálja a IV. teremben.

A kiadvány ismerteti a most helyreállított török lakóházban berendezett hódoltságkori török iparművészeti kiállítást is.

A könyvhöz négy nyelvű — orosz, horvát, német, angol — rövid ismertetés és képjegyzék csatlakozik.

Hogyan halt meg Zrínyi Miklós? Szemelvények török, horvát, magyar forrásokból. Válogatta: Molnár Imre. Szigetvár, 1966, Várbaráti Kör.

A szemelvénygyűjtemény három török, három horvát és három magyar forrást idéz Zrínyi Miklós halálának körülményeiről. A kisebb részletekben eltérő, zömében korabeli feljegyzések egy kérdésben megegyeznek: Zrínyit tántoríthatatlan hősnak mutatják be az olvasónak.

PAPP László

Szigetvár XVI—XVII. századi erősség-rendszere és ábrázolásai.
— — Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1965. 214—255. l.

A tanulmány megjelenésével régi hiányt pótol a szerző. Szigetvár ostromtörténeteinek modern hadtörténeti szemléletű leírása látott most napvilágot. A vár 1490-ben már harcok színhelye volt, és egészen a török uralom végéig állandóan a végvári küzdelmek középpontjában állott. A tanulmányt bőséges hadászati térképek, korabeli — a vár fejlődését jól mutató — metszetek, rajzok illusztrálják. A tanulmány rövid német és horvát nyelvű összefoglalással zárul.

MOLNÁR Imre

Szigetvár és környéke. 2. átdolg. és bőv. kiad. Pécs, 1965, Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal. 1 térkép mell. — 78 l.
(Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal kiadványai 9.)

A Szigetvári Kalauz az első kiadáshoz képest lényegesen bővült. Az első kiadás csupán Szigetvár történetét tartalmazta, most Szigetvár az irodalomban és képzőművészetben; Szigetvár látványai; Kirándulások Szigetvárról; Gyakorlati tudnivalók; és rövid idegen nyelvű tájékoztatót is tartalmaz.

A szép és mindenre kiterjedő kiadvány tökéletes kalauz lehet a várost megtekinteni kívánó turistáknak.

KALMÁR János

Zrínyi-fegyverek. Pécs, 1965, JPM. 42 l.
(A Janus Pannonius Múzeum füzetei 7.)

A Zrínyi család gazdag fegyvertára az évszázadok folyamán elkallódott. A különböző múzeumokban fellelhető Zrínyi-fegyvereket és sorsukat — amennyiben történetileg azonosíthatók — ismerteti a kiadvány.

A bécsi Kunsthistorisches Museum Zrínyi sisakját, szablyáját és mentéjét, a Keszthelyi Balatoni Múzeum puskaportartó palackját, egy svájci műkereskedő karabélyát, sodronyingét, egy pár pisztolyát és nemezsüvegét őrzi.

Foglalkozik egy puskával is, mellyel a költő Zrínyi Miklóst állítólag megölték. Bár a puska Zrínyi halála után több mint 100 évvel készült, de az a monda fűződik hozzá, hogy ezzel ölette meg Zrínyit a bécsi udvar, és e miatt a monda miatt még ma is őrzik.

SZIGETVÁR. A fejlődő új város. Pécs, 1966, KSH Baranya megyei Igazgatóság V., B. m. Tanács VB háziinyomda. 43 l.

A kiadvány felöleli az új város, Szigetvár valamennyi statisztikai adatát. Rövid történeti ismertetés után az alábbi főbb fejezetekre oszlik: Népeség, népmozgalom; Gazdasági élet; Szociális, kulturális helyzet. A Fontosabb adatok c. fejezetben a mezőgazdaság, kereskedelem, lakásépítés és egyéb kulturális szolgáltatások adatai találhatóak.

Kelen Zsuzsa

PERJÉS GÉZA

AZ OZMÁN BIRODALOM FELEMELKEDÉSÉNEK ÉS HANYATLÁSÁNAK KATONAI OLDALAI

(Ami a Szigetvári Emlékkönyvből kimaradt.)¹

A szigetvári emlékünnepek keretében rendezett tudományos vitaülés résztvevői nemzeti különbség nélkül lényegében megegyeztek abban, hogy Szigetvárt nem lehetett volna felmenteni, és hogy a török roppant fölénye miatt a vár eleste és védőinek hősi halála mondhatnók törvényszerűen következett be. Az előadók azonban abban is egyetértettek, hogy a török fölénye nem annyira a létszámkülönbségben nyilvánult meg — hiszen a Győr alatt álló császári hadsereg 70 000 főt számlált, Szulejmáné pedig 100—120 000 főt —, hanem sokkal inkább a két hadsereg mögött álló állami és társadalmi szervezet különbségeiben. Mindez felveti a kérdést: mivel magyarázható az ozmán állam hatalmas katonai ereje?

Az ozmán hódító gépezet

Bármely állam katonai erejének felmérése nem szorítkozhat csupán a hadseregre, és nem oldható meg egyedül a hadtudomány eszközeivel. Egészen természetes ugyanis, hogy ahhoz, hogy a hadsereg működhessen, az állam erejének mozgósítása szükséges, márpedig az, hogy az államapparátus mit mozgósíthat és hogyan, merőben társadalomtörténeti kérdés. A vizsgálatnak itt lényegében három szempontra kell kiterjednie: 1. az állam területe, népessége, természeti erőforrásai, gazdasági ereje; 2. államforma, politikai viszonyok, az államapparátus működése; 3. a hadsereg.

Távol állunk attól, hogy a felsorolt három szempont alapján pontosan fel-

¹ A szigetvári emlékünnepek tudományos programjában sor került a *Szigetvári Emlékkönyv* vitájára. Ez alkalommal a felszólalók hiányolták, hogy a kötet nem tartalmaz olyan tanulmányt, amely a török elleni háborúk problematikáját nemzetközi kitekintéssel ragadná meg. Ruzsás Lajos, a kötet szerkesztője válaszában kifejtette, hogy a kötet tematikájába felvettek egy ilyen jellegű tanulmányt, de a felkért szerző — e sorok írója — munkájával más irányú elfoglaltsága miatt nem készült el. Legyen ez a cikk némi kárpótlás Déldunántúl közönségének az elmaradt tanulmányért.

mérhessük az ozmán állam és ellenfelei katonai potenciáját. Csupán azt tehetjük meg, hogy a rendkívül hiányos adatok alapján bizonyos nagyságrendeket rögzítsünk és bizonyos összehasonlításokat tegyünk.

A hódításba lendült ozmán állam területe és lakóinak száma már a 15. században jóval nagyobb volt bármelyik európai államénál. A 16. században pedig, amikor az ozmán birodalom határai véglegesen kirajzolódtak, az állam területe 6 millió km², lakóinak száma 30 millió. Ebben az időben Európa legnagyobb hatalmának, Franciaországnak a területe mindössze 600 000 km², lakóinak száma pedig 16—18 millió.

A három világrészre kiterjedő ozmán birodalom gazdasági erőforrásai szinte kimeríthetetlenek voltak, és alig volt termelvény, amivel ne rendelkezett volna. Miotán pedig tartományainak nagy része a tenger mellett feküdt, belső és átmenő áruforgalma igen élénk volt. Az akkoriban még élénk levantei forgalomból a vámok révén busás haszonra tett szert. Egyes becslések szerint évi 2 millió dukátra rúgott csak a vámokból származó állami bevétel akkor, amikor egy 60 000 emberből álló hadsereg és 150 hajót számláló tengeri flotta évi fenntartása 800 000 dukátba került. A despotikus ozmán államvezetés vaskézrel tartotta fenn a rendet a birodalomban, aminek következtében a termelő rétegek meglehetősen biztosságot és nyugalmat élveztek, szemben a feudális anarchiába süllyedt európai államokkal, ahol a tartományurak hatalmaskodásai súlyosan veszélyeztették a termelő munkát. A termelő munka biztonsága viszont fokozta az alattvalók adózó képességét, így a nagy lakosságú ozmán állam adóból származó bevételei tetemesek voltak. Mindent összevéve, a háborús erőfeszítés alapját képező pénzt, a „nervus belli”-t az ozmán állam jóval könnyebben teremthette elő, mint az európai államok.

Katonai szempontból felmérhetetlen előnyt jelentett az ozmán állam teljes központosítottága. A szultán korlátlan hatalommal rendelkezett, és az államapparátus működését nem nehezítette meg a rendek ellenállása, annál is inkább nem, mivel az állami hivatalnokok többsége idegen származású, amellet tulajdonképpen rabszolga állapotú renegát volt. Ez a hivatalnoki kar gondolkozás nélkül, és ami még ennél is fontosabb, jól teljesítette a felülről kapott parancsokat. A hivatalnokképzés ugyanis magasan felette állott az európainak, hiszen a jövődi hivatalnokokat kora gyermekkoruktól fogva készítették elő hivatásukra.

A despotikusan kormányzott ozmán állam bizonyos értelemben a világ legdemokratikusabb állama volt: faji és származási szempontokat nem tekintve, mindenkinek szolgálatát igénybe vette, és bárki számára tehetségének megfelelően szabad felemelkedést engedett. A tehetség érvényesülésére kevés helyen nyílt nagyobb lehetőség, mint az ozmán birodalomban. Ugyanakkor a gyökeretlen vezetőréteget semmilyen előítélet vagy hagyomány nem kötötte, és ebből eredt az ozmán államot virágkorában annyira jellemző racionális szemlélet, bátor vállalkozó és újító kedv, másik oldalról pedig a meghódított területek lakosságának szokásait és intézményeit ugyan lenéző, de alapjában véve érintetlenül hagyó türelmes magatartás.

A jó hivatalszervezet jelentősége katonai szempontból önmagában is igen nagy, a töröknél azonban még az is fokozta az államapparátus hatásosságát, hogy az ozmán állam tulajdonképpen katonáállam volt, ahol az állami igazgatás első feladata a katonai hatéktivitás biztosítása volt. Az állami apparátus legfelső tisztségviselői egyben magasrangú katonák is voltak, akiket működésükben elsősorban katonai szempontok vezettek.

Maga a hadsereg pedig egyesítette magában a feudális és a zsoldos hadrendszer előnyeit, anélkül, hogy akár az egyiknek, akár a másiknak az európai államokban közismert hátrányai hosszú ideig érezhetőek lettek volna. A feudális hadrendszer alapját az ún. timár- és ziámet-birtokok alkották. Ezeket a birtokokat katonai érdemekért adták azzal a kötelezettséggel, hogy tulajdonosaik a birtok jövedelmének arányában bizonyos számú katonát állítsanak ki. A katonaillesztés elmulasztása a birtok elvesztését — esetleg a fővesztést — vonta maga után, így tehát nem következhetett be, hogy a birtokos nemesség katonai kötelezettségeit ne teljesítse, amint ez Európában általánossá vált.

A hadsereg gerincét a zsoldos, állandóan szolgáló csapatok, a gyalogos janicsárok és a lovas zsoldos szpáhik alkották. Az állandó, zsoldos csapatok felállításával az ozmán állam jóval megelőzte az európai államokat.

Ezenfelül voltak még irreguláris szabads csapatok, amelyek harci értéke ugyan csekély volt, bizonyos feladatokra — felderítésre, rémületkeltésre — azonban kitűnően alkalmasak voltak.

Külön figyelmet érdemel az ozmán állam tengeri flottája, mégpedig két okból is. Egyrészt jelzi az ozmán birodalom rendkívüli gazdasági erejét: több száz hajóból álló flottát tudott fenntartani akkor, amikor Velence mindössze 100—150 hadihajóval rendelkezett. Ugyanakkor az a tény, hogy ez a lovas nomád nép néhány emberöltő alatt hatalmas flottát állít fel, jelzi az állami és társadalmi szervezet rendkívüli dinamizmusát, és vezetőinek nagyszerű szervezőképességét. Jellemzően, a tengerészet szakértői, de még a hajók legénysége is, egytől egyig nem török nemzetiségűek voltak.

A reagátok racionális szemlélete érvényesült a hadsereg felszerelésében is. Bár nincs a haditechnikának olyan területe, amelyen kezdeményezők lettek volna, bármilyen fegyverről vagy harci eszközről volt is szó, röviddel megjelenése után alkalmazást nyert a török hadseregben.

A kitűnően működő ozmán állami apparátus hatása a háború összes fázisában megmutatkozott. Ebben a korban Európában a hadsereg felállítása a legbonyolultabb, a legnehezebb feladat. A hadsereg felállításához a királynak a rendek beleegyezését és anyagi támogatását kell megnyernie. S, ha hosszú alkudozás után a döntés megtörtént, külön nehézségekkel járt a hadsereg toborzása, felszerelése és gyülekezése. Ezzel szemben az ozmán birodalomban a szultán korlátlan hatalmából következően a hadsereg mozgósítása szinte gépszerű pontossággal ment végbe. Ebből következett, hogy a török hadsereg már tavasszal vagy kora nyáron hadba indulhatott, míg az európai seregek csak a nyár derekán, nemegyszer csak ősszel jelenhettek meg a hadszíntéren. Így a hadműveletek belenyúltak a hadakozást annyira megnehezítő télbe.

A hadszíntérre érkező török hadsereg működését rendkívül hatásosan segítette elő az államapparátus: pénz-, élelem-, fegyver- és lőszerhiány ritkán akadályozta a hadműveleteket, szemben az európai hadseregekkel, amelyeknél szinte törvényszerű, hogy miután nagy nehézségek árán felállították őket, a pénztelenség és az élelem hiánya miatt felbomlottak.

Az ozmán állam katonai ereje oly nyomasztó volt, hogy egyik európai állam sem vehette fel vele egymagában a harcot. Így a török elleni háborúk mindig szövetségi rendszerek háborúi voltak, a szövetséges hadseregeket jellemző hadvezetési zavarokkal és bajokkal. Ilyenformán a katonai döntéseket gyakran a háború célját veszélyeztető politikai megfontolások motiválták, míg ezzel szemben az ozmán hadseregben a politikai és a katonai szempontok teljes összhangban voltak.

A török hódítás megállása Magyarországon

A török veszély Magyarországot a 14. században még csak meglegyintette, a 15. században viszont már teljes súlyával érezhető volt. A Hunyadiak még meg tudták védeni az országot, de a század végén csak az hártja el a katasztrófát, hogy az ozmán birodalom Ázsiában van lekötve. Amint véget ért itt a háború, újra Magyarország felé fordult az ozmán hatalom. 1521-ben elesik Belgrád, Magyarország „kapuja és kapujának kulcsa” — amint ezt a török krónikában olvashatjuk. Ettől fogva szabad az út Magyarországra. 1526-ban Mohácsnál megsemmisítő vereség éri a magyar hadsereget, de még ennél is nagyobb baj, hogy a király elestével elindul a pártviszály és az ország darabokra hull szét.

A Mohácsot követő négy évtized, egészen az 1568-ban létrejött drinápolyi békéig az ozmán birodalom európai előnyomulásának legdöntőbb szakasza. Ekkor rajzolódtak ki a másfél évszázadig tartó török ellenes háborúk körvonalai, egyben az ozmán hatalom európai hódításának határai is. Úgy tűnik, hogy itt Magyarországon érkezett el az ozmán hódító apparátus hatósugara végéhez, amelyen túl már nem terjeszkedhetett. Ebbe a hatósugárba Buda még belesett, de Bécs már nem. Bár ezt követően a török még elfoglalja Egert (1596), Kanizsát (1600), Váradot (1660) és Érsekújvárt (1663), de ezek a foglalások inkább a meghódított területnek szélességben való kiterjesztését jelentik, semmint az említett hatósugár túllépését.

A magyarországi háborúkat ezenfelül még az is jellemzi, hogy a hadjáratok a Dunához vannak kötve; sem a török, sem a császári hadsereg nem távozhat el túlságosan messzire ettől az igen fontos vízi úttól.

Az adott erőviszonyok mellett Bécs alapvetően védekező háborút folytat, aminek természetes velejárója, hogy Magyarország csupán mint előtér jön tekintetbe, és a védelem tulajdonképpeni tárgya Ausztria. Kiépül a végvári vonal, amelynek hivatása a török határsértéseinek megakadályozása, vagy legalábbis megnehezítése, nem pedig a nagy támadások elhárítása. Ez utóbbi a mezei hadseregére hárul.

A magyarországi háborúk fent vázolt szerkezetéből törvényszerűen következett Szigetvár eleste. A jóval hosszabb hatósugárral működő török hadsereg a várat Konstantinápolyból elérhette, a császári hadsereg Bécsből nem. Ez volt az oka annak, hogy az igen erős császári hadsereg Győr alól nem ment a vár felmentésére. Hogy a vállalkozással járó rendkívül súlyos feladatok megoldásához minden előfeltétel hiányzott, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy maga Zrínyi sem tanácsolta a császárnak, hogy hadseregével a Duna mellől elmozduljon.

Az ozmán birodalom hanyatlásának katonai szimptomái

Hogy az ozmán birodalom hanyatlása valóban Szulejmánnak Szigetvár alatt bekövetkezett halálával kezdődött volna el, olyan kérdés, amire igen nehéz lenne válaszolni. Annyi bizonyos, hogy itt egy mélyen szántó és több emberöltő alatt végbemenő folyamatról van szó, épp ezért bajosan lehet egy időponthoz és egy személyhez rögzíteni.

Ami pedig magát a hanyatlást illeti, pusztán szimptomáit ismerjük, de ma sem látjuk világosan okait. Az kétségtelen, hogy a 16. század végén az ozmán

hódító gépezet megállt, hogy egyre súlyosabb pénzügyi zavarok mutatkoztak, hogy az állam kormányzásában elhatalmasodott a korrupció és az intrika, hogy a hadsereg a bomlás jeleit kezdte mutatni, és hogy egymást követték a palotaforradalmak és a lázadások. Arra nézve azonban, hogy mindezeknek a bajoknak az eredetét hol kell keresnünk, pusztán feltevésekre vagyunk utalva.

Két körülmény mindenestre különös figyelmet érdemel. Egyik az ozmán birodalom óriási kiterjedése, ami a korabeli közlekedési, hírváltási és igazgatási technika mellett leküzdhetetlen nehézségeket jelentett, olyanokat, amelyekkel még a kitűnő ozmán állam sem birkózhatott meg.

A másik körülmény az ozmán államon belül a törzsökös moszlimok és az állami apparátus renegátjainak mélyen szántó ellentéte. Az a hatalmas, az egyetemes történetben egyedül álló és a kezdeti időkben oly nagy eredményeket felmutató kísérlet ugyanis, hogy a nemességet az állam kormányzásából kizárják, és idegen származású, tulajdonképpen rabszolga állapotú jövevényekkel helyettesítsék, — ez a kísérlet végül is megbukott. Ennek jelei a 16. században már megmutatkoznak, de romboló hatása csak a 17. században válik nyilvánvalóvá. Az itt végbement folyamat társadalomtörténeti szempontból felettébb izgalmas. A harcot a két párt ugyanis nem harcolta végig, a küzdelmet nem vitte döntésig, hanem sokkal rosszabb történt: átnőttek egymásba, átadva egymásnak hibáikat. A gyökértelen renegátok laza erkölcse, szervilizmusa megfertőzte a hagyományokhoz ragaszkodó, az ősi szokásokat tisztelő tőzsgyökeres moszlim nemességet, ennek konzervativizmusa viszont megfojtotta a renegátok bátor vállalkozó kedvét, kezdeményezését, gátlástalan, minden újat befogadó racionális szemléletét, önző osztályszemléletük pedig gátat vetett a tehetség szabad mozgásának és felemelkedésének. Az ozmán állam lassanként olyan beteghez kezdett hasonlítani, akinek szövetei a felbomlás, agya és idegei pedig a bénulás jeleit mutatják.

A történettudomány még nem derítette fel, hogy a moszlim nemesség és a renegátok ellentéte konkrétan milyen hatással volt az államvezetésre, a gazdasági életre és a kultúrára. Bár katonai hatását sem ismerjük teljesen, mégis úgy tűnik, hogy bizonyos feltevéseket itt már megkockáztathatunk. A 16. század végétől az ozmán állam európai háborúiban érdekes változás jelei mutatkoznak: szemben az előző évszázadokkal, amikor a török hadsereg csatáit főlényesen megnyerte, most egyre nehezebben vívja ki győzelmeit. A következő évtizedekben a helyzet csak rosszabbodik. A szentgotthárdi csata 1664-ben ugyan még döntetlenül végződik, de húsz év múlva, a felszabadító háborúban a török hadsereg minden csatájában megsemmisítő vereséget szenved. A vereségek pedig soha nem hadászati vagy ellátási okokból következnek be, hanem taktikai okokból: kiderül, hogy a török hadsereg egyszerűen nem tud harcolni, és nem egyenrangú ellenfele a császári hadseregnek.

Az történet ugyanis, hogy a török hadsereg taktikai szempontból nem fejlődött, míg a nyugati hadseregek a 16—17. században alapvető változásokon mentek keresztül. Mindez annál is inkább feltűnő, hiszen az európai átalakulás két serkentője, a zsoldosság és a lőfegyver az ozmán hadseregben is megvolt. Miért nem tudta átvenni az ozmán hadsereg a nyugati eljárásokat most, holott megelőzően két alkalommal is megelőzte Nyugatot: egyszer a janicsárság, tehát a gyalogság megszervezésével, másodszer a lőfegyverek máról holnapra történő bevezetésével? Két feltevés látszik valószínűnek, és mindkettő az előbb említett

moszlim—renegát ellentétéhez kapcsolódik. Az egyik az, hogy amikor a 16. században a reform szükségessége felmerült, a renegátok újító kedve már elapadt, a konzervatív moszlimok pedig minden reformot eleve elutasítottak. Másik feltevés, hogy miután az újítások befogadására egyedül a zsoldos csapatok lehettek alkalmasak — aminthogy Európában is a zsoldosság volt a fejlődés hordozója —, a zsoldosság nagy része viszont renegátokból állt, a moszlimok akadályozták meg katonai erejük fokozását. Így azonban az ozmán hadsereg arra kárhoztatott, hogy a 17. században is ugyanazokkal az eljárásokkal harcoljon, mint a 14. században. A katasztrófa tehát elkerülhetetlen volt.

DR. SZINKOVICH MÁRTA

SZIGETVÁRI LEVELEK A VÁRHÁBORÚK KORÁBÓL

A mohácsi vereség után nehéz esztendőket következtek Magyarországra. Eljött az a csaknem két évtizedig tartó korszak, amely a feléledt feudális anarchia emésztő küzdelmeiben telt el. Míg a „német” és „török” párt belső harcokban pusztította egymást, az ozmán hatalom nyugodtan kiépíthette a déli végeken az általa elfoglalt várak védelmét. Ezt azután kiindulópontul tudta felhasználni magyarországi hódító hadjárataihoz.

1541-ig a török kezében csak a Szerémségben lévő várak voltak. De a két király versengése, amely közben egyik fél sem szervezett komoly védelmi erőt a további török hódítás megakadályozására, lehetővé tette, hogy az ozmán hatalom Magyarország szívéig hatoljon, s a magyar föld egy része török uralom alá kerüljön.

Buda elfoglalása után az ország három részre szakadt. A nyugati, Habsburg Ferdinánd kezén lévő országrész, és az Erdélyi Vajdaság területe közé ékelődött a török hatalom. E határok semerre nem voltak véglegesek, hanem az erőviszonyoktól függtek. Két évvel Buda elfoglalása után a török újabb hadjáratot indított a Dunántúlon. Ennek során elfoglalta *Siklós, Pécs, Pécsvárad, Szászvár, Szekszárd, Döbrököz, Ozora, Simontornya, Palota, Esztergom, Székesfehérvár várakat*, s az ország közepéből kihalított területen megszervezte a török uralmat.

1547-ben Ferdinánd király és a török szultán fegyverszünetet kötött öt évre, s ezt időről időre megújították. Az egyezségek azonban nem jelentettek fegyvernyugvást. A határterületeken állandóan folytak csatározások, s a törökök mindig találtak ürügyet arra is, hogy nagyobb haderővel induljanak a királyi Magyarországra, további hódítás reményében.

A török elleni védekezés, a honvédelem legfontosabb tényezői a várak voltak. A török hadsereg számára fontos volt, hogy az útjába kerülő várakat megvívja, mert a háta mögött hagyott ellenség veszélyeztette utánpótlását, elvághatta visszavonulását. A török hódítás elleni védekezésnek ezt a módját felismerve, a török hódoltsági területtel szomszédos végeken létrejött a magyar védelmi vonal, amely megerősített várak, kastélyok, udvarházak láncolatából állt, s benyúlva a királysági területre, több sorban egymás mögött elhelyezkedő védőhelyek egész sorát alkotta. Ezzel együtt azonban beköszöntött az idegen uralom elleni védekezésnek egy sajátos korszaka: a végvári harcok időszaka.

A Dél-Dunántúl legfontosabb végvára Szigetvár volt. Ide összpontosult a

meg nem szállt dunántúli részek védelme, innen indultak lesre a magyar vitézek, megyénk török megszállóit nyugtalanítani. A hódoltsági terület lakossága állandó összeköttetésben volt a szigeti várral. Ez a kapcsolat főleg két irányú volt: egyrészt a várban székelő királyi adószedők jártak ki a baranyai falvakba, az állami és földesúri adót behajtani — másrészt a megszállt területről szöktek át emberek és híreket vittek a végbelieknek a török csapatok mozgolódásáról.

A végvári harcok időszakának sok érdekes mozzanatát őrizték meg azok a levelek, amelyeket íródeákok, tisztartók, végvári főtisztek írtak uruknak, vagy hozzátartozóiknak. Rendszerint fontos eseményről tudósítják a címzettet, s ezekből a tudósításokból kibontakozik előttünk az az időszak a megye életében, amely az állandó feszültség légkörében telt el, a török megújuló hadjáratai és a végvárak portyázásai közepette, míg azután 1566-ban, Szigetvár elestével, a török hódoltság határvonala felkúszott egészen a Balaton vonaláig.

1.

Első levelünket a pécsi török várórség parancsnoka, *Dervis bég* írta. Azok ellen a portyázások ellen tiltakozik, amelyeket a szigeti vár vitézei, Segedh György vezérletével tesznek a töröktől megszállt baranyai vidékeken. A török főtiszt itt nyomatékosan hivatkozik a két uralkodó közt létrejött megállapodásra, de leveléből az is kitűnik, hogy a lesek és portyák mindkét fél részéről már évek óta folynak. S bár *Segedh György* a derék harcok 1550 elején elhagyta Szigetvárt, egykorú feljegyzésből tudjuk azt is, hogy *Dervis bég* ugyanebben az évben nagyobb haddal indult portyázni Somogyba, ahol azonban a Babócsából kitörő *Báthori András* gyalogosai egy ütközetben megverték és 460 lovat zsákmányul elfogták.

Dervis bég levele Istvánffy Pálhoz (1549)

Megértettük az tekegyelmed levelét mindenestől, tekegyelmed újonnan jöttél az várba, még az várbeliek semmi okosságát nem tudod, téged mostan az sok szóbeszéd közben meg akarnak csalni, de ha tekegyelmedet ez hatalmas király ideküldött, végy számot vele annyit tekegyelmed, ide eresztettek, miképen ide cselekedett, mert ő rontotta és vesztette itt a hatalmas császár földjét, mert az frigynek szerzője nem én voltam, hanem az hatalmas császár és király, ők szerzették, el is nem bontom én, de őnekik csatájok mindennap kint jár, néha siklósi utat lesték, néha görögali utat gazt állottak. Énnekem az hatalmas császár meghagyta, hogy valahol efféle gaz népet találók, erősen megbüntessem, azokból egynéhányan nálam vannak, egy néhányat a basának Budára küldtem, azért mostan is bizonytal tudjuk, hogy az mecseki utat állják az király szolgálai, ismeg az siklósi utat is, de bizony megszalasztom ezután gondját viselem, mi is királynak tudtára adjuk. Ismeg az fejevári utat is és a budai utat, tegnap értem állottak, azért minden ezenkép cselekednek, holott tekegyelmed azt írja, hogy eleresztik a foglyokat, hogy az mi embereink foglyai, kit ez nyárban fogtak ki Alya Mátyásnál, ki Magyar Bálintnál vannak, frigyben fogták el azt avagy gonosz cselekedetben. Mióta énnekem tisztül az hatalmas császár Pécsset adta, már én sem utat az én népemmel nem állottam, sem vár alá nem szágultam. Minden ember várában veszteg éljen, dűlni senki ki ne járjon, valamely én emberemet

kiküldök kobozni, lopatni, ha ti is megfogjátok semmit érettük nem szólok. Illik-e nekem, hogy én az ti népeteket eleresztheném, az én szolgálaim pedig oda legyenek, vegye tekegyelmed számát Seged Györgytől, mennyi pénzt, gabonát és egyebet a szegénységen vett, mert én lajstromba iratom, az egyiket királynak küldöm, a másodikat császárnak, mint pusztította a földet. Azt is írjátok: Alya Mátyásnak szolgálait fogattam el, ám lássa az Isten, énnekem is tavaly szolgálaimat odafogták, mostan is oda vannak, tehát én azokat elhallgassam. Néha azt halljuk, hogy Seged György az királynál vagyon, de amint látom, az egyik lába a feleségénél vagyon, a másik lába itt a várban vagyon. Az ki bűnös, bűnhődjék. Isten tekegyelmed tartsa, Datum Quinque ecclesiis post S. Benedicti. 1549.

Részlet a levélből az eredeti helyesírással:

Meg ertetwk az te k. leweleth myndenestwl, te k. mostan wyonnan jwthetek az warban, megy ez warbelyeknek semmy okossagath nem twdod, teged mostan az sok zo bezed kezben megy akarnak czalny, de ha te k. ez hatalmas kyraly ide kwldeth, wegy zamot tele annyth te k. ide ereztettek, mykeppen ide czelekedeth, merten w rontotta ees weztette ith az hatalmas chazar feldeth merten az frygnek zerzee nem en woltham, hanem az hatalmas chazar ees kyraly, wk zerzetek, eys nem bonthom en, de w nekyk myndennap chathayok kyn jar, neha Swklyossy wtath lestek, neha Gerezgaly wtat gazth allotak.

1. Közli: Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél CCXV.

2. A 16—17. sz.-i török megszállás korából sok magyar nyelvű levél maradt ránk. Ezeknek szerzői ritkán azonosak az aláíróként szereplő személlyel. E levelek szerzői a magyar vagy török szolgálatban álló íródeákok, az a világi értelmiségi réteg, amely a 14—15. sz.-ban kezd kialakulni a magyar művelődésben. A 16. sz.-ban már gombamódra szaporodnak az iskolák. Nemcsak a belső királyi vagy az erdélyi területen, ahol nyugalmasabb állapotok voltak, hanem a véghelyek is igényelték a prédikátort, vagy mestert, „aki tanítaná őket.” A végvári katonák között élő tanítómesterek nemegyszer a megreformált vallás papjai is voltak, akik rendes katonai zsoldot húztak, s ezt még is érdemelték, mert a fegyverforgatásban éppenúgy kivették a részüket, mint tanítványaik, a végvári katonák. A deákok és mesterek a szegény polgár- és jobbágyelemekből verbuválódtak. Voltak közöttük olyanok, akik török szolgálatba álltak, ezeket kortársaik renegátnak tekintették és megvetették.

E leveleknek nagy történelji forrásértékük van. Másrészt nyelvtörténeti szempontból is jelentősek, mert a kifejezésekkel küszködő, formálódó magyar írásbeliséget tükrözik.

3. Segedh György volt a királyi kézre jutott Szigetvár első várparancsnoka. 1550 elején hagyta el a várat. Később Eperjesen, majd Kassán találjuk, ugyancsak királyi szolgálatban.

2.

Az ellenség első nagyobb próbálkozása Szigetvár megvétele 1556-ban történt. Ennek előkészítéseképpen, előző évben, egy átkaroló hadművelet során a török hadak több kisebb várat és erősséget kerítettek hatalmukba, amelyek Szigetvártól észak és délnyugati irányban elhelyezkedve, mintegy hátvédül szolgáltak (Kaposvár, Korokna, Babócsa és a kicsiny Görösgal).

Ezután kísérelték meg Szigetvár elfoglalását. *Ali basa* vezérlete alatt mintegy 25 ezer főnyi török sereg rohamozta meg a várat, amelynek kapitánya ebben az időben *Horváth Márk* volt. Fennmaradt levelei között van az, amelyet édesanyjának írt az ostrom után. Ebben elmondja a török támadás legkritikusabb pillanatát: a várost már elfoglalta az ellenség. A külső várhoz töltést épített a török s erről ágyúzva már csaknem megsemmisítette a kicsiny létszámú

védőrséget. Ám, ők a törökre ösztüzet zúdítva, kirohantak a várból és felgyújtották a fagerendákból összerótt töltést, úgy, hogy az 3 napig égett. Ekkor a török abbahagyta az ostromot. „*Ma reggel megzendüle a tábor és elindula innen másfelé*” — írja megkönnyebbülten a vitéz kapitány, aki 200 főnyi emberével több mint egy hónapig állta a többezer létszámú ellenség ostromát.

Horváth Márk szigetvári kapitány levele anyjához
(1556)

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint jó asszonyomnak és anyámnak. Hála legyen az Istennek, én jó egészségben vagyok, kívánom az úristentől kegyelmed jó egészségben lenne. Ez előtt is megjelentetem vala kegyelmednek, hogy az ellenség a vár árokját fával és földdel töltik reánk, immáron napenyészet felől az szegletbástya iránt annyira töltöttek vala reánk fával, hogy immáron szabadon reánk iöhettek volna és he nem vettük volna elejét, reánk is jöttek volna, de Istennek segítségével tegnap megégettük ismét a fát, ki nekik nagy ártásukra lőn. Ismét az két szegleten két kastélyt csinálták vala, kasból, fa rovásból és zsákból földdel töltvén, azokat is eltörtük. Ez éjjel az ágyúkat el vitették alulunk Pécsre, de nem tudom, hogy mind elvitték avagy itt is hagytak belőlük. Ma reggel megzendüle a tábor és elindula innen másfelé délről Patánál a patak mellett szállottak a mi hadunk elébe. nagy rendben mutatták magukat, mint ezeket láttuk, nem sok a lovagja, csak az parasztság szekerekkel sok köztük, hiszem az Uristent, hogy ezek a pogányok megverettetnek: töröttebb házat hiszem hogy nem láták, mint a szigeti ház vagyon megtörvén. Isten tartsa meg kegyelmedet, mind a kegyelmedhez tartozókkal, Krisztinával és András urammal, semmit ne bánkódjatok. Ex regia Zigeth 21. die July 1556.

Horváth Márk
szigeti kapitány

Részlet a levélből eredeti helyesírással:

Ma regel meg zendwle a thabor es el indwla innen masfelew, derwl Patanel az patak meleth zalotak az my hadwnk eleybe, nyg rendbe mwttak magokath de mynth ezeketh lathok, nem sok a lowagya, chak az parasztssag zekerekel sok keztek, hyzem az vr Istenth, hogy ezek a poganok meg veretetnek, tereteb hazat hyzem, hogy nem latak mynth az Zygety haz vagon megh terwen. Isten tartchon megh keg. mynd az keg.-hez tartozokal, Kristynawal es Andreas vramal, semyth ne bankogatok. Ex regia Zigeth 21. die jully 1556.

Horváth Márk zygethy kappythan

1. Közli: Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél CCXI.

2. A Pécs elestével fontossá vált Sziget várát az uralkodó 1543 végén átvette Enyingi Török Bálint feleségétől, akit más birtokkal kárpótolt. A szigetvári uradalom gazdasági igazgatásával Istvánffy Pált bízta meg. Amikor a várban lévő őrség létszámának szaporítására és komolyabb védelmi rendszerre lett szükség, a király a vár katonai parancsnokául kapitányt nevezett ki. 1543 és 1566 között több derék törökverő harcos viselte a kapitányi tiszteletet a szigeti várban, így: Dersfy Tamás, Segedh György, Tahy Ferenc, majd Horváth Márk, akinek idejében történt a vár első ostroma 1556-ban.

3. A szigeti vár első megerősítésére 1548 körül került sor. Ekkor épültek a sarokbástyák — egy kőből, a többi cölöpökkel, gerendázattal és fonással. A várost és várat körülvevő védőfal ugyancsak ilyen módon készült sővényfal volt (palánk). Bár ekkor már felmerült az a terv, hogy a várat kőfallal vegyék körül, de a palánk al-

kalmazását jobban kedvelték, mert nagyobb ellenállóképességűnek tartották: a tapasztalat azt mutatta, hogy az ellenséges ágyúgolyó becsapódás esetén kisebb kárt tett a ruganzt sővényfalban, mint a kőben, amelynél hamarabb ledől az egész falazat, ugyanakkor az ilyen palánkfal könnyebben és gyorsabban volt kijavítható.

4. Az 1556-os ostrom alkalmával Ali basa seregének sikerült az óvárosba behatolnia. Ezután innen, a városból próbálták megközelíteni a külső várat. Hogy megfelelő lövellést tudjanak elfoglalni, hatalmas töltéseket építettek fászerendákból, s ezekre a töltésekre ágyúkat vontattak. Több ezer kocsi fát szállítottak ehhez a munkához, s az ostrom vége felé már négy helyről lőtték a külső várat körülvéző palánkot. Ez a török ágyúk becsapódásaitól annyiira megrongálódott, hogy az ostrom 30. napján már 70 lépés széles rés tátongott rajta. Horváth Márk, egy július 10-én kelt levelében a várat (a külső vár falát) egy dűledező házhoz hasonlította.

A töröktől készített töltések között az egyik a városban lévő piactéren (a templomtól északra lévő területen) emelkedett, csaknem szemközt a várral, s olvformán építették, hogy a két végére két kisebb erődöt raktak. Ezeket nevezi Horváth Márk kastélvúnak (a castel — erőd szóból). Ezeknek a rendeltetése ugyanaz volt, mint a váraknál a sarokbástvának: innen lehetett a legalkalmasabb módon, oldalazva löni. Ennek az erődítménvnek oltalma alatt a törökök két futóárkot ástak, s azokba behúzódva eljutottak egészen a várárokig, amelynek vizét lecsapolták. A várárok iszanjára pedig egy újabb fatöltést raktak, amely egymagasságú volt a külső vár falával. Az ostrom egyre nagyobb erővel folyt, míg elérkezett az a drámai pillanat, amelyet Horváth Márk levelében olvashatunk: a várbeliek összevonva ágyúikat, minden erejüket arra összpontosították, hogy megbénítsák a török fatöltés tetejére állított ágyúk harc-képességét, s mikor ez sikerült, a védők kirohantak a külső várból és felgyújtották azt a hatalmas faalkotmányt, amelybe több ezer szekér fát építettek be a törökök. A meggyújtott töltés három napig égett, úgyhogy ahhoz sem a törökök nem tudtak hozzáférni, sem a várbeliek nem mozdulhattak ki a várból.

5 Horváth Márk személyéről el kell még mondanunk azt, hogy valószínűleg Zrínyi Miklós familiárisai közé tartozott, amint ő maga is írta egyik levelében: „Önagysága énnekem minden időben jó evámolítóm, táplálóm, igazgatóm volt, engemet önagysága nevelt és öregbített mind Őfelségénél, mind egyebeknél, kit én Önagyságának örökkén meg akarok szolgálni.”

Bár 1556-ban lemondott szigetvári kapitányságáról, később újból elfogadta oda történő kinevezését, s ott szolgált haláláig. Horváth Márk szolgálatai jutalmául birtokokat szerzett, s Baranya megye főispánja tisztét is viselte. Erre vonatkozóan lásd a negyedik levél jegyzetét.

3.

Szigetvár 1556-os sikertelen ostroma után a török továbbra sem adta fel a vár elfoglalására irányuló szándékát. Ám a magyar végeken is résen voltak: állandóan figyelték az ellenség mozgását, híreket kaptak a hódoltsági vidékekről s azokat a beljebb fekvő királysági területekre továbbították, az ott lévő várakba. Ezek között a kisebb erősségek között különösen a szenyéri volt alkalmas arra, hogy összekötő kapocs legyen a szigeti vég és a királyi terület között. A szenyéri uradalom a Nádasdyak kiterjedt Somogy megyei birtokához tartozott, s már régtől fogva ott emelkedett felette egy erős kis vár. Ebben a Nádasdyak mintegy 35 főnyi őrséget tartottak. A török 1555-ös ostromát vitézül állták, s állandóan készenlétben voltak egy újabb támadás elhárítására, s közben folytatták a török-ellenes portyázásokat is. Ezekről a dolgokról ad hírt Orosztonyi Péter a szenyéri vár tisztartója Csányi Ákos kanizsai prefektusnak 1558-ban:

Nemes uram, szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jó uramnak. Továbbá hírt egyebet nem írhatok kegyelmednek, hanem jövének Pécsről valami emberek, miről azok azt mondták, hogy Amhat bég és Dervis bég bejöttek Pécsre, voltak mint ezer lóval, továbbá azt is mondták, hogy az ágyúkat kivonták a piacra, azt szemével látta, azt is értették, hogy az budai törököket várják és az többi törököket. Továbbá Gyletith György és Ezpethey Pétertől ezt izente, hogy általán fogva nagy rablást térszen az török, hogy én kegyelmednek tudtára adjam, hogy mindenfelől reá vigyázzanak, továbbá azt Kurth váltságát, ez levélből kegyelmed megérti, továbbá kegyelmedtől értem, hogy uram mind lovagot, gyalogot, többet adna ide, azért szintén mostan volna ideje, mert ha az török kijöven rablani, szolgálhatnánk az kereszténységnek. Továbbá Zrínyi uram szolgálói mostan voltak az lovagok, két törököt hoztak. Tahy Ferencék is odavoltak, azok is hármat hoztak, egy hajdú mondá, hogy szemével (látta — Sz. M.) azok is lovagok voltak, továbbá az mi dolog felől emlékeztetem kegyelmednek, kegyelmed el ne feledkezzék róla, kegyelmed írjon uramnak felőle, mostan is az uraim kérének engemet, hogy kegyelmedet reá emlékeztessen. Továbbá, tegnapon az törökök itt Szenyérhez közel voltak a Kysedden (Kiserdön) tieid a szenyéri erdőnél lesték, az várból neki nem vezett (oda — Sz. M.) de valami hódolt embereket fogdostak el, kik idebenn Szenyérben jönnek volt, az törökök koppányiak voltak. Isten tartsa meg kegyelmedet. Kelt Szenyérben, Szent Gergely pápa után való vasárnap 1558. Orosztonyi Péter.

Részlet a levélből eredeti helyesírással:

„Nemes Vram, szolgálathomat aianlon k.-nek, meent jo Vramnak. Toabba hirt egebet nem írhatok k.-nek ha nem jwienek Pechewl valamý emberek, myrewl azzok azt mondak, hog Amhatbegh és Derwisbegh be jwtek Peche, voltak meet ezer lowal, toabba azt es mondak hog az algiwkat ky vontak a piaczra, azt zemeuel latta, azt es ertettek, hog az buday terekeket varnayak es az teb terekeket.

Orozthony Peter

1. Közli: Szalay Ágoston. Négy száz magyar, levél CCXCVI.
2. Csányi Ákos, a Nádasdyak kanizsai uradalmának tisztartója volt, majd az ötvenes évek végén a Nádasdy-birtokok prefektusa lett. A török veszély közelében lévén, ezeknek az uradalmaknak tisztviselői egyben a védelem ellátásában is résztvettek. Ezért továbbítja híreit a szenyéri tisztartó a kanizsai prefektushoz.
3. A levélben előforduló lovag elnevezés lovas katonát jelent. A lovasok legtöbbször nemesember, vagy ezek fiaiból adódott, akiknek birtoka a hódoltság területén maradt. Ezért címzik őket többnyire „uraimnak” vagy „vitézlő férfiak”-nak.
4. Tahy Ferenc, aki Szigetvár kapitánya volt 1551—1552-ben, később is résztvett a török elleni harcokban, így a Szigetvárt felmentő seregben küzdött 1556-ban.
5. Koppányiak: Koppány (Somogy megyei falu) ekkor már török kézen volt.
6. Kurth = valószínűleg Kurt Cselebia nevű török főúrról van szó, aki fogságba esett, s váltságdíjat kérték érte.
7. Gyletith Georg és Ezpethey Péter szigetvári harcosok. Az Ezpetey család neve előfordul az egykorú szigetvári összeírásban azok között a birtokosok között, akiknek a szigeti vár adóközletében volt földtulajdonuk.

Horváth Márk, aki 1556-ban hőiesen kivédte a török első próbálkozását a szigetvári vár elfoglalására, 1558-ban Baranya megye főispánja lett. Vitéz, állhatatos, törökellenes magatartása mellett felismerhetők benne a mohó, kapzsi nagybirtokos vonásai is. A megszállt terület magyar jobbágyságát nem kímélte, hanem még sanyargatta. Adószedőit Tolnába is elküldte s több olyan levelünk is fennmaradt, amelyben Tolna megyei falvak lakosai panaszkodnak az adószedők kíméletlen bánásmódja miatt. Mint zsványok törnek rájuk, sarcolják, a legdurvább módon fenyegetik őket.

Ennek az eljárásnak visszahatását látjuk a jobbágyok magatartásában akkor, midőn az adófizetést megtagadták, azt üzenték, hogy ha az úr meg akarja rajtuk venni az adót, jöjjön ide maga: „ha nehéz — úgymond — kösse fel a bocskort . . . vegye meg a dézsmát meg az adót.” Az alábbi levelet Szekcsői Máté vajda írta valószínűleg Horváth Márknak, a tolnai adószedés sikertelenségéről.

Szekcsői Máté levele Horváth Márkhoz
(1560)

Megértettem az Nagyságod levelét, kit mostan Istók hozott, azért mint ezt más levelemben megírtam Nagyságodnak, meghigyje Nagyságod, hogy az török sok, kik mindenfelől összegyülekeztenek, az kastélyok megcsináltatására és az utakat mindenütt állják, őrzik és az szegénységet ide be nem bocsjátják, jelesen onnan, ahol a Nagyságod jószága vagyon még az gyalogműves nép is ahonnan jönnek ugyan nagy titkon és lappangva jönnek, mert az törökök erősen büntetik őket, fogdossák, nyársba is vonják köztük némelyeket.

Vannak pediglen olyan faluk Szekszárd táján, hogy meg sem hagyták magukat dézsmáltatni, azt mondták, hogyha nehéz, — nagyságodat nevezvén — kösse fel — úgymond — a bocskort, jöjjön el, ha nehéz, vegye meg a dézsmát és az adót, azért nagyságos uram még a szegénység is távol valók, elidegenítettnek, akik pedig köztük jámbor keresztények, azok is megmondták, hogy meg vagyon nekik parancsolva, hogy reájok támadjanak, azért oda ne menjenek (az adószedők — Sz. M.) mert nem tehetnek egyebet benne, ha nem reájok kell támadniok, mindenfelé megírtuk, hogy mindent beszoáltassanak, érette is leszünk, hogy bevegyük ahonnét bevehetjük, egyéb dolgokra is, amint nagyságod parancsolja szorgalmatosképpen minden gondot viselünk, amelyre elegek vagyunk Isten segítségével. Deus conservet et reducat Vestram Magnificam Dominationem felicissimam. Datum in regya Zygeth 18. Septembris anno 1560. Eiusdem Vestre Magnifice Dominationis servitor. Matheus Zecthoj etc (Isten őrizze és tartsa meg nagyságodat szerencsében. Dátum Szigetvárban 1560. szeptember 18. Nagyságod szolgálja Szekcsőy Máté.)

*

Részlet a levélből eredeti helyesírással:

Vannak penyglen oly falwk Zekzardtayara hogy megh sem hattak magokath dezsmaltatny, azt mondtok, hogy ha nehez, — Nag:-dat nevezven — kesse fel — ugmond — a bochkorth, jwjen el ha nehez, vegie megh az dezmath es az adoth,

azrth Nag. Vram, megh az zegensegys tawol walok, el idegenitettenek az, kyk penygh keztek jambor kereztienek azokys megh mondottak az legenieknek, hogy megh wagon nekyk parancholwa, hogy rejajok tamagianak, azerth oda ne mennienek, merth nem tehetnek egiebeth benne, hanem rejaiok kel tamadniok.

1. Szalai Agoston: Négy száz magyar levél. CCCLXXXVI.

2. Amikor a török megszállta Baranya és Tolna területét, a birtokosok nagy része elmenekült. Földesúri jogait azonban továbbra is fenntartották a hódoltsági területen maradt jobbágyaik felett s megkövetelték a járadék beszedését.

3. A magyar állami jogfolytonosság gondolata kifejezésre jutott abban az eljárásban is, hogy a királvi kincstár továbbra is beszedette a török uralom alá jutott lakosságtól az állami adót, az ún. dikát.

Amikor Szigetvár királvi kézre jutott, a várórség fenntartására szükséges pénzt és élelmet azoknak a baranyai és tolnai területeknek kellett szolgáltatniok, amelyek már török megszállás alatt voltak.

Természetesen, az adóbeszedés nagy nehézségekbe ütközött, részben a falvak amúgy is gyérülő és hullámzó létszáma miatt, másrészt a török ellenállása következtében. Kétségtelen, hogy ez az eljárás nagy terhet rótt a baranyai jobbágyokra, s így nem lehet csodálni, ha a pénzek nem folytak be megfelelően.

4. Szekesői Máté nevével többször találkozunk a Szigetvárra vonatkozó forrásokban. Tudjuk, hogy résztvett Szigetvár 1556-os ostromában, egyike volt azoknak, akik kirohantva a várból a török-erőket faépítményt felgyújtották és ezzel megakadályozták azt, hogy az ellenség a felső várba jusson.

Szerepel azokban a kihallgatási jegyzőkönyvekben, amelyeket Horváth Márk halála után vettek fel, akkor, amikor a kincstár a volt kapitány számadásait vizsgálta meg. Itteni vallomásából azt következtethetjük, hogy mint „vajda”, az adószedők egy csoportját vezette.

DR. HETYÉSSY ISTVÁN

SZIGETVÁR ÉS KOROTNA MAGYAR FELMENTŐI 1556-BAN

A mohácsi vész után a kettős királyválasztásból formálódott két magyar államalakulat közül csakhamar a nyugati kezdette felülmúlni Szapolyai Jánosét és — amint erőre kapott — birtokok adományozásával igyekezett pozícióját megerősíteni, s így maga körül új birtokos osztályt teremtett. Ebben volt is módja bőven, mert a régi birtokosoknak nagy része halva maradt a mohácsi síkon, másik megmaradt része — a két király küzdelmei között hűtlenség bűnébe esve — vesztette el birtokait, amelyek a koronára szállottak vissza.

Ennek folytán Nyugaton a földesúri osztály alapjában átalakult: a régiek tömegesen tűntek el és újak léptek helyükre. Az 1527 és 1533 közötti évekből Ferdinándtól kb. 1300 adománylevél ismeretes, amelyek alapján birtok-részek, községek, egész uradalmak tulajdonosai változtak meg. A Habsburgok 1536-tól 1600-ig szinte az egész magyar királyi birtokot elidegenítették.

Ferdinánd kegyelméből léptek a magyar főrendek közé a *gersei Pethők* is, amely családnak egyik illusztris tagja — az eseményünkben szereplő — *gersei Pethő János* volt, aki mögött 1556-ban — jőllehet csak 36 éves volt ekkor — már nagy katonai múlt volt. Résztvett 1547-ben a smalkaldeni háborúban, 1551-ben Lippa várában volt rövid ideig parancsnok, később soproni kapitány és Sopron főispánja, ezenkívül főpohármester és kamarás, majd 1556-ban a Duna-melléki hadak főkapitánya.

Minél több hivatala, birtoka volt valakinek, annál nagyobb területet biztosított annak a királynak, akihez éppen szegődött. Mihelyt a király valamely vármegye legnagyobb földesurát megnyerte, megnyerte vele az egész vármegyét is, mert a többi birtokossal nem nagyon kellett törődnie, hisz azok önként, nagy kénytelenségből a leghatalmasabbat követték.

A hivatalokat és adományokat a messze idegenben székelő király adta ugyan, de a magyar urak és az osztrák örökös tartományok urainak köre között szorosabb kapcsolat létesült, mert hol az udvari —, hol a katonai szolgálatban összeismerkedtek. Magyar urak (Pálffy, Erdődy, Zrínyi) külföldi leányt vettek feleségül, miként *Pethő Jánosnak* is *Zinzendorf Erzsébet* volt a felesége. Erre kényszerítette őket az országunkban dúló folytonos belháború, míg Ausztria háborútól védett volt. Sokan oda is költöztek, még többen honfiúsították magukat, hogy ott pénzen birtokot vehessenek (csak honpolgár szerezhették ott házat.) Így a *gersei Pethők* is Bécsben szereztek maguknak házat, hogy állandó lakásuk legyen, ha a király vagy főherceg felrendelte őket.

Ebben az időben Ferdinánd király a törökök és a Szapolyai hívei ellen folytatott harc vezérletét hasonló nevű másodszülött fiára: *Ferdinánd főhercegre* bízta. Ez a hír gyorsan elterjedt, és a magyarok között is eleinte nagy lelkesedést keltett, hogy királyfi jön Magyarországra hadakozni a törökök ellen. Batthyány Ferenc maga is azt írta ekkor Miksa főhercegnek, hogy „*Régen kellett volna már főherceget küldeni az országba, mint több ízben tanácsoltam. Köztiszteletben álló főre van szükségünk, nem holmi részeges, kockavető, kártyás kapitányokra.*”

A főhercegnek most nem az volt a megbízatása, hogy véres csatát vívjon, hanem csak az, hogy Szigetet felmentve, katonai tüntetéssel adjon nyomatékot a Konstantinápolyban folyó béketárgyalásokra.

Körülbelül 6000 emberrel indult meg a főherceg Bécsből, serege pedig augusztus 24-én és szeptember 4-én érkezett Kanizsa alá, miközben a magyarokkal egyesült. Magyarországon várt reá *Pethő János* is 16 főemberével és 104 főnyi könnyű lovasával, valamint tartalék csapatának 6 főemberével és ezek 24 főnyi lovasával. A fővezér Nagykanizsán rendezte be főhadiszállását. Itt azonban már lelohadt kezdeti népszerűsége, mert a magyar vezéreket gyanakvóvá tette fővezérsége, ami nagyobb óvatosságra intette őket vele szemben.

Mielőtt még a felmentő seregek Kanizsára értek, *Ali budai basa* 1556. június 10 óta váltakozó hevességgel — mintegy 25 000 főnyi sereggel — szorongatta Szigetvárat, amelynek 1553. december 9-én kinevezett vitéz várkapitányára *Horváth Stansith Márk*-ra és egész őrségére nagyon megharagudott és lekicsinylően „*t o l v a j - t a n y á n a k*” nevezte várát.

A várat ostromló törökök Szigetvárt ekkor már úgy körülzárták, hogy abba sem élelmi-, sem hadszereket nem vihettek be, senki a várból távolabbi vidékekre nem mehetett. Az ostrom június 19-én vette kezdetét és július 21-ig tartott. Bár *Horváth* vitézül tartotta magát, de védőművei megrongálódtak és főleg az élelme volt nagyon fogytán. Jól jött neki, hogy Nádasdy Tamás felkérése folytán *Zrínyi Miklós* horvát bán és más végbeli kapitányok megtámadták Babócsát, hogy ezzel *Ali* seregét Szigetvár alól elvonják.

Babócsát a magyarok be is vették, és *Ali* csak 5 nap múlva folytathatta Sziget ostromát. Ezeket a napokat *Horváth* ügyesen arra használta fel, hogy kijavíttatta megrongált védőműveit, sőt a megritkult török tábort időközben megrohanva, onnan sok zsákmányt — kivált pedig élelmiszert vitt be a várába. A babócsai harcok lezajlása után *Ali basa* a csatatéren pihentette csapatait, majd július 26-án 270 levágott keresztény fejnek a mutogatásával azt akarta a várbeliek tudomására hozni, hogy Nádasdyt Babócsánál megölte és *Zrínyi* hadait pedig szétverte. Egyben a vár feladására szólította fel *Horváth* seregét, amely esetben kegyelmet ígért nekik, ellenkező esetben lemészárlásukat helyezte kilátásba. *Ali basától* — aki csak nem régen jött vissza Perzsiából, az ott befejezett harcai után — ezt fel is lehetett tételezni, mert a legkegyetlenebb török vezérek közé tartozott. Az elfogott magyar vitézeket nemegyszer úgy, ahogy voltak: pánccsal, sisakban, szablyákkal az oldalukon húzatta karóba.

A magyar had Babócsa bevétele után tényleg visszavonult, mert főcélja az volt, hogy *Ali basát* Szigetvár ostromától minél messzebbre elvonja és — ha tényleg csatát veszített volna is ez a had Babócsánál — főcélját: a főerőknek Szigetvár alóli elvonását és kifárasztását mégis elérte, úgyhogy Szigetvár a további újabb támadásoknak vitézül ellenállott, kétségtelen azonban, hogy a hosszabb ideig tartó ostromot már ezek nélkül nem állhatta volna ki.

Nemcsak a Babócsa körüli harcok, hanem a különben jelentéktelen Korothna várának bevétele is előnyösen befolyásolta Szigetvár további védelmét. Amikor ugyanis elterjedt az a felnagyított hír, hogy Ferdinánd főherceg 60 000 emberével Kanizsa alá érkezett, és amikor 1566. szeptember 15-én az említett *Pethő János* lovas csapatával és más magyar társaival Korothna várát bevette, a török annyira megrémült, hogy Babócsát felgyújtva egymás után hagyta el erősségeit: Kaposvárt, Szentmártont, Görösgál várát, Sellye erődítményt, Szent-Lőrincet stb.

Korothna várát 1557. dec. 21-én a török császár Dervis pécsi basának adta, s a magyaroknak 1556. szept. 15-i hadi tettét akkor tudjuk igazán méltóképpen értékelni, ha tekintetbe vesszük a vár 1555. évi elvesztésének körülményeit. 1555. szept. 8-án ugyanis a török megkezdte Kaposvár ostromát. A hajdúk Széll Péter ideiglenes parancsnokukkal együtt az ostrom 5-ik napján kiszöktek a várból; ezek egyrészt a török elfogta és lekaszabolta s a várat elfoglalta. Eközben a vár ura és parancsnoka: *Dersffi István* segítségért ment, s amikor megtudta, hogy várából Széll megszökött, üldözőbe vette, Pápán elfogatta és felakasztatta. Amint Korothna őrsége értesült Kaposvár ostromáról, ennek védői is szökdösní kezdtek. Szeptember 12-én Horváth György azt írta Butykai Ferencnek, hogy már éppen csak annyian vannak, ahányan egy asztal körül tudnak ülni. Az egyik éjjel pedig még az udvarbíró is kimenekült a maradék haddal a várból, s így Horváth nem tehetett mást, minthogy ötöd-hatod magával az erősséget odahagyta.

A főherceg parancsára *Pethő János* csapatát Korothna megvétele után minden felszerelésével együtt havizsold ellenében Sziget alá vitte, és mindaddig ott maradtak, míg a szükség kívánta, és amíg az ország nagy örömeire ezen fontos véghely, a török ostromból ki nem szabadult. Ezzel az egész országnak megbecsülését és dicséretét vívták ki maguknak, mert hiszen Szigetvár az egész Dunántúlnak képezte akkor a védőbástyáját.

Kik voltak ezek a derék magyarok? Részben Sopron és Vas megyék régi lakói, részben Somogy és Zala megyékből a törökök elől elmenekült magyarok, akik amúgy is fegyverviselő emberek lévén, csakis a harcmezőn érezték jól magukat. Veszendőbe ment régi birtokuk helyébe új jószágot csakis itt szerezhettek, családjuk hírét, fényét itt remélték emelhetni. A hadakozásban ezek fáradhatatlanok voltak, mert a remény biztatta őket, hogy elveszett otthonukat még visszazerezhetik. E küzdelmekben az izzó hazaszeretet is tüzelte őket, mert jelszavuk volt: meghalni a családjáért és vagyonért, a nemzeti létért és függetlenségért, szóval mindazon nagy értékű kincsek összességéért, amelyeket a haza édes neve alatt foglaltak össze.

Azért is írtak fel az ország rendei már 1547-ben Ferdinándnak az országgyűlésről, hogy „*Miután a király bőségesen tapasztalhatta, hogy a magyar legtöbbször szolgálhat a keresztény világnak a török ellen, s nem nagy zsoldot kíván, gondoskodjék Őfelsége, hogy magyarok is toboroztassanak hadaiba, mert fölös van szolgálni kész ember, ki birtokaiból kiűzetett.*”

Országra szóló dicső feladatuk elvégzése után Szigetvár felmentői 1557. július 13-án megjelentek a vasvár-szombathelyi káptalannak hiteleshelyén, hogy ott személyesen is hivatalos írásban nyugtázzák zsoldjuk kifizetéséről *Pető Jánost*. Szigetvár történetére nézve értékes adatokat tartalmazó ezen okmány szerint *Pethő János* 25. helyettese: *szenterzsébeti Theryék Pál* kapitány szintén 25, *Kecskés György* 8, *Weythey István* 6, *Chey Gothárd* 5, *Horváth János* 3, *Sándor Gergely* 2, *Thekeney Pál* 2, *Thompa Ambrus* 2, *Balogh István* 2, *Zalay*

Demeter 8, Kerhen András 4, Nagy Ágoston zászlótartó 2, Lengyel Miklós 3, Litteratus Mihály 4, Akách Farkas 2 könnyű fegyverzetű lovassal vettek részt a vár megvívásánál.

Ezeket kívül Dombay Balázs 4, Kaczor Imre szolgálja 5, Kezey Kristóf 3, Hertelendy Mihály és Tamás 4, Makói Sebestyén 2, Szenthiwányi Ferenc 4, Zabó György 2 lovassal szolgáltak a tartalékban.

Pethő János engedelmével időközben *Theryék Pál* és *Kaczor Imre* kiváltak a csapatból, de helyettük *Farkas Albert* 8, *Oláh János* 6, *Ewsy Miklós* 3, *Bakochay Balázs* 6, *Gellyén Péter* 3, *Therestyén Imre* 2, *Izthely György* 2, *Almásy György* 3, *Zekel István* 2, *Inthay István* 4 lovassal szolgáltak október végéig *Pethő János* alatt.

Mint már említettük, a főhercegnek fővezérré történt megbízatása később egyeseket gyanakvóvá tett, és valószínűleg ennek kell tulajdonítani, hogy *Theryék Pál* és *Kaczor Imre* kiváltak a csapatból, és inkább régi Zala megyei otthonukat keresték fel, mert a török becsapások, portyázások színhelyeivé váltak.

Az említett okmány fontos azért is, mert a magyarságnak a régi hadseregbe való beépülésébe, szervezésébe enged némileg betekinteni, s mint ilyen, lényegileg az 1546-i törvény azon utasítását viseli magán, hogy: „A király vegyen zsoldjába az urak közül is. De az ilyen úr ne tartson többet 100 lovasnál, részint azért, hogy ha a királyi zsold elmaradna, saját birtokaikból eltarthassák embereiket; részint azért, hogy ha lázadókká válnának, megfenyíthetők legyenek.” *Pethő János* tényleg nem jött volna zavarba vitézei zsoldjának kifizetésekor, ha éppenséggel elmaradt volna is a királyi zsold.

Van azonban ennek az okmánynak egy — az akkoriban szokásossá vált — törvénytelen abusust sejtető mivolta is abban a körülményben, hogy a vitézek hiteles helyre mentek zsoldjuk megfizetéséről nyugtatni parancsnokukat. Abban a zavaros időben ugyanis olyan fordított esetek is előfordultak, hogy a királyi zsold megérkezett ugyan, de megmaradt az továbbra is az „első kéznek” a zsebében, ami végtelen sok elégedetlenség kútforrása volt.

Pethő János nemes érzületére vall, hogy ő magát ezektől megkülönböztetni akarván — nem elégedett meg egyszerű nyugtázással, hanem vitézeinek adott zsoldjuk kifizetéséről még hiteles-helyi okiratot is szerzett be magának.

Végül még megemlítem, hogy az itt szereplő *Kecskés György* később (1566-ban) *Szigetvár* védelmében esett el *Zrínyi Miklóssal* együtt és *Pethő Gergely* — egykorú krónikairó — a „nevezetes és válogatott vitézek” csoportjában említi nevét.

Méltó dolog, hogy *Zrínyi Miklós* hősi halálának 400. évfordulóján róluk is, és az 1556. évi magyar felmentőkről is hálás kegyelettel emlékezzünk meg.

PÁPAY JENŐ

SZIGETVÁR ÉS SELLYE KAPCSOLATA A TÖRÖK URALOM IDEJÉN

A 400. évforduló szinte követeli tőlünk, hogy visszatekintsünk Szigetvárnak a 20—30 kilométeres körzetében lévő helyekkel való kapcsolatára.

Sellye maroknyi védőseregének hősiessége, — hogy 1532. július 20-án nem adták meg magukat a rettenetes török túlerőnek, amely Bécs ostromára indulva Sellyén ment keresztül —, ismert történelmi tény. Aligha hihető, hogy ez az esemény a maga korában ne hatott volna lelkesítően az akkor már 24 éves Zrínyi Miklósrá, aki 34 évvel később ugyanilyen hősi tette szánta el magát.

Bizonyosra vehető az is, hogy ha Sellye ostroma után mégis volt egy-két megmenekült vitéz, az Sziget várához állt be, s ott lehetett az 1566-os hős védők között.

Szulejmán szultán és Dselalzade hadvezér naplóiból tudjuk, hogy Sellyét akkor teljesen felégették.

A török igyekezett itt berendezkedni. Sellyét megtette nahié központnak (bírószági kerület, járás) és 69 község fölé rendelte. Felállított itt 4 „odát”. (Oda = átvitt értelemben a zsoldosok egy-egy szakaszát nevezik így némely fegyvernemnél; egy szakasz általában 20 főből állt.) Ilyen körülmények között nyilván biztonságban is érezte magát itt a török.

Lázius 1551-ben készített térképén (Nemzeti Múzeumban) „Türkisches Lager”-nak, török tábornak, tárháznak tünteti fel Sellyét. Ezt a „Türkisches Lager”-t bizonyára nem nézhette jó szemmel Szigetvár sem, mert ennek katonasága és népe kisebb-nagyobb zaklatásnak, támadásnak volt kitéve a közeli török tábor miatt.

Bizonyítja ezt az a tény is, hogy 1556-ban, amikor Horváth Márk volt Szigetvár parancsnoka, felirattal fordult az ország nádorához, Nádasdyhoz, hogy engedje meg Sellye felégetését, mert jelenleg kevés ott a török.

Hogy miért volt ott kevés török, azt Ferdinánd királynak abból a leveléből tudjuk meg, amelyet Verancsics is ismertetett. Ali basa először Babócsát vette ostrom alá. Ferdinánd király ekkor Nádasdy Tamás nádort bízta meg az ellentámadással; ide jöttek Zrínyi, Lenkovics és Tahy. Bár az ellenség 14 ágyúval is rendelkezett, győztes a magyar maradt — tudatja az egykori írás.

Ekkor Ali basa 1556. június 10-től július 21-ig, vagyis negyven napig Szigetvárt ostromolta. Horváth Márk több sikeres kirohanása azonban meghiúsította

Ali terveit, aki ezért visszatért Pécsre. Horváth Márk ugyancsak jól rájuk ijeszthetett, hogy még Dervis bég is Sellyére szaladt, holott az ő állandó tartózkodási helye Pécs volt.

Horváth Márk 1556. szeptember 1-én az ostrom után azt írja, hogy a föld 3—4 mérföldre Szigetvár körül mind elpusztult.

A kettős kudarc úgy elvette a törökök bátorságát, hogy Sellyét, Szentlőrincet, Szent-Mártont elhagyták és visszavonultak. Az addigi főhadiszállást, amely Pécs volt, az ilyen csapások hatása alatt kénytelenek voltak áttenni Siklósra. Aligha kétséges, hogy Szigetvár ereje tette nyugtalanná, bizonytalaná és megfontoltabbá a törököt.

Érdekes megemlíteni egy akkori szemtanú, Verancsics megjegyzését egy levélben, amelyben 1557 elején erről a csatáról szól. Szerinte a mieink hibája volt kicsiny és szétfoslott seregünk, mert nagyobb Pécsset is vissza lehetett volna szerezni.

Az 1556. szeptember 17-én kelt levélből tudjuk, hogy a tatár, amely Sellyén lakott, „minden marháját (vagyonát) Sellyéről elhordatta és Siklósra költöztette”. Ugyanez nap Horváth Márk azt is jelenti, hogy a bégek Sellyén összejöttek, ahonnan Dervis bég Siklósra ment, a görögali bég átment a Darván (Dráván) és Sellyén csak 15 török maradt. A helyzet ilyen alakulása miatt kérdezi ekkor Nádasdyt, nem kellene-e Sellyét felégetni.

Október közepén már jelentik Babócsáról, hogy Sellyét fölégették, s hogy a törökök mindenfelé futnak a várakból.

Szigetvár és Sellye szomszédsága a birtoklásnál is kapcsolódik. Így az 1543. évi összeírás szerint a birtokosok közt látjuk Enyingi Török Bálintot, aki nemcsak Sellye és Szigetvár, hanem 7 környéki községnek is ura. 1550-ben is még Török Bálint a tulajdonosa Szigetvárnak, mint uradalomnak.

Szigetvár közelsége azonban még más vonatkozásban is kihatott Sellyére. Ahogyan a török sok más Szigetvár körüli kisebb hely templomát lebontatta, és anyagát a szigetvári újjáépítésre használta, a sellyei templom egy jó részét, valamint kolostorának egész építőanyagát is elvitette a szigetvári várfal megerősítésére. Sellye régi templomának ekkor csak a szentélye maradt meg, amelyet a budai basától 30 ezüstért az utolsó pillanatban sikerült megváltani.

Ez a kapcsolat a két hely között és a közös sors a török kiűzése után sem szűnt meg egészen. Szigetvárért is, Sellyéért is két megye versengett hosszú időn át. Mindkét helyet sokáig hol Somogyhoz, hol Baranyához sorolták attól függően, hogy melyik megye milyen erővel tudott harcolni érdekeiért. Szigetvár hamarosan Somogyhoz került, Sellye viszont csak 1875-ig tartozott Somogyhoz, s addig a járás székhelye is Szigetvár volt. Talán nem túlzott ezért a remény, hogy Szigetvár levéltárában, de méginkább a kaposvári levéltári anyagok közt még sok értékes anyagot találhatunk Sellyére vonatkozóan a török alól való felszabadulás idejétől 1875-ig.

FILKORN PÁL

ZRÍNYI MIKLÓS UTÓDAI

400 éve annak, hogy Zrínyi Miklós Szigetvár elfoglalásakor a török túlerő ellen folytatott hősi küzdelem után életét vesztette.

A hősre való kegyeletes emlékezés érzésétől vezérelve tanulmányoztam a Zrínyi család dicső történetét, és összeállítottam azoknak az említésre méltó, haladó szellemű embereknek a névsorát, akik Zrínyi Miklóstól vér szerint leszármaztathatók, és a magyar politikai közélet, honvédelem, irodalom, tudomány terén maradandó hírnevet szereztek. Vizsgálataim azt mutatják, hogy mind a férfiágon, mind a leányági leszármazottak között számos kiváló egyéniség található, akinek a magyar történelem pantheonjában van a helye.

Íme a névsor!

id. Zrínyi György, a hős fia, főtárnokmester, dunántúli főkapitány, a török ellen megfontoltan, sikerrel küzdő hadvezér;

ifj. Zrínyi György, a hős unokája, horvát bán, főlovászmester, Wallenstein csehországi és felvidéki hadjáratában oroszlánkörmeit mutogató, két ezredet vezénylő ifjú hadvezér, akit tehetségének kibontakozásában korai halála akadályozott meg;

Zrínyi Miklós, a hős dédunokája, horvát bán, kiváló költő, hadtudományi író és hadvezér;

Zrínyi Péter, a költő öccse, horvát bán, a vértanú, a török ellen sok csatát nyert, ízig-vérig katonaember;

Zrínyi Ilona, Péter leánya, a magyar nagyasszony mintaképe, felsővadasi I. Rákóczi Ferenc, majd késmárki Thököly Imre fejedelem neje;

II. Rákóczi Ferenc fejedelem, Zrínyi Ilona fia, Zrínyi Péter unokája;

bethlenfalvi Thurzó György nádor, a hős unokája;

késmárki Thököly Imre fejedelem, Thurzó György nádor dédunokája;

Nádasdy Ferenc, államférfi, főudvarmester, majd országbíró, a Wesselényi-féle szövetségében való részvétel miatt lefejezték;

Széchenyi Ferenc, a báni tábla elnöke, államféfi, főkamarásmester, országbíró-helyettes, a Nemzeti Múzeum alapítója;

Széchenyi István, Ferenc fia, katonatiszt, államférfi, író, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítója;

Batthyány Lajos, az 1848. évi magyar kormány miniszterelnöke, a vértanu, és neje, Zichy Antónia;

Eötvös József, a kiváló író és államférfi, és fia, *Eötvös Lóránt*, a világhírű fizikus;

Károlyi Mihály, magyar miniszterelnök, majd köztársasági elnök.

Ugyancsak ebben az évben ünnepeljük Széchenyi István születésének 175. évfordulóját. Ezért ez alkalommal Széchenyi István Zrínyi Miklóstól való leszármazását szeretném bemutatni.

A legnagyobb magyar a szigetvári hőstől négy különböző vonalon hozható le, miként ez a mellékelt táblázaton látható. A négy vonal a Zrínyi Katalintól származó bethlenfalvi Thurzó Judit, Ilona és Katalin testvérektől, továbbá a Zrínyi Dorottyától származó Batthyány Ádámtól indul és végül Széchenyi István apjában, Széchenyi Ferencben egyesül.

A táblázat Zrínyi Miklós, a költő, Zrínyi Péter, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc, Thurzó György, Thököly Imre, Batthyány Lajos és neje, Zichy Antónia Zrínyi Miklóstól való leszármazását is tartalmazza. Férfiágon a Zrínyi család kihalt. A Zrínyi család leányági leszármazottait kutatva megállapítható, hogy részben a szigetvári hős számos leánygyermekétől, részben pedig Thurzó György leánytestvérein és leányain keresztül igen sok magyar családba eljutott a Zrínyi-vér. E családok nagy része évszázadokon át terebélyesedve ma is él, és a leánygyermek házasságkötései által a leszármazottak száma igen megnövekedett. Számításaim szerint jelenleg sok-sok ezer főre tehető Zrínyi leányági leszármazott él Középeurópában, akik közül a genealógiai tudomány mai elhanyagolt-sága miatt csak kevesen tudják a leányági leszármazást bizonyítani.

DR. MOKUTER IVÁN

A SZIGETVÁRI HŐS A DÉLSZLÁV NÉP- ÉS MŰKÖLTÉSZETBEN

Világnak urával viaskodni kezdjünk,
Bár az ő hatalma fölülmúlhat éppen,
Örök a nap fénye; s már szűnik az éjjel,
Dolgunk bevégezvén, égbe jut majd lelkünk,
S ha isten úgy véli, hogy már el kell vesznünk,
Elveszünk mindnyájan dicsőség hírével,
S leszünk az emberek emlékezetében,
Úev, hogy már neveink soha el nem múlnak,
Míg az idő múlik, s folyóvizek zúgnak.

(Zrínvi beszéde a kirohanás előtt. Verssorok Karnarutics Barna: *Sziget várának elfoglalása* című költeményéből.)

Ezeket a verssorokat a szigetvári hősről szóló délszláv és szlovák költemények fordításainak *Zrínvi énekek* címmel 1956-ban megjelent gyűjteményből vettük. (*Zrínvi énekek. A szigetvári hős Zrínvi Miklós alakja a szomszéd népek költészetében. Fordította Kis Károly. A bevezetőt írta Ortutay Gyula. Budapest, 1956.*) Ez a tíz esztendővel ezelőtt kiadott könyvecske jelképes utalás volt egyrészt a szigetvári csata nemzetközi jelentőségére, másrészt Zrínvi Miklósnak, mint költői alkotások hőséneke a jelentőségére is. Ragvógó hangsúlyt nyert ez a jelentőség az idejünnepségeken mind Čakovecen (Csáktornván), a Zrinyiek ősi fészkeben, mind a szigetvári ünnepségeken. A kerek évforduló megünneplése azért lehetett ilyen jellegű, mert végleg eltűnt az a zavaros hordalék, amely szennyezte a Mura és a Dráva vizét, és — hogy a képes beszédnél maradjunk — a szigeti vár szélesre tárt kapuján jugoszláv vendégek százai haladtak át, a čakoveci (csáktornyai) várkastélynak a kapuján át viszont sok honfitársunknak vezetett a zarándokútja. Az egyetértésnek, a tiszteletnek és a kölcsönösségnek erre a szellemére tanít bennünket nemcsak korunk uralkodó ideológiája, hanem erre indítanak a múlt fényes hagyományai is, amelyek nagyon szépen tükröződnek a két nép irodalmában.

Az említett *Zrínvi énekek* című könyvecske (amelyből a bevezető idézetet vettük, és amelyet melegen ajánlunk az olvasónak) csak egy kis ízelítőt adott abból, hogyan jelenik meg Zrinyi Miklós alakja a délszláv irodalomban. Mi sem

tudunk itt, tekintettel a hely szűkére, még megközelítőleg sem, mindent elmondani erről a témáról.

A délszlávok igen gazdag népi hősi költészete bővelkedik a törökök ellen vívott harcokról szóló nagy ciklusokban, s ezen a körön belül jelentős helyet foglalnak el a magyar hősök, például *Hunyadi János—Sibinjanin Janko*. Mint-hogy a szigetvári csata az emberek tudatában tragikus kulminációt jelentett a horvátok és a magyarok közös állama népeinek az ellenállásában, mindez visszatükröződött a népköltészetben is, amely már addig is, még a Marica folyónál vívott csata óta, hűségesen figyelemmel kísérte a törökökkel szemben tanúsított ellenállást. A Szigetvárhoz területileg is közelebb eső Észak-Horvátországban és a Zrínyi család ottani nagy népszerűsége miatt, a 16., 17. században, valamint a 18. század elején *kézírtos gyűjtemények* keletkeznek, amelyekben szép számmal akad a Zrínyiekhez, különösen pedig a szigeti vészhez fűződő névtelen költői alkotás is.

A legkorábbi ilyen kézírtos gyűjtemény 1593-ból való. Ebben feljegyezték egy korábban keletkezett négy énekből álló hosszabb eposzt is Sziget elestéről. De nemcsak Észak-Horvátországban, hanem a délszláv Balkán nagy részén egészen a legdélibb településekig, elterjedt Zrínyi hősi halálának híre. Sok népdalnak nincs is köze a szigeti eseményekhez, hanem csak beleállítja Zrínyi személyét a már meglévő, fantasztikus elemekben többé-kevésbé bővelkedő ún. nem történelmi énekek és balladák keretébe. Tartalmi tekintetben a szigeti hősről szóló délszláv költői folklór, különféle aspektusokból, nem egységes, de a leglényegesebb különbségek gyökere minden bizonnyal abban keresendő, hogy Boszniában és Hercegovinában a lakosság jelentékeny része mohamedánná lett; ezek, noha nyelvükben és alapvető szokásaikban továbbra is horvátok, illetve szerbek, töröknek tartják magukat, a török hadseregben harcolnak. Ezért az ilyen környezetben keletkezett szerb-horvát népdalok „*török*”, azaz *Szigetvárnál harcoló mohamedán hősöket énekelnek meg* (pl. A Zrínyi énekekben a Ljubovics Mujo Sziget alatt című ének stb.). A gazdag délszláv népi hagyomány — mind a keresztény, mind a mohamedán — tehát évszázadokon át hirdette a szigetvári eseményeket, míg végre — főleg a múlt század folyamán és a mi századunkban — fel is jegyezték.

A különféle „*históriák*” és több *régebbi horvát költő* költeményei számára fontos forrásanyagként szolgáltak a szigetvári csatában részt vett *Ferenc Črnkó*-nak, a bán életben maradt kamarásának a feljegyzései. Ez a horvát nyelv „*Ča*” nyelvjárásában latin betűkkel készült irat elterjed Horvátországban, és eljut arra a tengeremelléki területre is, ahol a glagolita írásban terjedve élt tovább. Latinra és németre fordítva *Ferenc Črnko* ezen irata fontos hiteles forrásul szolgált az európai történészeknek és irodalmároknak. A szigeti eseményt elsőnek a zárai *Brno Karnarutić* (Karnarutics Barna) énekelte meg *Sziget várának elfoglalása* című hosszú költeményében, amely Velencében jelent meg 1584-ben (lásd a fordítást a Zrínyi énekek gyűjteményben). Karnarutić költeményét *Zrínyi Györgynek* ajánlotta, aki lévén a szigetvári hős fia, igen népszerű volt a dalmáciai horvátok körében. Neki ajánlotta klasszikus nyelvekről készült versfordításainak a gyűjteményét *Dominko Zlatarić* dubrovnikai költő is. Miként Karnarutić költeményében is, úgy más költők epikus költeményeiben is, az események minél részletesebb és konkrétabb leírására való törekvés mellett különösen hiperbolizálva van Zrínyi hősiessége, hűsége és több más erénye. *Pavao Riter Vitezović* (1652—1713), a jelentékeny költő, történész és nyelvi reformátor *Sziget megvétele* című (Bécs, 1685) terjedelmes költeménye már jelentős rész-

ben *Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelmének* a visszhangja, habár Vitezovićnak ebben a régi horvát költészet klasszikus metrumában írott művében vannak maradandó költői értékű eredeti elemek is. *Andrija Kačić Miošić* dalmáciai költő a tizennyolcadik században a népi hősénekek minden attributumával, az ismert horvát-szerb tízes sorokban megénekelte Hunyadi János és más magyar hősök mellett a szigeti csatát is (Ének Zrínyi bánról és harmadik Szulejmán cárról, aki megostromolván a magyar Szigetet, ott lelte halálát 1566-ban). Viszonylag tömör előadásban, gördülékeny népi nyelven, ez a költemény talán a legismeretebb is, mivel Kačićnak *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (A szláv nép kellemes társalgása) című verseskönyvét többször kiadták egészen napjainkig.

Hogy a Zrínyiek egyidejűleg beletartoznak az annyi évszázadon át közös államban élt magyar és horvát népnek is mind a politikai, mind a kultúrtörténetébe, azt meggyőzően bizonyítja az a tény, hogy *Zrínyi Péter*, Zrínyi Miklósnak, a költőnek öccse, lefordította az egész Adriai tenger Syrenáját és kiadta Velencében 1660-ban *Adrijanskoga mora Sirena* címen. (Legújabb kiadása a zágrábi Jugoszláv Akadémia gondozásában, Zágrábban, 1957-ben jelent meg.) Hogy neki a tollforgatás nem olyan erős oldala, mint a bátyjának, ezt Péter maga beismeri művének ajánlásában. De tekintet nélkül a fordítás nyelvi és költői erényeire és hibáira, jelentős az eredetitől való bizonyos eltérése. Horvát tudósok, *F. Iveković* (1866) és *I. Pisarević* (1907) a horvát fordítás összehasonlítása során megállapították, hogy különösen a *Szigeti veszedelem* hatodik énekében, ahol arról van szó, hogy Halul-bég, a szultán követe miként igyekszik rábeszélni Zrínyit a megadásra, a fordító Zrínyi Péter gróf és horvát bán jelentékenyen kibővítette a szöveget. Péter eredeti strófaiban jelentékenyen erősebb hangsúlyt kap a németgyűlölet, a németek Horvátországgal és Magyarországgal szemben alkalmazott bánásmódja miatt. Péternek nyilván úgy tűnt fel, hogy bátyja, Miklós, nem emelte ki eléggé ezt a mozzanatot. Horvátország leghatalmasabb főurának eme költői fogása egyben ékesszóló tanúság arról, hogy politikai, udvarellenes nézetei és összeesküvése Bécs ellen irányul, amiért majd életével fizet. Jellemző az alábbi strófa Halul-bég fejtegetéseiből:

Ha pedig, óh bán, a német segítségben bizakodsz,
hogy attól kapjad meg a magad Zrínyi-szerencsését,
úgy higgy a németnek, mint a téli napsugárnak,
mit segít rajtad az, ha már a sötét halál jut osztályrészedül.

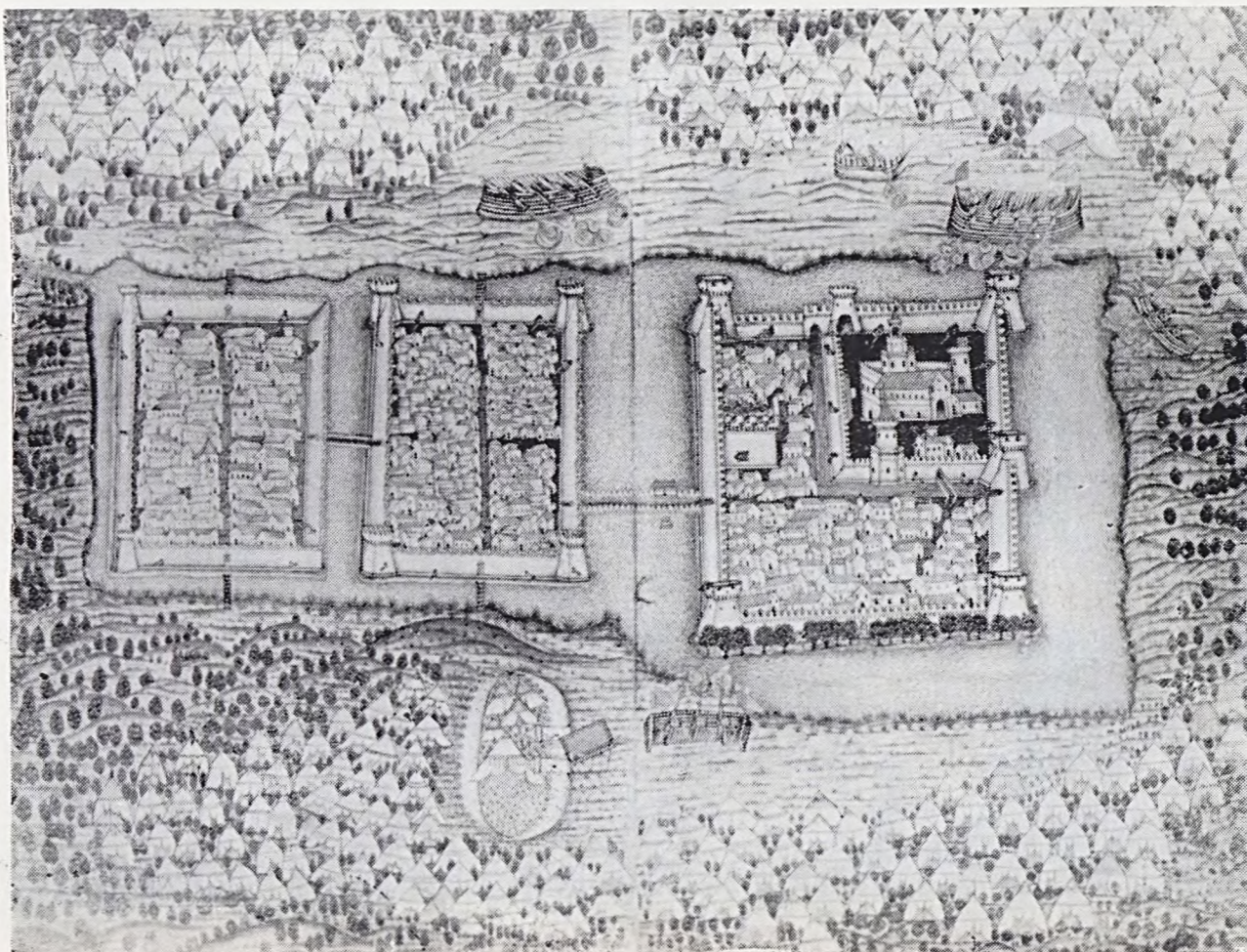
Hogy ezeknek a verssoroknak széleskörű visszhangjuk volt, bizonyítja az a tény, hogy az: „Úgy higgy a németnek, mint a téli napnak” verssor, népi közmondássá vált.

A mű ajánlásában Zrínyi Péter meleg szavakkal fordul a horvát és tenger-melléki Végek vitézeihez, akik a töröktől védik az országot. Hangsúlyozza, hogy a mű fordításához nem diákként fogott hozzá, hanem mint a haza védőinek bajtársa, akikkel együtt harcolt a törökök ellen. Az is célja, hogy ezzel megörvendeztesse mindazokat a horvát vitézeket, akiknek az ősei Zrínyi Miklós katonáiként dicsőséget szereztek a szigetvári csatában. Íme, a horvát költő-bán (aki majd maga is, mint nemzeti vértanú a horvát irodalom számtalan alkotásának lesz a tárgya), így kapcsolódott be a horvát irodalom történetébe, és a szigetvári ostrom témaköréhez adott hozzájárulásával a horvát irodalomban előmozdította ennek hazafias irányvételét!

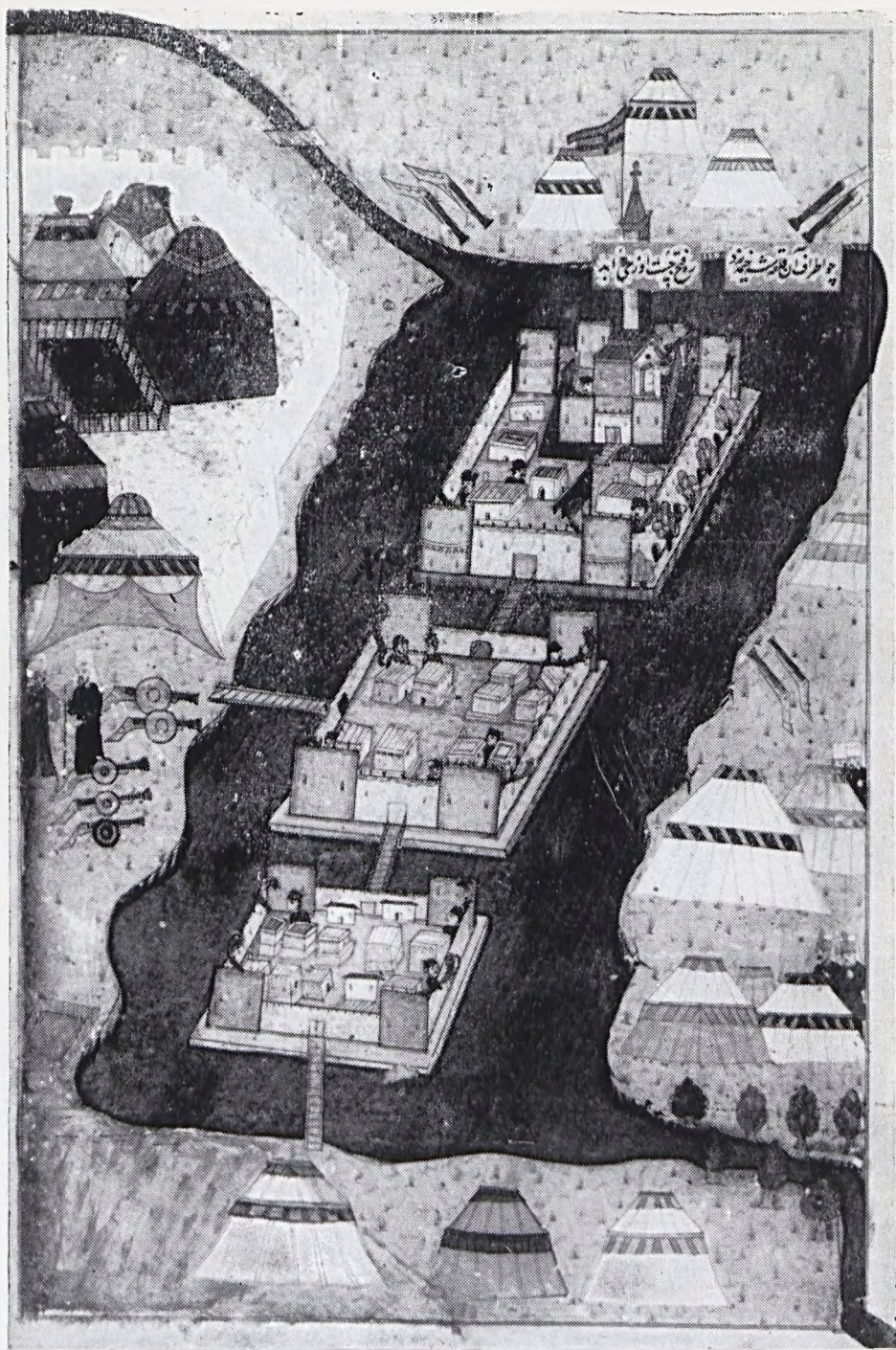
A horvát nemzeti öntudat kialakulása során a 19. században az irodalomban

és a művészetben (amint a történettudományban is), ismét kiemelkedő helyen foglalkoztak a Zrínyiekkel, különösen a *Szigeti veszedelemmel* és *Zrínyi Péter* kivégzésével.

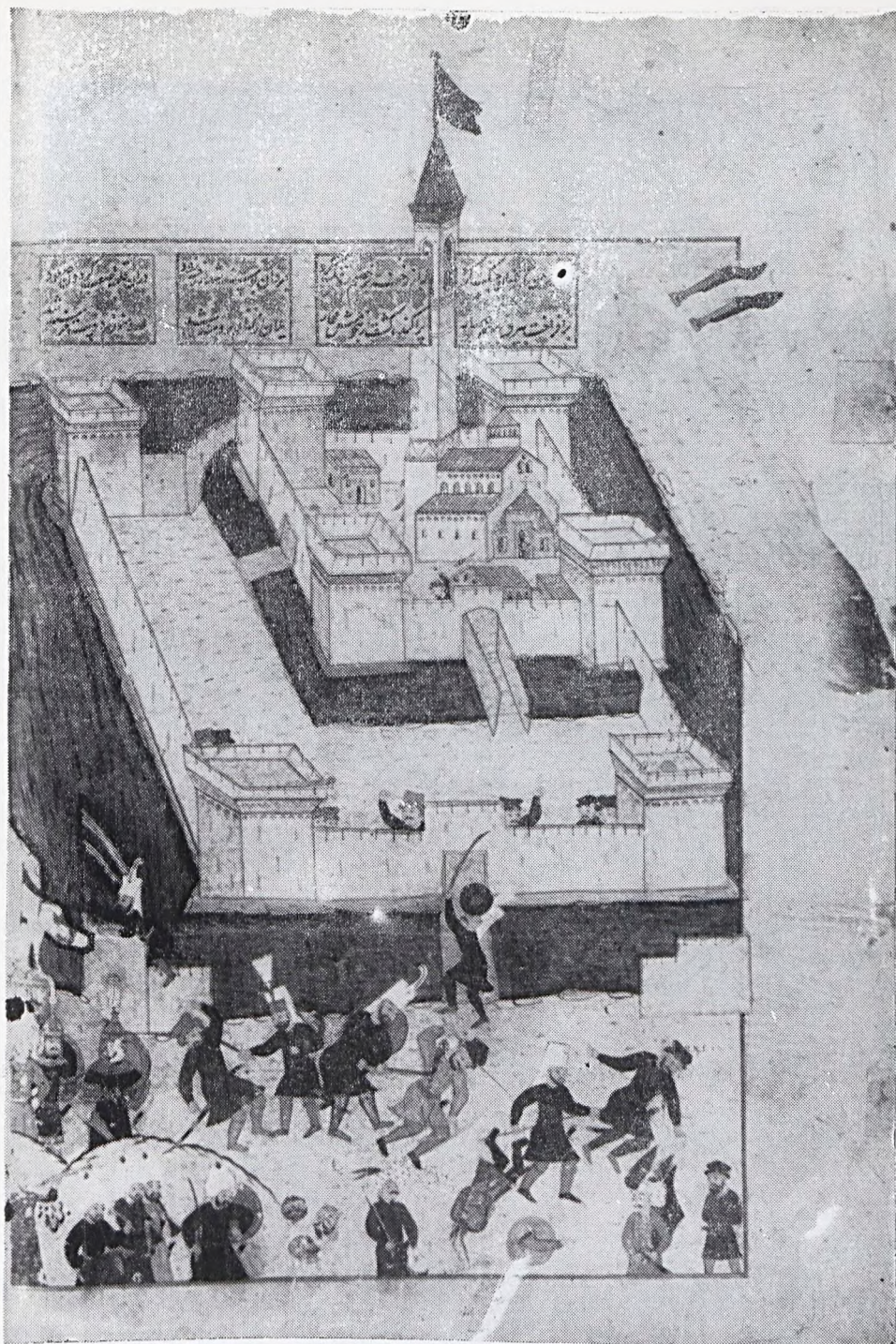
Szembeötlik a Zrínyiekről szóló nagyszámú és főképp a burzsoá rendszer idejében született költői és prózai mű németellenes beállítottsága. Horvátországnak Magyarországgal szemben elfoglalt helyzete miatt bizonyos polgári írók részéről sor került olyan sovinszta kísérletekre, hogy a Zrínyiektől elvitassák magyarságukat. (Ennek a fordítottját pedig a magyar sovinizmus kísérte meg.) A történelmi igazság viszont az, hogy a Zrínyiek dicsősége nem vitatható el e két szomszéd nép egyikétől sem, ami szépen szemlélhető a két Zrínyi-testvér példáján, akik közül az egyik magyar, a másik pedig horvát nyelvű költő, de törekvéseik tökéletesen megegyeztek, hasznosak voltak, és az adott korban a közös állam mindegyik népének egyaránt javára szolgáltak.

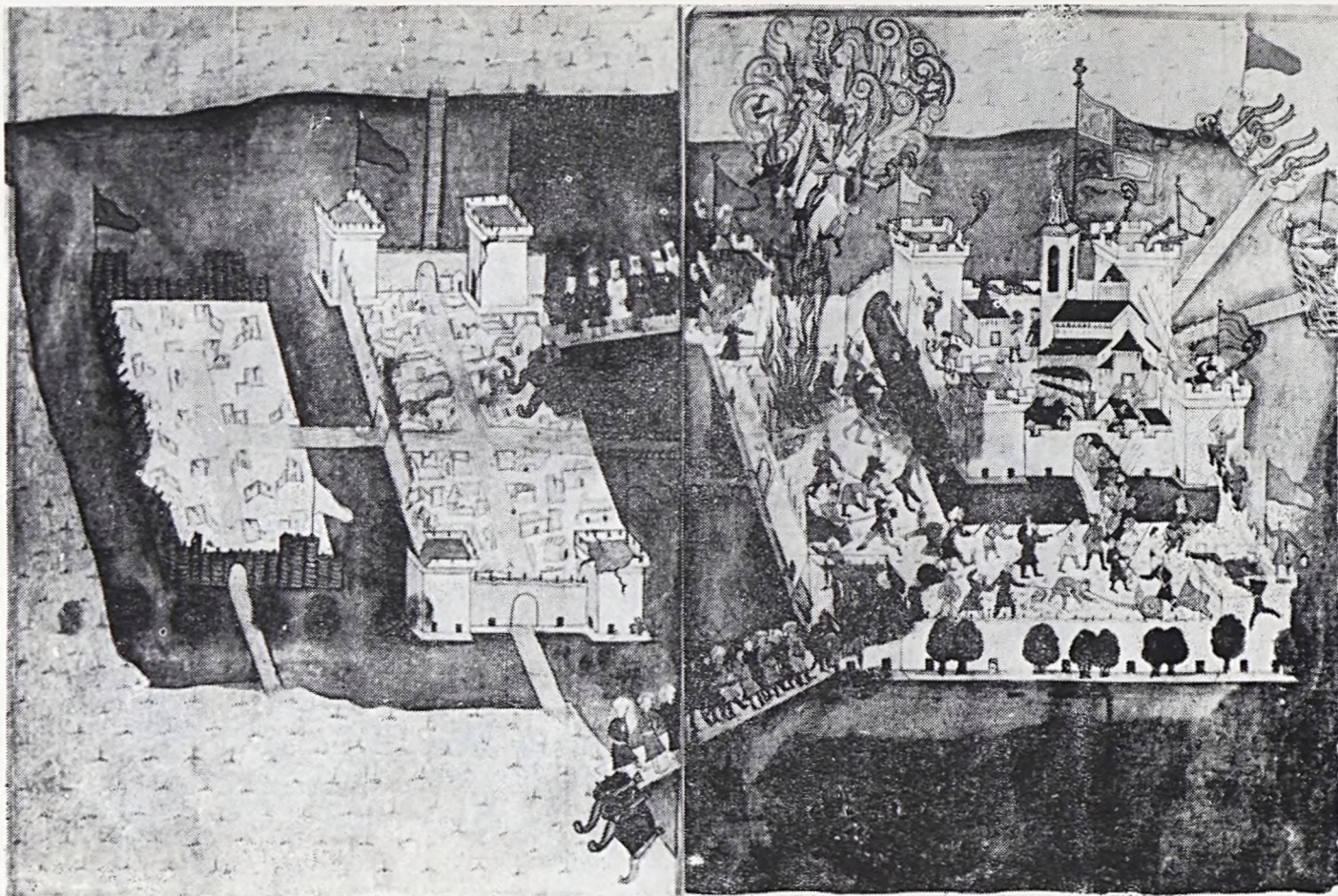
*A török hadak elhelyezkedése Szigetvár körül
(Ahmed Ferudin pasa krónikájából, Topkapi Sarayi Museum, Istambul)*

Szigetvár ostroma (Chester Beatty könyvtár, Dublin)

A vár vivása (Chester Beatty könyvtár, Dublin)

A belső vár ostroma. A hősök kirohanása (Ahmed Ferudin pasa krónikájából. Topkapi Sarayı Museum, Istambul)

KOVÁTS VALÉRIA

A SZIGETVÁRI ZRÍNYI MIKLÓS MÚZEUM KIÁLLÍTÁSÁNAK TÖRÖK MINIATÚRÁIRÓL

A Szigetvár hősi védelmének 400 éves évfordulójára megnyílt szigetvári vartörténeti kiállításon, valamint az évfordulóra műemlékileg helyreállított egykori szigetvári karavánszeráiban bemutatásra került hódoltsági iparművészeti kiállításon több mint ötven török miniatúrát ismerhettek meg a látogatók. Ezek közül eddig csak egy, *Dselálzáde Musztafa* krónikájából, a mohácsi csatát ábrázoló illusztráció volt ismert hazánkban, a többi ábrázolást a magyar szakirodalom sem ismerte. Ezek most kerültek első alkalommal bemutatásra.

A kiállításon lévő török miniatúrák *Szulejmán szultán* utolsó, hazánk ellen vezetett hetedik hadjáratának, az eseményeknek csaknem egykorú képes ábrázolásai. Közülük több részletesen foglalkozik *Szigetvár ostromával*, a vár elfoglalásának egyes mozzanataival, továbbá a szigeti harcokhoz kapcsolódó események megelevenítésével, a hadjárat kiemelkedő részleteivel. — így a *zimonyi táborral*, *Guulának* és *Babócsának* elfoglalásával, *Szuljemán halálával*, holttestének elszállításával.

Mielőtt e történetileg és művészetileg rendkívül jelentős ábrázolásokat vázlatosan ismertetnénk — részletesebb elemzésükre remélhetően hamarosan sor kerül —, feltétlenül szólnunk kell arról az útról is, amelyet a török miniatúrák megtettek, ha nem is eredetiben, hanem másolatban, amíg külföldről a szigetvári kiállítás tablóira kerültek.

A szigetvári kutatásoknál a kiinduló pont szintén csak az lehetett, amit minden hódoltság korával foglalkozó kutatónak szem előtt kell tartania: számolni kellett azzal a ténnyel, hogy a lényeges vonásaiban ismert nyugati forrásanyag mellett a török források alig, vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre. *Karácson Imrének*, az első világháború előtti időkből való Törökországban végzett, a maga nemében egyedülálló kutatásai azt igazolják, hogy a török levéltárak rendezetlen, feldolgozatlan anyaga között még számos olyan dokumentum lappang, amely hazánk hódoltsággal kapcsolatos története szempontjából döntő jelentőségű. A török levéltárak hatalmas anyaga éppen rendezetlenségük és feldolgozatlan-ságuk miatt számunkra szinte teljesen hozzáférhetetlen mind a mai napig.

Mindezek ellenére *Thury József* és *Karácson Imre* fáradságtalan munkája eredményeként Szigetvár ostromát nemcsak a nyugati kútfők, hanem a török történetírók leírása alapján is tanulmányozhatjuk.

Ezek közül kiemelkedik, s nyugati mértékkel mérve is hitelesnek számít,

minden mozzanatra kiterjedő leírásával *Musztafa Szelaniki* történetíró, aki mint *Semsz Ahmed* ruméliai beglerbég koránolvasója *Szulejmán* hetedik hadjáratában is részt vett, s Szigetvár ostromának nemcsak szemlélője volt, hanem magas tisztsége és beosztása révén ismerte annak minden lényeges eseményét. Tőle némileg eltérő képet ad a szigetvári ostromról a pécsi származású *Pecsevi Ibrahim*, továbbá *Kjatib Mohamed zaim* leírása. Az előbbiektől több részletben különbözik *Evlia Cselebinek* rövid elbeszélése Szigetvár ostromáról, akinek állítólag az „apja” is részt vett a harcokban.

Karácson Imre kutatásai során a fenti török történetírókon kívül még más írók szigetvári leírásával is találkozott, köztük *Ahmed Feridun pasának* Szigetvár ostromáról szóló elbeszéléssel. E műveket nem fordította le *Karácson* magyar nyelvre, mivel — szerinte — e leírások a többi török történetíró munkájához képest nem adnak sok újat.

A török történetírók közül *Ahmed Feridun pasa* személye egyike a legfontosabbaknak számunkra, ő ugyanis a hetedik szultáni hadjárat fővezirének, a szerb származású *Szokolovics Mohamednek* titkáráként részt vett Sziget ostromában. *Szelaniki*hoz hasonlóan, magas beosztása révén mindenről tudott, ami a táborban történt, az ostrom, s a részletes támadások menetét, hátterét ismerte. Egyike volt azoknak a keveseknek, akiket beavattak a szultán halálának titkába, sőt a halott uralkodó nevében ő fogalmazta a parancsot a török seregnek. *Ahmed Feridun pasa* Szigetvár ostromáról szóló leírása több másolatban maradt az utókorra.

Ezeket a köztudott török történetírókon kívül másokat eddig nem ismert a magyar szakirodalom, s az egyetlen, az ötvenes években hazánkba került szigetvári török ostromábrázoláson kívül, más Szigetvárral kapcsolatos török miniatúra vagy rajz fényképe sem jutott el hozzánk.

A kutatók közül *Szigetvár* vonatkozásában törökországi anyaggal senki sem foglalkozott, s úgy látszott, hogy belátható időn belül új anyaggal nem számolhatunk.

Már javában folytak a szigetvári régészeti feltárások, amikor egy német régész felhívta e sorok írójának a figyelmét arra, hogy egy angliai könyvtár nemrégiben megjelent katalógusában szigetvári vonatkozású, perzsa nyelvű anyag jegyzéke is szerepel. Sajnos, sem az angliai könyvtár, sem a katalógus pontos címét a kolléga nem ismerte. Ezután e katalógus után indult el a nyomozás. A könyv címét csak a múlt esztendőben sikerült megszerezni, s így csak viszonylag későn jutottunk el e számunkra igen jelentős anyag megismeréséhez.

Sikerült a *Chester Beatty könyvtár* katalógusát a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Könyvtárában megtalálnunk. A katalóguson kívül itt még más is várt bennünket: ugyanis *Szeidovitz Éva* könyvtáros a katalógus alapján a teljes perzsa kéziratot meghozatta az írországi *Dublinből* mikrofilmen. Így nemcsak a katalógust sikerült kézbe venni, hanem az eredeti kézirat teljes szövegét és ábrázolásait mind megtekinthettük.

A katalógusból, valamint a mikrofilmből sikerült megállapítani, hogy a *Chester Beatty könyvtár* híres keleti gyűjteményének egyik legszebb darabjával állunk szemben. Olyan anyaggal, amely nemcsak irodalmilag és művészetiileg jelentős alkotás, hanem a magyar hódoltságkori művelődéstörténet szerves tartozéka, amelynek megismerése, nyilvánosságra hozatala nemcsak indokolt, hanem feltétlenül szükséges is.

A kézirat szerzője a híres *Sayyid Luqman*, aki 1569-től 1596-ig shahnamechi volt a szultáni udvarban, vagyis hivatalos történelmi dicsőítő énekszerző tiszt-

Szulejmán hadának átkelése a Dráván
(Chester Beatty, Dublin)

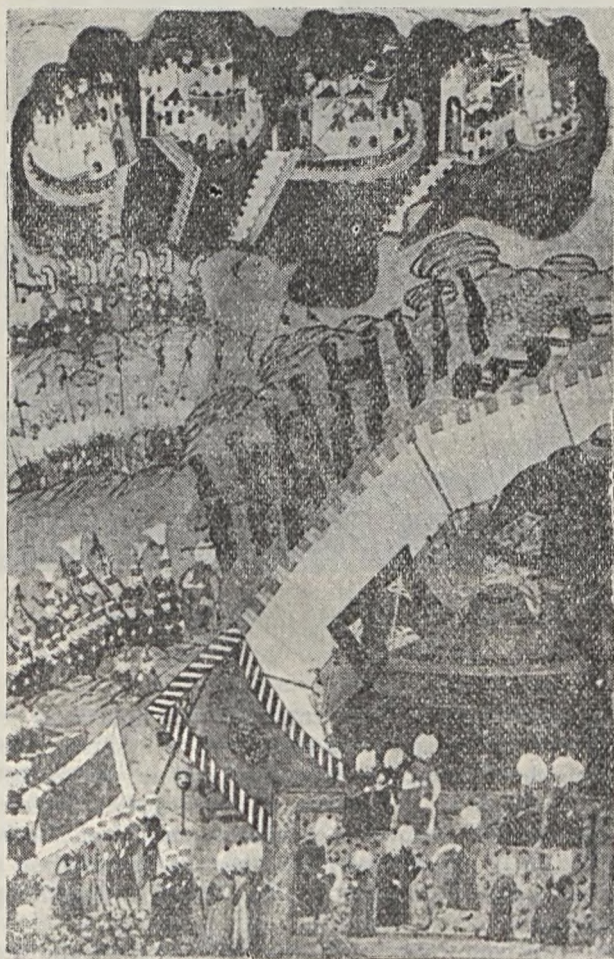
séget töltött be. A kézirat címe „Kiegészítés Szulejmán szultán számára”. A perzsa nyelven írt verses szöveget 1578-ban fejezte be a szerző a kézirat tanúsága szerint. *Luqman* többször megírta Szulejmán szultán történetét, s ezek közül a leghíresebb a „*Hüner-nane*”, amelynek második kötete Szulejmán tetteit tartalmazza. A dublini kézirat hasonlóan a „*Hüner-nane*”-hoz, török miniaturákkal illusztrált. A 37,8 cm x 26 cm nagyságú 121 ívlapnyi terjedelmű gazdagon díszített munka a kézirat bejegyzése szerint III. *Murat szultán* könyvtárához tartozott (1574—1595).

A kéziratot 1579-ben másolta le az írnök: *Qasim al-Husayani al-Aridi*. A kötés vörösesbarna bőr, s gazdagon díszített. Magát a szöveget is többször az aranszegélyes kereteken kívül színes arabeszkkel díszített táblákon készítették, piros, kék és zöld írással. A több mint 30 miniatúra illusztrációval szem-

ben lévő oldalak még gazdagabban díszítettek. A feliratok minden illusztráció fölött arannyal szegélyezettek.

A dublini kézirat 1559. évi törökországi eseményekkel kezdődik, s a szerző az utolsó szulejmáni hadjáratot nagy részletességgel tárgyalja, Szigetvár ostromának legfőbb mozzanatait ismerteti, s az elfoglalásról is részletesen ír, majd Szulejmán halála utáni események egészítik ki a verses krónikát, amely Szulejmán fiának, *II. Szelimnek* uralomra jutásával zárul.

A dublini kéziratra vonatkozóan *W. Minorszky* oxfordi professzor részletes felvilágosítással szolgált és segítségünkre volt a miniaturák másolatainak megszerzésében. Sajnálattal kell megemlékeznünk arról, hogy a *Chester Beatty könyvtár* katalógusait író *Minorszky* professzor már nem érthette meg a szigetvári kiállítás megnyitását, ez év tavaszán váratlanul elhunyt. Kollégiais segítségét, önzetlen támogatását már nem tudtuk méltóan megköszönni. *R. J. Hayes* könyvtár-igazgató, valamint *Sir Chester Beatty* önzetlen segítségével a perzsa

Az utolsó diván (tanácskozás) Szigetvár elfoglalása után
(A „Huner-name”-ből, Osman miniatúrája.
Topkapi Sarayı Múzeum, Istambul)

kézirat illusztrációjául szolgáló miniatúrákat színes diapozitíven megkaptuk, s ezáltal olyan anyaghoz jutottunk, amelyet feltétlenül be kellett mutatnunk a szigetvári kiállításon. Ugyanakkor volt szíves *Sir Chester Beatty* az anyag publikálásának jogát e sorok írójának megadni.

E kézirat megszerzésének ismertetésénél külön ki kell emelnünk azt a segítséget, amellyel *Szeidovitz Éva* a MTA Keleti Könyvtárának könyvtárosa mindenkor a rendelkezésünkre állott. Nemcsak az illusztrációk perzsa szövegét fordította magyar nyelvre, hanem több, e kézírral felmerült probléma megoldásában mindig segítségünkre volt, s végső soron neki köszönhetjük, hogy a több év óta folyó kutatás után megismerhettük a szigetvári eseményeket tárgyaló dublini kéziratot.

A dublini kézirat felkutatásával kb. egy időben, néhány esztendővel ezelőtt *Barkóczy László* régész felhívta e sorok írójának a figyelmét arra, hogy értesülése szerint Törökországban több olyan szigetvári eseményeket tárgyaló munka került elő, amely hazánkban eddig még teljesen ismeretlen.

Sajnos, e munkákra vonatkozóan minden további felvilágosítás megakadt, sem a személyes kapcsolattal, sem más módon nem sikerült akár a legminimálisabbat is kideríteni erről az anyagról. Szinte már úgy látszott, hogy egyelőre teljesen le kell mondanunk, a legkülönbözőbb irányú kutatások is holtpontra vezettek.

A „Magyar Nemzet” ez évi egyik februári számában egy *G. D.* aláírású cikk arról ad hírt, hogy néhány évvel ezelőtt a törökországi *Topkapi Sarayi Múzeum*-ban egy magyar vonatkozású kézirat került elő, amely Szigetvár ostromáról, Szulejmán utolsó hadjáratáról részletesen emlékezik.

Pár órai nyomozás után sikerült megállapítani a *G. D.* aláírású cikk szerzőjét, s néhány napon belül e sorok írója személyesen felkereste *dr. Geley Dezső* újságírót, aki részletesen beszámolt mindarról, ami tudomására jutott a *Topkapi Sarayi Múzeum* magyar vonatkozású kéziratával kapcsolatban. Az ő szíves baráti segítsége alapján *Mara Harisades* belgrádi művészettörténésznőt kerestük fel, aki kérésünkre részletes felvilágosítást adott a kéziratról. Megtudtuk, hogy isztambuli kutatásai során a *Topkapi Sarayi Múzeum* főigazgatója, *Hayrullah Örs*, rendelkezésére bocsátotta *Ahmed Ferudin pasa* kézirátát, amelyet 1566—67-ben írt Szulejmán utolsó hadjáratáról. A 305 lapból álló 390 mm x 250 mm nagyságú kéziratot itt is, hasonlóan mint az írországi dublini kéziratot, 20 miniatúrával illusztrálták.

Az ábrázolások közül többet *Mara Harisades* eljuttatott számunkra. Így sikerült megállapítani, hogy e miniatúrák rendkívüli hasonlatosságot mutatnak nemcsak tematikában, hanem ábrázolásmódban is az írországi anyaggal. A belgrádi művészettörténész e miniatúra-sorozatnak, s általában a török miniatúráknak a belgrádi vonatkozásait kutatja, ugyanakkor *Szulejmán* legbizalmasabb emberének, a szerb származású *Szokolovics Mohamed* nagyvezírre vonatkozó ábrázolásokat dolgozta fel. Így Szulejmán hadjáratának hazánktól délre eső állomásai e tudományos feldolgozások által rövidesen ismertekké válnak.

Mara Harisades szíves segítségével közvetlenül a *Topkapi Sarayi Múzeum* főigazgatójához fordultunk, aki a legmesszebbmenő segítőkészséggel minden anyagot a rendelkezésünkre bocsátott, ami *Ferudin* kéziratára vonatkozik, s a szigetvári hadjáratral kapcsolatos török leírások címeit eljuttatta számunkra. Az általa küldött fényképekből előtűntek Szigetvár ostromának török miniatúra ábrázolásai, a *zimonyi szultáni tábor*, az *utolsó tanácskozás az elfoglalt Szigetvár mellett*, a *gúlákba rakott magyar hősök levágott fejeivel*, *Zrinyi karóba tűzött*

fejével együtt, majd megismerhettük *Szulejmán holttestének Konstantinápolyba való szállítását, s az új szultán, II. Szelim trónralépésének első mozzanatait.*

A fentiekén kívül még meg kell emlékeznünk egy közismert kéziratról, a történeti és művészeti értékben is egyedülálló „*Hünernane*”-ről, amelyet szintén a konstantinápolyi *Topkapi Sarayı Múzeum* őriz. Amint erről szó volt már a fentiekben, ezt a híres kéziratot is *Luqman* énekszerző írta és illusztrációit *Osman* török miniátor készítette.

A miniatúrák közül a magyar vonatkozásúaknak a fényképét *Mara Harisades* szintén eljuttatta hozzánk, melyek közül több szintén megörökítette *Szulejmán hadjáratát, Szigetvár ostromát, s a szultán halálát.*

Mind a dublini, mind az isztambuli két magyar vonatkozású kézirat illusztrációit, s főleg azokat, amelyek Szigetvár ostromával, illetve az ostromhoz kapcsolódó események illusztrálásával foglalkoztak, szinte kivétel nélkül bemutattuk a szigetvári kiállításon.

Anélkül, hogy a három kézirat, valamint azok miniatúra illusztrációinak részletesebb elemzésébe bocsátkoznánk, ezúttal is annyit meg kell említenünk, hogy e könyv-illusztrációk a jellegzetes XVI. sz.-i török miniatúra stílusban készültek, amelyet a perzsa miniatúrák hatására alakítottak ki a török mesterek az előző századok folyamán.

E mesterek közül az egyik legnevezetesebb a XVI. sz.-i *Osman*, aki a „*Hüner-nane*”-t illusztrálta, s nevét feltüntette az ábrázolásokon. Feltehetően e török mester a miniatúrákhoz csak a vázlatot készítette, a kompozíciót alkotta meg, s más-más tanítványa dolgozta ki az egyes részleteket, a fejeket, a ruházatot, a vidéket, az állatábrázolásokat, úgy ahogy e korban a török miniatúra készítésénél szokás volt.

Az ő iskolájához közelállóknak kellett készíteni a nagy vonásaiban ismertett dublini, valamint a *Ferudin* féle kézirat illusztrációit is, de lehetséges, hogy mindkét kézirat miniatúráinál *Csman* mester is közreműködött, bár egyik anyagánál sem található névalírás. Az azonban megállapítható, hogy a két mesternév nélküli kézirat miniatúrái állnak egymáshoz legközelebb, bár alaposabb vizsgálat után is látható, hogy egy-egy kézirat miniatúráinál az egyes azonos részek ábrázolásánál több kéz munkájára ismerünk. Teljesen különbözik mindkettőnél magának Szigetvárnak a bemutatása. Művészi felfogásban a két ábrázolásmód olyan lényeges különbséget mutat, amely világosan utal arra, hogy e miniatúráknál nemcsak egy művésszel állunk szemben. Ha mind a három kéziratnak az illusztrációit egybevetjük, akkor nyilvánvalóvá válik egyes hasonló részleteknél a szinte teljesen azonos kéz műve, s ugyanakkor egy-egy ábrázolásnál lényeges az eltérés. Ezért azt a feltevést látjuk bizonyítottnak, hogy a miniatúrák készítésénél a hagyományoknak megfelelően, egy-egy kézirat illusztrálásánál több mester is dolgozott, s több színező kollektív alkotásának kell e műveket tekintenünk.

E három, számunkra rendkívül fontos kézirat anyagának minél alaposabb, az egyes részletekbe menő tudományos feldolgozását már elkezdjük, s a nyelvészeti vizsgálat mellett a történeti szempontoknak megfelelően nemcsak a szövegrészeket, hanem az ábrázolásokat is a lehető legteljesebb elemzéssel vizsgáljuk meg. Ezzel a hódoltságkori magyar művelődéstörténetet olyan anyaggal gazdagítjuk, amely nemcsak mennyiségileg, hanem tartalmánál fogva is jelentős állomás e kutatások terén. A külföldi kollégáktól kapott segítséggel e munkát feltehetően néhány év múlva befejezzük, s reméljük, hogy az eredményeket mielőbb közzétehetjük.

MOLNÁR IMRE:

A SZIGETVÁRI VÁRBARÁTI KÖR

1959. október 29-én alakult meg 163 fő alapító taggal a Hazafias Népfront kezdeményezésére és előkészítő munkájára. A Kör a Hazafias Népfront keretein belül működik. Közvetlen felügyeleti szerve a Hazafias Népfront Baranya megyei Titkársága. „Alapszabályzatát” a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya hagyja jóvá.

A Kör legfőbb célkitűzése a dolgozóknak a szocialista hazaszeretetre való nevelése a Szigetvárhoz kapcsolódó történelmi hagyományok felhasználásával a proletárinternacionalizmus szellemében.

E cél érdekében:

1. Zrínyi Miklós és hős bajtársai emlékének ápolása.
2. Szigetvár és a Zrínyiek történelmi szerepének ismertetése minél szélesebb körben, valamennyi rendelkezésre álló eszköz felhasználásával.
3. Zrínyi Miklósról elnevezett intézményekkel, egyesületekkel, a Zrínyiről elnevezett utcák, terek lakóival kapcsolat teremtése és ennek állandó bővítése, részükre az évforduló alkalmával rendezendő emlékünnepekre meghívó küldése.
4. Szigetvár hősi védelmének 400. évfordulóján rendezendő ünnepség előkészítésében, lebonyolításában aktív részvétel.
5. A Szigetvári Zrínyi Múzeum munkájának támogatása.
6. A Zrínyi vár gondozása, karbantartásának, állagmegóvásának szorgalmazása.
7. Szigetvár műemlékeinek, műemlék jellegű épületeinek, továbbá városképi szempontból jelentős épületeinek a védelme.
8. Minden év szeptember 6-án, a vár elestének évfordulóján megemlékezés tartása. A Zrínyi emlékmű megkoszorúzása.
9. Minden év november 18-án, a költő Zrínyi Miklós halálának évfordulóján megemlékezés tartása, a költő Zrínyi szobrának megkoszorúzása.
10. A Szigetvárra irányuló idegenforgalom támogatása azzal a céllal, hogy a látogatók az áldozatos hazaszeretetben megerősödve, ismeretekben gazdagodva távozzanak a mártíromságig hű hazaszeretetnek e színhelyéről.

A Kör jelenlegi vezetősége:

Elnök: Molnár Imre gimnáziumi tanár

Titkár: Zágón Gyula általános iskolai tanár

Elnökhelyettes: Horváth István, városi tanács v. b. ipari osztályvezető

Titkárhelyettes: Pálffy Caesár konzervgyári dolgozó
Pénztáros: Mislai László nyugdíjas

Vezetőségi tagok:

Dr. Écsy Ö. István nyugdíjas gimnáziumi igazgató
Szabó Sándor HNF járási titkár
Pusztai Gyula telekkönyvvezető
Nowotarski Miklós nyugdíjas
Mozsgai József boltvezető
Bencsik Zoltán könyvesboltvezető
Bencsics István járási tanács v. b. építési csop. vez.
Sipos Géza irodavezető
Dr. Ujkéry Pál ügyész
Haraszi Sándor üvegboltvezető

A Kör szervezeti élete:

1. A vezetőségi gyűlés idejét az elnök tűzi ki, és erről a vezetőségi tagokat írásban értesíti. A szabályszerűen összehívott vezetőségi gyűlés a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes. Hatáskörébe tartozik minden olyan ügy, amelyet az alapszabályzat nem utal a közgyűlés elé.
2. Az évi rendes közgyűlést lehetőleg november 18-án, vagy ahhoz közeleső időpontban kell megtartani. Hatáskörébe tartozik:
  - a) vezetőségválasztás (a megválasztott vezetők megbízatása 3 évre szól);
  - b) alapszabályzat módosítás;
  - c) tiszteletdíjak odaítélése;
  - d) ezüstjelvény odaítélése;
  - e) évi munkaterv és költségvetési terv bírálata és jóváhagyása.
3. Szükség esetén — ha a tagok közül legalább 25-en kérik — rendkívüli közgyűlést is lehet egybehívni.
4. A Kör évente legalább egyszer ismeretterjesztő előadást szervez lehetőleg új kutatások eredményeiből.

A Kör tagjainak létszáma a következőképpen alakult:

1959. évben	218 fő	1963. évben	227 fő
1960. évben	278 fő	1964. évben	210 fő
1961. évben	218 fő	1965. évben	226 fő
1962. évben	236 fő	1966. IX. 5-én	536 fő

A Kör munkájának értékelése:

A Kör már hetedik éve tevékenykedik az Alapszabályzatában lefektetett célkitűzések megvalósítása érdekében. Sokat tett Szigetvár és a Zrínyiek propagálása területén. Elsők között szorgalmazta a költő Zrínyi halálának 300. évfordulójáról való megemlékezést.

A Kör legjelentősebb kezdeményezése a Szigetvári Zrínyi ünnepség. A szerény kezdeményezés évek során — különösen azóta, hogy a honvédség is bekapcsolódik és amióta a Baranyai Vasárnapok keretei között kerül megrendezésre — állandóan fejlődött, gazdagodott. Tetőpontját az idei jubileumi

ünnepségen érte el mind tartalmi gazdagságát, mind látogatottságát tekintve. Nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy országos érdeklődést keltett. Az emlék-ünnepség két napján Szigetvár szinte a nemzet zarándokhelye lett, közel 50 000 ember jött el Szigetvárra, hogy lerója tiszteletét és háláját a szigetvári hősök emléke előtt.

Az ünnepséget tervszerű és nagyméretű propagandamunka előzte meg, ebből a Kör jelentős mértékben kivette részét. A sajtónak, rádiónak, TV-nek több alkalommal szolgáltatott riportanyagot. A jubileumi kiadványok megvalósulásában is sokat segített. Így például a Kör vezetőségi tagjai állították össze a *Szigetvár és környéke* című útikalauzt, a *Hogyan halt meg Zrínyi Miklós?* című szemelvénygyűjteményt. Kezdeményezte a *Zrínyi emlékbélyeget és elsónapi borítékot*, továbbá a több címletű *Zrínyi emlékpénzt*. A Várbaráti Kör titkára, Zágón Gyula képzőművész készítette el a vár É-i kapujára a *Zrínyi család címe-rét*.

A Kör a helybeli gimnázium tanulói és a felnőttek számára *idegenvezetői tanfolyamokat* szervezett. A tanfolyamon résztvevők igen hasznos munkát végeztek a jubileumi ünnepségen. A Kör nagy gondot fordított a Szigetvárra érkező látogatók fogadására, tájékoztatására. Evek óta folytatja ezt a tevékenységet társadalmi munkában. Ennek a munkának az eredményességét nemcsak a vár vendégkönyvébe írt bejegyzések, hanem az a sok levél is igazolja, amellyel az elmúlt évek során felkeresték a Kört.

A Várbaráti Kör fáradhatatlan propaganda munkája eleven érdeklődést, tettekben megnyilatkozó aktivitást tudott kelteni a szigetváriak körében a vár múltja iránt, elérte azt, hogy *a lakosság megbecsüli a restaurált várat, a szépen kialakított várparkot és a vár környékét*. Ma már nem kevesen vannak olyanok, akik az ideérkező látogatóknak lelkes és szakszerű felvilágosításokat, vártörténeti ismertetéseket tudnak nyújtani.

Az idei jubileumra a Kör összegyűjtötte a *Szigeti Veszedelem* eddig megjelent 64 kiadásának adatait, 12 fajta kiadást eredetiben begyűjtött és ezeket átadta a Megyei Könyvtár „Kard és toll” c. kiállítására. Ugyancsak erre a kiállításra adta át Konrád Ignác párizsi festőművésznek a Szigeti Veszedelemhez készített 22 illusztrációját, továbbá egy XVI. századból származó egyiptomi papiruszpapírra szabad kézzel írt palistos kötésű koránt.

Írországból, Dublinból megszerezte az 1579-ben II. Szulejmán életéről szóló codexnek 8 színes miniatúráját, amelyek mind a szigetvári várat, illetve Zrínyi Miklóst ábrázolják. Ezek is láthatók a „Kard és toll” c. kiállításon.

A Kör tagjai *társadalmi munkával* is hozzájárultak a vár és a várkörünyék rendezéséhez, és a jubileumi ünnepség alkalmával több, mint 30 tag kapcsolódott be a rendezés munkáiba.

A Kör egyéb rendezvényei közül kiemelkedő sikert ért el a „*Forradalmaink pénzei*” c. kiállítás, amelyet több mint ötezer ember tekintett meg. Kellemes estét jelentett tagjai számára az a hangverseny, amit a Pécsi Kamara Kórus adott a Kör felkérésére. Ezen részt vett Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző is, aki ekkor lett tagja a Körnek. Az idei évben — április első felében — szintén rendezett hangversenyt. A Pécsi Tanárképző Főiskola együttesének a jubileumra összeállított műsorát a Kör vezetősége és tagjai tanulmányi kirándulás keretében tekintették meg Pécsett.

A Kör minden év szeptemberében megkoszorúzza a hős Zrínyi emlékművét, november 18-án pedig a költő Zrínyi szobrát. Az elmúlt évi közgyűlésen

dr. Jakab Géza tudományos kutató tartott értékes előadást a költő Zrínyi halálának rejtélyes körülményeiről.

A Kör aktívan bekapcsolódott a *Múzeumi Hónapok* munkáiba is. Az elmúlt évi járási múzeumi vetélkedő kérdéseit a Kör állította össze, sőt lebonyolításában is részt vett. Dr. Bándi Gábor muzeológus előadásaira a közönség szervezést is a Kör vállalta. Tagjai gyűjtéséből a *Pécsi Janus Pannonius Múzeumnak is adott már át néhány tárgyat*: pl. *Helta* és *Pető Gergely* műveiből compilált krónikát, az 1664. évi térképet, egy szigetvári iparoslegény vándorkönyvét 1847-ből, egy régi kardot, Szigetváron talált török vázát, ágyúgolyókat stb.

A Kör szorgalmazására az egyetemek és főiskolák végzős hallgatóik részére többször adtak már *szakdolgozatnak* szigetvári témát. Az így készült munkák között *Kovács István* kecskeméti tanár dolgozata a legértékesebb.

A szigetvári *műemlékeket és műemlék jellegű épületeket* nyilvántartásba vette, lefényképezte és magyarázó szöveggel ellátva kifüggesztette a község forgalmasabb helyein a Kör. Jelenleg 44 db bekeretezett képpel rendelkezik.

Összegyűjtötték az ország területéről azokat a *községeket, ahol Zrínyiről elnevezett utca, üzem, intézmény vagy egyéb emlék* található. 2000 db körlevelet küldtek szét februárban, a mai napig 561 válasz érkezett. Feldolgozása folyamatban van.

A Kör egyik fő bevételi forrását jelenti a *jelvény*, amely Szigetvár község címere. Eddig több mint 4000 fogyott el belőle. A Magyar Nemzeti Bank engedélyével 109 db ezüstjelvényt veretett abból az ezüsből, amit *Mozsgai József és Haraszti Sándor* ajánlott fel a Kör céljaira. Közgyűlési határozattal ebből 35 db-ot osztott ki a Kör a hét év folyamán olyan elvtársaknak, akik kiemelkedő munkát végeztek a szigetvári vár érdekében.

Az idei jubileumi évben a Kör tagjainak száma 500 fő fölé emelkedett és elérte a lakosság létszámának 7%-át. Így már tagjai révén jelentős befolyást tud gyakorolni a közgondolkodásra, jelentős népművelési feladatokat oldhat meg.

A Várbaráti Kör tagjai munkájukkal, példájukkal bizonyára lelkesítik az olyan községek lakosságát, ahol ugyancsak gazdag alkalom nyílik hasonló munkára.

Alapos munkájuk bizonyítására álljon itt egyik feladat megoldásának dokumentuma:

A Szigetvári Várbaráti Kör megkísérelte, hogy összegyűjtse a Szigeti Veszedelem eddig megjelent kiadásait. A gyűjtőmunkában *Tőkés Lászlóné*, a Széchenyi könyvtár dolgozója készségesen állt rendelkezésünkre, ezért itt is megragadjuk az alkalmat, hogy hálás köszönetünket kifejezzük.

Teljes kiadások:

1. Adriai tengerek syrenaia, Gróff Zrínyi Miklós Bécs 1651.
2. Zrínyi Miklós: Minden munkáji. Kiadta Kazinczy Ferenc. Pest 1817.
3. Zrínyi Miklós Minden munkáji. Székács Pál kiad. Pest 1847.
4. Zrínyi Miklós munkái. Szerk. Kazinczy Gábor—Toldy Ferenc Pest 1852.
5. Zrínyi Miklós Munkái. Eredeti kéziratok és kiadások után a szerző életrajzával. Szerk. Kazinczy Gábor—Toldy Ferenc Pest 1852.
6. Zrínyi Miklós összes munkái a szerző kiadatlan prózai műveivel kiegészített kiadás Kazinczy Gábor—Toldy Ferenc által. Pest 1853.
7. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelme. A mai nyelvhez alkalmazta és magyarázatokkal ellátta: Greguss Ágost Pest 1863.

8. Zrínyi Miklós Szigeti veszedelme és kisebb költeményei. Magyarázó jegyzetekkel kiadta: Abafi Lajos Budapest 1879.
9. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Eposz. Bevezetéssel ellátta: Toldy Ferenc Budapest 1880. Gyémánt kiadás.
10. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Életrajzzal ellátta: Toldy Ferenc Budapest 1895.
11. Zrínyi Miklós gróf: Szigeti veszedelem. Az első 1651. évi kiadás után Budapest 1895. Franklin. Olcsó Könyvtár sorozat.
12. Zrínyi Miklós gróf: Szigeti veszedelem. Hősköltemény. Magyarázó jegyzetekkel ellátta Zoltán Vilmos Győr 1898.
13. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Budapest 1898.
14. Zrínyi Miklós műveiből. Négyessy László. Budapest 1902.
15. Zrínyi Miklós gróf: Szigeti veszedelem. Budapest 1901. Franklin.
16. Zrínyi Miklós válogatott munkái. Négyessy László. Bpest 1904.
17. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Bpest 1905. Franklin.
18. Balassi Bálint és Zrínyi Miklós munkái. Sajtó alá rendezte: Széchy Károly Bpest 1905.
19. Zrínyi Miklós költő művei. Sajtó alá rendezte Széchy Károly. Bevezetéssel ellátta: Badics Ferenc Bpest 1906.
20. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Bpest 1812. Franklin.
21. Zrínyi Miklós művei. Négyessy László kiadása. Bpest 1914.
22. Zrínyi Miklós: Libri obsidionis Szigetianae XV azaz A szigeti veszedelem. Gyoma 1921.
23. Zrínyi Miklós: A szigeti veszedelem. Négyessy László bevezetésével Bpest 1934.
24. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Bev. és jegyzetekkel ellátta: Baránszky-Jób László. Bpest 1937.
25. Zrínyi Miklós: Válogatott művei. Válogatás és előszó: Klaniczay Tibor. Sajtó alá rendezte: Bán Tibor Bpest 1952.
26. Zrínyi Miklós: A szigeti veszedelem. Eposz. Bpest 1953.
27. Zrínyi Miklós válogatott művei Bpest 1957.
28. Zrínyi Miklós összes művei. Klaniczay Tibor Bpest 1958.
29. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Móra Kiadó 1959.
30. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem: Klaniczay Tibor. A magyar irodalom gyöngyszemei sorozat. Bpest. 1959.
31. Zrínyi Miklós: Obsidionis Szigetianae Szigeti Veszedelem. Magyar Helikon 1966. Jubileumi díszkiadás Würtz Ádám rajzaival.

Rövidített kiadások, szemelvények:

1. Zrínyi Miklós: Szigetvári jelenetek. Szigeti veszedelem 5. és 6. éneke Pest 1860.
2. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Az eposz legszebb részei. Jegyzetek: Bánóczy József Bpest 1901.
3. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Magyarázatok: Toncs Gusztáv Bpest 1906.
4. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Szemelvények. Jegyzetek: Sajó Sándor Bpest 1922.
5. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Legszebb részletek. Bpest 1923.
6. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Eposz. Szemelvények Bpest 1923.

7. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Részletek Bpest 1943.
9. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Részletek. Bpest 1944.
10. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem: Szemelvények Bpest 1953.
11. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Részletek. Magyar Szab. Harcos Szöv. illusztrált kiadása Bpest 1954.
12. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Rö. kiad. Kanizsai Nagy Antal Bpest 1961.
13. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Kanizsai Nagy Antal Bpest 1962.
14. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Rö. kiad. Kanizsai Nagy Antal Bpest 1963.
15. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Rö. kiad. Utánnyomás. Kanizsai Nagy Antal Bpest 1964.
16. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Diákkönyvtár. Szépirodalmi Kiadó. Bpest 1966.

Iskolai kiadások:

1. Zrínyi Miklós: Zrínyiász a tanulóifjúság részére. Földolgozta Schletter M. Alfréd. Kassa 1878.
2. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Eposz. Tanulók olvasó tára. Bpest 1888.
3. Zrínyi Miklós: Zrínyiász. Kassa 1900.
4. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Endrei Ákos. Bpest 1901.
5. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Szinger Kornél Szeged 1903.
6. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Bpest 1909.
7. Régi magyar epika. Zrínyi: Szigeti veszedelem. Vass Péter Bpest 1948.

Magyar átdolgozások:

1. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Népies átdolgozás Arany Jánostól Bpest 1894.
2. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Mai magyar nyelvre átültette: Mesterházy Gedon. Szombathely 1935.
3. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. Új versekbe szedte: Mészöly Gedeon Bpest 1941.
4. Zrínyi Miklós: Sziget ostroma. Átdolgozta: Vékony Antal.
5. Szigeti veszedelem. Gróf Zrínyi Miklós költeménye nyomán írta Benedek Elek. Bpest 1914.

Fordítások:

1. Horvát nyelvű fordítás Zrínyi Pétertől. Velence 1660.
Adrianskoga mora syrena groff Zrinski Petar.
2. Zrínyi Péter: Adrianskoga mora syrena Zagreb 1957.
3. Zrínyi Nicolo conte: L assedio di Sziget. Poema. Francesco Sirola olasz nyelvű fordítása Fiume 1907.
3. Zrínyi Nikolaus: Der Fall von Sziget, Arpad Guillaume Bpest 1944.
A Szigeti veszedelem egyes részleteit 3 angol, 1 bolgár, 3 francia, 4 német, 1 olasz, 1 orosz antológia is közölte!

DR. VARGHA KÁROLY

TOVÁBBI ADATOK A ZRÍNYI-ÜNNEPSÉG TÖRTÉNETÉHEZ

Nagy emberekről a hálás utókor szívesen emlékezik meg életüknek valamely jelentős dátumán. Különösen indokolt mégis a megemlékezés akkor, ha valamely ünnepségnek már szertartásos rendje alakult ki. Zrínyi és hős katonái áldozatának 400 éves fordulóján érdemes megvizsgálnunk, hogy milyen Zrínyi-ünnepségek voltak Szigetvárott a múltban, milyen hagyományt alakítottak ki ezek az ünnepségek, melyek voltak a maradandó kezdeményezések.

Az alábbiakban a rendelkezésünkre álló források alapján röviden át akarjuk tekinteni a Zrínyi-ünnepségek történetét, egykorú híradásokat kívánunk idézni az ünnepségekről, hogy a már ismert adatokat (Adatok a Zrínyi-ünnepség történetéhez. Dunántúli Napló, 1966. szeptember 11.) teljesebbé téve láthassuk ennek a tartalmas hagyománynak régi gyökereit, továbbfejlesztésének lehetőségeit. Mind a múlt helyes kezdeményezései, mind a balsikerek segíthetnek bennünket a Zrínyi-hagyományok helyes ápolásában, gondozásában.

Vahot Imre a Pesti Divatlap-ban (1845. évf. 1039. lap.) Űti emlények c. írásában már említi, hogy

„Zrínyi emlékére nem rég vallásos ünnep alapított, mely a szigeti cath. egyházban évenként isteni tisztelet- és emlékbeszéddel tartatik meg.” — Jancsik Ede a Dunántúli tájrajzok c. munkájában így szól olvasóihoz:

„... tisztelt honfitársak! Zrínyi . . . nagyságát mily emlék jelöli? — Semmi. De mégis van itt egy szerény kápolna. Évenként sept. 7-kén a csatában elesetekért gyászszertartást rendeznek itt néhai Juranics László pécsi kanonok alapítványából.” — Jancsik közléséből kiviláglik, hogy feltámadt már a gondolat, hogy Zrínyi nagyságát *emlék* jelölje, mert ez helyhez kötné az ünnepséget.

Kendy, a Vasárnapi Újság egy levelezője 1858. sept. 10-én így tudósít Szigetvárról, Zrínyi Miklós emléknappjáról:

„Egy érdekes jelenetet akarok e becses lapokban közleni, egy szép jellemvonást városunk ifjai és leányairól. — *September 7-ik* nagy nap reánk nézve, mert e napon hullott el a honért a magyar Leonidas, Zrínyi Miklós, s e nap virad reánk. — Rég vártuk már e napot, hogy az apák ünnepét minél fényesebben megülhessük, s az eredmény, ha szabad magunkról dicsérőleg szólani, mindenkit meglepett. Az ódonvár százados komorságából tündéri fénynyel emelkedett fel egy diadalív, mellyen nemzeti színekkel e pár sor diszelgett, (s mellyben a jó akarat bőven kipótolta a verstani hiányokat: *Szerk.*)

„Honfi! e nagy sírnál bámuld az ősök erényit,
S példájukból a hont égve szeretni tanuld.
Bámuld! és ne feledd, hogy méltányolni tanulta
Ősei nagy tettét századokig az utód.”

míg két felől az ország és a város címerével diszítve két gula emelkedett. A városház szintén pompásan ki volt világítva, s az utcák tündéri fényben diszelegtek, szóval, az egész város ritka ünnepélyes szint öltött magára. Különös dicséretet érdemelnek a város ifjai s leányai; az ifjak az egész kivilágítást saját kezeikkel alkották, s a nők pompák füzérekkel diszítették a pyramisokat. Nem említünk meg névszerint senkit, de köszönet a lelkes ifjaknak s kedves nőknek a hős iránti kegyelet- és szeretetért. Míg a főtéren hangászaink bús magyar zenével gyönyörködtették a számos közönséget, addig a vár dicsőített falairól körbe körbe megdördülő mozsarak dördültek meg, mintha csak az üstökösök dörgő szózata hallatszott volna a tisztelgő utódokhoz.”

A közlésből kiderül, hogy a Zrínyi-ünnepség a következő új elemekkel gazdagodott: a kivilágítás, a diadalív nemzeti színekkel, felirattal, az ország és város címere, a gülák, füzérek, a bús magyar zene és a mozsarazás.

1860-ban a Vasárnapi Újság ezeket közli szept. 8-i kelettel Szigetvárról:

„Daczára a tegnap és előtte folytonosan szakadó esőnek, a magyar Leonidás emlék-ünnep — bár a meghívó jegyen a szokott módon megtartandóról valánk előre értesítve, — oly fényesen, oly nagyszerűen, s az elesett vértanúk emlékéhez annyira illően tartatott meg, hogy ember-emlékezet óta még soha! — Az ünnepélyt megelőző estén tervezett kivilágítás sikerült csak — mint említém, a rossz idő miatt — kevésbbé, (a házak ki voltak világítva), de azért a már ekkor nagy számmal összesereglett vendégkoszorúnak egyáltalában nem volt oka megbánni, hogy ürgemódra összeázott, mert a Pécsről ez alkalomra átjött Reszler István igazgatása alatti opera- és drámatársulat által rendezett hangverseny nagyban kárpótolá a künn elmaradt élvezetet. A társulat által előadott darabok sorozata: „Hazánk” — „Temetésre szól a harang” — „Kidőlt a fa mandolástól” — „Kiöntött a Sajó” — „Ez a világ a milyen nagy” — „Vadász dal” —, s a második szakaszban: „Fütvöl a szél” — „Kettős dal” a Kunok cz. operából — „A szerelem” — „Szigetván születtem” — „Magyar divat” — szavalva Jánosi Emil által. és végre „Szigetvár ostroma” cz. kardal. Az egész verseny általában sikerültnek mondható, azonban különösen a „Temetésre szól a harang” és „Ez a világ a milyen nagy” népdalok Dálnoki Róza kisasszonytól énekelve, és a „Kettős dal” nyerték meg leginkább a közönség tetszését.

Hangverseny után, kissé engedékenyebb lévén az idő, az ifjúság mit sem törődve a térdig érő sárral, nagyszerű fáklyásmenetet rendezett, melyet még a köznép is — hallván a „Szózatot, és Hymnust”, levett kalappal s oly áhitattal kísért, mintha csak processiót tartott volna. Mintegy éjfél utáni három óraker kiki a számára kijelölt szállására húzódott, álmodni a fölvirradandó nap nagyszerűségéről, ha ugyan erre elég ideje lett volna; mert a már öt óraker újból elkezdett taraczkozás csakhamar ismét mindenkit talpra ugratott, s bár egész tízig, az e napon még háromszorozott számmal érkezett vendégek elfogadásán kívül misem történt, eljött végre az óra, melyben a nagy halottért tartandó engesztelő áldozat megkezdődött.

A roppant tömeget a templom alig vala képes befogadni. Szónaklatot tartott pécsi isk. igazgató n. t. *Kajdi Imre* úr, mégpedig oly hazafias szelleműt, hogy a tömegnek mindjárt a helyszínén kedve lett volna érte megélnenezni. Gyásztisz-

telet végeztével a templomban a „Szózat” két verse elénekeltetett, folytatva a harmadikat, a templomból egyenesen a plébániába vonult az ifjúság, hol is ennek élén t. *Hegyessy Kálmán* úr az egész közönség köszönetét nyilvánítá nevezett szónok úrnak, ki erre szónoklatát éppen nem beárnyékolva válaszolt, s a benn s künn levő tömeg által harsány hangon megéljenzetett.

Minden háznál ünnep vala e nap; a szegényebb sorsú mesterember letévé szerszámát s megvendégelé ismerőseit, de a nagyobb rész a „Korona” vendéglőben, mintegy 160 terítékes asztal mellé húzódott, a alig kezdé étkezni, már fölcsigázá figyelmét a *Hegyessy Kálmán* úr által tartott, valóban tárgykimerítő emlékbeszéd. A künn levő népnek a nevezetesebb s megéljenzett pontok előfordulását taraczkok dörgése hirdeté a várfokról. Felköszöntéseket tartottak *Záborszky Lajos*, *Nedeczky István*, az ifjabb *Nedeczky*, *Angyal Pál*, s többen; az első a kath. s protestáns egyház jelesbjei, nevezetesen hg. primás ő em., *Barthakovics Béla*, — *Zsedényi*, *Mádai*, *Székács*, *B. Vay*, *Török* és *Haubaerre*, — *N. István* a jelenvolt *Somsich Pálért*, s a baranyai vendégekért emelt poharat, s föléleszté a hős részére tervezet emlékszobor eszméjét, s ennek létesítése végett szükségelt bizottmány élére föl is kéré egyszersmind a fia által képviselt *Mérey Mór* urat. A „*Szigetvári vértanuk*” várva-várt írójáról is megemlékezének, s nagyon sajnálók, hogy nem volt körünkben. A somogyi nevezetességek közül a többek közt jelen voltak még a reform. egyházmegye büszkesége t. *Kozma Sándor*, — továbbá *Bittó István* és *Meyszer József* urak. Majd ki is feledém: hogy a terem falát nemzeti zászlók, *Zrínyi*, *Széchenyi* és *Arany* arczképei ékesíték.

Étkezés után hevenyészett *dalidó* következett, s a kedves V-né, az egyszerű, de csinos magyaros öltözésű *Jeszenszky* nő-testvérpár, b. T.-né, G.-né, N-y és S-n kisasszonyok, szóval az egész díszes hölgykoszorú igen kedvesen lejté a pécsi, szegszárdi és kaposvári zenészek által föl váltva talp alá húzott csárdást, körmagyart, s francia négyest. Mintegy d. u. 6 órakor az egész közönség elszólt. Az ünnepély rendezői t. *Hegyessy Antal* és *N. Sándor* urak fogadják köszönetünket! — Így ültük meg a nagy napot, s én reménylem, sőt hiszem, hogy a mely nemzet nagyjai példáját tartva szeme előtt, s azokra emlékezve lelkesülni tud, az jobb jövőre fog ébredni, és ezt adja is meg a magyarok Istene”.

A cikk aláírása: r. l. — Kár, hogy még nem tudjuk, kinek köszönhetjük ezt a részletes beszámolót. A híradásból azonban kitűnik, hogy a *Zrínyi-ünnepség* újabb elemekkel gazdagodott: meghívójegyvet adtak ki, hangversenyt rendeztek (jóllehet még csak egyetlen az ünnephez illő kórus-számmal), az egyházi beszéd mellett megjelenik a világi szónoklat is, társas-ebédre is sor kerül, fölmerül a *Zrínyi-emlékszlop* bizottmány megalapításának gondolata, *dalidó* követi az ünnepséget, amelyen három megyéből megjelent cigányzenekar játszik. A cikkből az is kiderül, hogy a *Zrínyi-ünnepségen* nemcsak a rendező Somogy megye, hanem a szomszédos Baranya m. is képviselve van.

Az 1865-évi *Zrínyi-ünnepségről* ellentmondásos adatok állnak rendelkezésünkre: az egyik közlés több dologban elmarasztalja, a másik pedig magyarázza az ünnepséget. Ebből a közlésből az is kiderül, hogy 1864-ben „botrányos eljárás” volt az ünnepséggel kapcsolatosan, de utal a *Vasárnapi Újság* szerkesztője arra is, hogy az 1866-os *Zrínyi-ünnepélyre* nézve, amelyet „országosan kellene megülnünk, közelebb egy külön indítványunk lesz”, az indítványt azonban hiába keressük a lap későbbi számaiban.

A 300 éves jubileumról eddig csak a Hazánk s a Külföld c. lap 1867. évi 3. évfolyamából (183. lap) ismerünk értesítést Maislis Ferenc tollából. Ebből megtudjuk, hogy

„a lefolyt ünnep, mely mult évben háromszázados évfordulóját érte, fényesen megtartandó, országos ünnepnek volt tervezve. E célra, hogy a kellő előkészületek megtétethessenek, már vagy egy év előtt megyénk derék főispánja bölcs elnöklete alatt rendező bizottmány választatott, melynek működése alatt tanúsított buzgó tevékenysége bennünket ama reménnyel kecsegtetett, miszerint a kegyeletes emlék-ünnepély, megfelelően nemes hivatásának, csakugyan fényes, nagyszerű leend.

Azonban — fájdalom — a csakhamar rákövetkezett időnek kérelmelhetlen mostohasága — erre vonatkozó óhajaink várva-várt teljesülése helyett — meg hiúsulással állott be, kényszerítvén bennünket tervünkkel felhagyni. Mind ennek dacára a lelkes szigetváriak azonban, tőlük minden telhető erővel törekedtek, hogy az ünnepélyt mégis szertartásosabban, fényesebben mint máskor, megülhettük; mihez még közreműködni szíveskedének a pécsi dalárda és a Miklósy igazgatása alatti szintársulat. Az elsők szívemelően elzengedezék az „Isten áldd meg a magyart” stb., az utóbbiak is szép sikerrel adták elő a „Szigetvári vértanuk”-at.

S most mi kívánható inkább, mint minél előbb valósulása ama közóhainak, mely szerint Szigetvárrott a nagy hős dicső emlékét — e várdüledék falai helyett — régóta tervezett szoborban képviselve láthassuk, mely ellentállva az idő folyvást rontani törekvő kezének, a későbbi nemzedékeknek is elmondhassa:

„Itt hős Zrínyi körül bátor daliái nyugosznak.” —

1870-ben a szokásos ünnepség istentiszteletén Oszvald, ladi plébános volt a szónok, aki beszéde végén külön kiemelte, hogy „a magyar Leonidás szobra hős halálának 304-ik évfordulóján sincs felállítva.”

Tudjuk, hogy a szobor csak 1878-ban került felállításra. Elkészültében nem kis érdeme van az Olvasóegyletnek.

A Zrínyi-ünnepségek további során nem találunk jelentős változást, legfőljebb azt, hogy kialakul az egyházi beszéd kinyomtatásának szokása.

A szigetvári hősök halálának 350. évfordulója 1916-ra, a háború nehéz esztendejére esett. Ki gondolhatott volna akkor országos ünnepségre? 1917. szeptember 7-én megalakul a Zrínyi Miklós Múzeumegyesület, amely a továbbiakban — sok más feladaton kívül — a Zrínyi-ünnepség rendezésében is mindenkor oroszánrészt vállalt.

A Zrínyi-ünnepségeket a felszabadulás óta is megrendezik. Történetükről, eseményeiről, műsorokról a napi sajtó, a rádió és ma már a televízió tájékoztat. Aligha kétséges, hogy a krónikásnak bőven akadt dolga a 400 éves évforduló gazdag és színpompás ünnepsége megörökítésénél.

A Zrínyi-ünnepségek történetének kiemelkedőbb eseményeit végigtekintve megállapíthatjuk, hogy mostani ünnepünk igazán méltó volt a néphez, felülmúlta az eddig rendezett ünnepek mindegyikét, mert megyénk, népünk Zrínyi-ben és katonáiban a maga hőseit, a helytállás dicső példáit ünnepelte.

Megyénk középiskolái 500 000 Ft-ot kaptak szertáraik fejlesztésére. Az összegből a komlói Kun Béla Gimnázium nyelvi laboratóriumhoz szükséges felszerelést is vásárol.

A szakosztott ideológiai konferenciák munkájában 265, a Nevelők Akadémiája foglalkozásain 120 nevelő vesz részt az 1966—67-es tanévben.

Átadásra került a nyolcmillió költséggel épült 12 tantermes általános iskola Szentlőrincen.

Vegyes beruházásból és Köfa alpból 2 tanterem, igazgatói iroda, szertár, nevelői szoba létesült Abaligetén. Iroda és szertár Gerényesen.

Természettudományos előadótermet létesítettek Kaposszekcsőn és Mágocson.

Új általános iskolai napköziotthon kezdte meg működését Kaposszekcsőn.

Állandó napköziotthonos óvoda működik Szalatnokon 1966. szeptember 1-től.

250 000 Ft Köfa-ráfordítással művelődési otthon épül Kaposszekcső-Szőlőhegyen. Az otthon építését december 31-ig befejezik.

700 000 Ft értékben új négytantermes iskola épül 1967-ben Szalántán. A kivitelezési tervek, tervdokumentációkat az érdekelt vállalatok elkészítették.

A régi iskola átalakításával általános iskolai diákotthon létesül 1967-ben Szentlőrincen. A diákotthonban a környező községekből bejáró tanulók részére biztosítanak elhelyezést.

Az elmúlt tanév hasonló időszakához képest 1 Ft-tal emelkedett az általános iskolai tanulók takarékbélyegbetét összege a pécsi járásban. Az egyhavi átlagbetét 5,13 Ft.

Szeptember utolsó, illetve október első hetében 3—3 napos tapasztalatcserén fogadta a siklói járás művelődésügyi osztálya és igazgatói munkaközössége a szekszárdi ill. zalaegerszegi járás igazgatói munkaközösségét, a művelődésügyi osztály dolgozóit és a szakfelügyelőket. Ezzel viszonyították a siklói járás művelődésügyi osztály dolgozóinak korábbi tapasztalatcseré látogatásait.

A siklói Tánecsics Mihály Gimnázium baráti kapcsolatokat épített ki a jugoszláviai Valpovo község középiskolájával. A siklói gimnázium sportolójának és a kísérő tanároknak a tavaszi látogatását viszonozva az idén ősszel a valpovói gimnázium 72 tanulója és 6 nevelője érkezett Siklóra. A vendéglátók gazdag programról gondoskodtak: sportversenyeket, kirándulásokat szerveztek, műsoros diákbal és családi est zárta az élménydús találkozót.

A bábozás pedagógiai, nevelési eszközei címmel tartottak járási továbbképzést a bábcsoportvezetők és óvónők Szentlőrincen és Pécsváradon. A résztvevők megtekintették az Állami Bábszínház Rosszcsont Peti című előadását is.

A Hazafias Népfront sásdi járási bizottsága és a járási művelődésügyi osztály közös akcióprogramot indított a felnőtt oktatás 1966/67. évi megszervezése érdekében. A községi tanácsok a lakónyilvántartó könyvből mérlegelés alapján kiírták azokat az aktív életkorú nőket és férfiakat, akik még nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel. A választókerületenként összeállított lista alapján az illetékes tanácstag és egy-egy népfrontbizottsági tag személyes agitációval igyekeztek az érintettet a továbbtanulásra rábeszélteni. Az akció első eredményeként 87 felnőtt, többségében mezőgazdasági dolgozó, jelentette be továbbtanulási szándékát.

A Pécs—Baranyai Népművelési Tanácsadó a pécsváradi Leányvásár alkalmával hívta össze a működési engedéllyel rendelkező díszítőművészeti szakkörvezetőket. Az országos fazekaspályázat kiállítási anyagának megtekintése mellett meghallgatták dr. Kresz Mária előadását a fazekasság történetéről, megnézték a népművészek műsorát, majd szakmai tanácskozást folytattak.

A Népművelési Intézet, a SZOT és a Pécs—Baranyai Népművelési Tanácsadó október 26—27-én Komlón rendezte a szocialista városok népművelőinek országos tanácskozását. A résztvevők meghallgatták Fekete Gézának, a Komlói Művelődési Házak igazgatójának beszámolóját, majd a szakkörökben, művészeti csoportokban folyó szakmai munkát tanulmányozták. A tanácskozás második napján a jelenlevők eredményes tanácskozásokon cserélték ki gondolataikat a szocialista városok népművelési problémáiról.

A honismereti szakkörvezetők októberi továbbképzését Sellyén tartották az ormánsági múzeum megnyitása alkalmával. Ekkor került sor dr. Fancsovics György aspiráns „A legújabbkori tárgyi gyűjtés lehetőségei és módszertana” című előadása megtartására, amelyet élénk vita követett. Pápay Jenő a sellyei honismereti szakkör vezetője községének történetét ismertette.

Az alapfokú szakvizsgát tett körzeti művelődési otthon igazgatók részére módszertani bemutatóként tanulmányi kirándulást rendeztek Siklós—Harkányba. A történelmi, műemléki és természeti emlékek, nevezetességek ismertetését dr. Vargha Károly megyei honismereti felelős látta el, nagy hozzáértéssel.

A sásdi járási tanács elnöksége és a járási művelődésügyi osztály szeptember hónapban a községi tanácsok révén tárgyalássorozatot kezdeményezett a termelőszövetkezetekkel. A tárgyalások első eredményeként 15 termelőszövetkezet ajánlott fel pénzbeli vagy egyéb támogatást a művelődési otthonok részére. A támogatásból 97 000 Ft-ot tesz ki a pénzbeli támogatás kb. 20 000 Ft értékű a felajánlott fuvar, tüzelő, társadalmi munka, stb.

A sásdi járás körzeti művelődési otthonaiban rendszeres tanácsadásokat szerveznek az 1966/67. népművelési évben. A leggyakoribb formák a lakberendezé-

si, jogi, kozmetikai és műszaki tanácsadások. A műszaki tanácsadások a háztartási gépekre, valamint a gépkocsi és motorkerékpár javításra és üzemeltetésre vonatkoznak.

A Hegyháti Majálison kívül a sásdi járásban 1967 júliusában Gödrekeresztúron Vadásznapot, augusztus 20-án Egyházasközáron pedig Nemzetiségi Tsz Napot szerveznek.

A sásdi járási művelődésügyi osztály és a TIT járási szervezete foglalkozásból álló műszaki tanfolyamot szervez a járás 4 termelőszövetkezte részére. A foglalkozásokat a mágocsi gépállomás műszaki gárdája vezeti.

A gerényesi kísérlet alapján közös irányítás és gazdálkodás alá vonják az abaligetj és a gödrekeresztúri körzet művelődési otthonait a sásdi járásban. Az özszevonás következtében kialakuló művelődési otthon alkalmasabb a művelődési igények kielégítésére mint a sok apró kis költségvetéssel működő községi klub.

A sásdi járási művelődési ház ifjúsági klubjának 50 fős csoportja sikeres klubtalálkozón vett részt 1966. október 20-án a gödrekeresztúri ifjúsági klubban. Irodalmi műsor, szellemi vetélkedő, majd a járási művelődési ház tánczenekarának közreműködésével 3 órás táncprogram szórakoztatta a két község fiataljait. A klubtalálkozót a járási művelődési ház minden körzet székhelyén megrendezi.

Közös fenntartású lett az augusztus 20-án átadott kozármislenyi művelődési otthon. A fenntartás költségeit az állami támogatás mellett a termelőszövetkezet, állami gazdaság, szakmaközi bizottság és földművelőszövetkezet vállalta.

Népművészeti szobát rendezett be a pécsudvardi művelődési otthon. Az állandó jellegű kiállítási szoba a község, a termelőszövetkezet s nem utolsósorban a lelkes népművelő Miklóssy Gyula érdeme.

A mozgói honismereti szakkör és a A Zrínyi Tsz vezetősége a szigetvári jubileumi Zrínyi ünnepségekre Mozsgó—Szigetvár között autóbussz ingajáratot szervezett. A tsz a résztvevők részére 600 jegyet biztosított. A honismereti szakkör vezetője Almáskeresztúr és Mozsgó látogatói részére kiállítás-, múzeum- és városnézést vezetett.

A sásdi járás függetlenített művelődési ház igazgatói és könyvtárosai szeptember 28—29-én tapasztalatcserén vettek részt a szigetvári járásban. Első napon Szigetváron a várat, vármúzeumot és a város érdekességeit tekintették meg, majd a járási művelődési ház munkáját figyelték meg. Másnap a mozsgói körzeti művelődési házba kirándultunk, ahol a honismereti szakkör érdekes helyi vonatkozású kiállításal fogadta őket. A sásdiak kedves ajándékként elektromos „Ki mit tud” játékkal ajándékozták meg a vendéglátókat.

Október 5-én a kiskőrösi járás vb vezetőségi tagjai tapasztalatcsere keretében megtekintették a mozsgói körzeti művelődési házat. A vendégeket a szigetvári járási vb vezetői, valamint a helyi vb tagjai kísérték. A vendégek megleghangú levélben köszönték meg a szíves vendéglátást.

Október 29-én a makói művészeti csoportok vendégszerepeltek Mohácson. A Bartók Béla művelődési házban az irodalmi színpad, a néptáncsoport és az énekkar mutatkozott be az érdeklődőknek.

A tanács épületébe önálló helyiségbe költözött a bakócai könyvtár. Jövőre 2000 Ft támogatást irányoztak elő részére a közsegfejlesztési alapból.

Október végén Szombathelyen országos gyermekkönyvtári konferencia volt a gyermekfoglalkozások korszerűbb és hatékonyabb lehetőségeinek megteremtéséről. Ezen megyénket több járási és községi könyvtáros képviselte.

A Megyei Könyvtár a Mozgó Művelődési Ház jövő évi előadásaihoz kapcsolódó irodalomjegyzéket állított össze 20 témából. Cél az, hogy a hallgatók az őket érdeklő tárgykör irodalmát együtt lássák s ezekből válogatva egészíthessék ki ismereteiket.

A pécsváradi járás megszűnése folytán Pécsváradon könyvtári körzet létesült 5 fiókkal. A körzet vezetését főhivatású könyvtáros látja el, a fiókokban továbbra is tiszteletdíjasok kölcsönöznek.

Az Őszi Megyei Könyvhetek alatt az Írók Barányában c. sorozatban — többek között — Veres Péter kétszeres Kossuth-díjas író is ellátogat hozzánk és Sellyén, valamint Siklóson találkozik olvasóival.

13 000 Ft értékű szabadpolcos berendezést kapott a mezőnyesi könyvtár közsegfejlesztési alapból.

A Megyei Könyvtár a műszaki szakirodalom népszerűsítése és fokozottabb olvasatása érdekében a „Műszaki könyvhetek” alatt a technika házában könyvkiállításal egybekötött, jól sikerült ankétot rendezett. Részt vettek ezen a Rádiótechnika szerkesztősége és a Műszaki Könyvkiadó Vállalat.

Bikalon Tóth Mihály agronómus hagyománytisztelete és a népi művészet iránti szeretete pásztor-faragó szakkör létrehozásához vezetett. A művelődési otthon lehetővé tette, hogy a népi motívumokat művészi fokon rajzoló, festő, himzéseket és faragásokat készítő Tóth Mihály munkájával többen is megismerkedjenek arra kedvet kapjanak s ezt a kiháló, ősi művészeti ágat szakkörszerűen üzzék. Az eredményes szervezés nagyrésztben Vajda József járási szakreferens érdeme, aki az ösztönzésen túl faanyaggal és kellékekkel is segítette a szakkör beindítását.

Megjelent a Janus Pannonius Múzeum 1964. és 1965. évi évkönyve. Az 1965. évi évkönyvet a Somogyi Nyomdaipari Vállalat készítette. Mindkét kötet gazdag tartalmával különösen a honismereti szakkörök figyelmébe ajánlható. November hó folyamán a Janus Pannonius Múzeum tudományos ülészakának keretében, az országban először rendeznek ebből a két évkönyvből évkönyv-vitát.

Megjelent a Pécs—Baranyai Múzeumbarátok Köre Múzeumi Körlevelének 7. száma. A Múzeumi Körlevelekben közreadott rövid cikkek, tájékoztatások és hírek nagyon jól felhasználhatók és hasznosíthatók a honismereti szakköri foglalkozásokon.

Az Országos Múzeumi Hónapot megnyitó pécsi természettudományi kiállítás igen sok kiállítástechnikai újítást tartalmaz. Részben ennek köszönhető, hogy a kiállítás megnyitása óta állandóan nagyszámú látogató keresi fel ezt az új kiállítást.

A Janus Pannonius Múzeum Füzetei című sorozatban az utóbbi időben több új szám jelent meg. Kiadásra került a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum tavaly megnyílt állandó kiállításának vezetője, a szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum kiál-

lításának ismertetője, a Zsolnay kiállítás új katalógusa és Kalmár János írása a Zrínyi-fegyverekről. A Múzeumi Füzetek nagy népszerűségnek örvendenek a látogatók körében.

Igen sok látogatója van a szigetvári, most restaurált török épületben rendezett hódoltság korabeli török iparművészeti kiállításnak. (Bástya utca 3.) A kiállítás megnyitása óta is folytatott kutatás végérvényesen tisztázta, hogy az épület a várfalakon kívül álló török vendéglő-épület volt, ha úgy tetszik, karavánszerály. A kutatók nagy megnvustatására szolgál, hogy több török, illetőleg dél-balkáni látogató megerősítette ezt a vélekedést és elmondta, hogy a Vardar valamint a Marica völgyében ma is több ilyen török eredetű vendéglő-épület áll és működik.

Bensőséges ünnepség keretében leplezték le Kiss Géza emléktábláját Kákicson, október 9-én a Múzeumi Hónap keretében.

Újabb két múzeumi vándorkiállítás indult el a baranyai falvakba. Október 5-én mutatta be a Baranyai Múzeumok Igazgatósága „Az első imperialista világháború 1914—1918” és a „Baranya szobrai és emlékművei” című két-két példányos vándorkiállítást. Az elsőt Szabó Gyula, a másodikat Romváry Ferenc muzeológus készítette.

Október 9—15 között a Baranyai Múzeumok Igazgatósága az egész megye területére kiterjedően megrendezte az annak idején az UNESCO által kezdeményezett Műemléki Hetet, a Múzeumi Hónap keretében. Az átadási bemutatókon, műemlékszemléken és kiállításnyitásokon nagy érdeklődés nyilvánult meg.

Pécs város jelentős politikai eseményévé vált Tarr Imre emléktáblájának leplezése október 22-én. Tarr Imre, a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom kimagasló alakja, 1900. november 20-án Pécsen, a mai Szent Vince utca 14. sz. házában született. Emléktábláját a Múzeumi Hónap keretében Wieder Béla, a Magyar Szocialista Munkáspárt Pécs városi Bizottságának titkára leplezte le.

Az eredeti időponttól eltérve, október 30-án nyílt meg Sellyén, a későbbiek során múzeumma fejleszthető Kiss Géza Helytörténeti Gyűjtemény állandó kiállí-

tása. A kiállítást Múzeumi Nap keretében Lemle Géza nyitotta meg. A kiállítást és a létesítendő múzeum számára Sellye község tanácsa példás áldozatkészséggel épületet biztosított és azt a múzeumi szempontoknak megfelelően átalakíttatta. A jövőben ugyanezen épületben sor kerül a kiállítás bővítésére.

Az eddig rendelkezésre álló adatokból is látható, hogy a baranyai múzeumok 1966. évi látogatottsága felülmúlja az 1965. évit. Egyes kiállításokon oly nagyméretű a látogatottság, hogy az eddigi őrzési rend már nem megfelelő és az őrszemélyzet is kevésnek bizonyul.

Október 26-án megindultak a Múzeumi Szerda Esték című előadásorozat előadásai. Pécsen a Múzeum Néprajzi Osztálya épületében lévő előadóteremben az első előadást dr. Katona Imre, a MNM Iparművészeti Múzeum osztályvezetője tartotta. A magyar kerámia története, különös tekintettel a Siklóson létesítendő kerámia kiállításra címmel. Mind a pécsi, mind a vele egyidőben, a megye különböző helyeiseiben tartott előadásokat nagy érdeklődés kísérte.

Jelentős sikere van a siklósi vár múzeumi szárnya II. emeletén kiállított dr. Tompa Kálmán képzőművészeti gyűjteménynek, mely valószínűleg a Janus Pannonius Múzeum birtokába fog kerülni.

A Baranyai Vasárnapok pécsváradi rendezvényének, az október 16-án megtartott Lukács-napi vásárnak, kimagasló része volt a Népi Életképek című kiállítás bemutatása. Az élvonalbeli mesterektől több képet bemutató kiállítás október 27-től Pécsen kerül bemutatásra.

A Pécs—Baranyai Múzeumi Hónap 1966. propagandája minden eddiginél nagyobb-szabású és ennek megfelelően eredményes volt. A kisméretű, de nagy példányszám-ban készített falragaszok mindenütt láthatók voltak Pécsen és a megye területén. Szerencsésen egészítették ki a nagyméretű, központi múzeumi hónapi falragaszt. Külön művészi falragasz készült a Mecsek hegyiség természeti képe című állandó kiállításához. A műsorfüzetet, amely hagyományos formában és tagolásban jelent meg, 2000 példányban adták ki. Az egyes kimagasló rendezvényekhez külön meghívók is készültek.

A IV. Baranyai Néprajzi Gyűjtőpályázat
eredménye

Kérdőívek (KL 2—4/1966)
Rózsás József, Pécs
A bolyi mézeskalácsosság.

I. díj (1000 Ft):

Horváth Ilona, Pécs
Bicsérdhez tartozó katolikusok
házassági kapcsolatai 1788—1941.
Bicsérdhez tartozó katolikusok
keresztnevei 1787—199.

Nemes János nyugdíjas tanár, flosszúhetény

Találós kérdések, szólások, közmondások és tájszavak.

Népszokások Hosszúhetényben.

Halotti búcsúztatók (népi kéziratok gyűjteménye).

II. díj (700 Ft):

Csinosné Mihálovics Erzsébet, Keszthely

A Mohácson élő román(cigány)ok nyelve.

Dorogi Márton, Püspökladány

A baranyai bőrviselet.

III. díj (500 Ft):

Polyák Dária, Pécs

A ferencesek temploma (Mohácsi katolikus házassági kapcsolatok 1850—1912).

A házivászon felhasználása és jelentősége egy faluban.

IV. díj (300 Ft):

Frankovics György, Pécs
Szövőbordakészítés Felsőszentmártonban.

Lakócsai tökmagsajtolás.

Hegyháti Mihály, Mecseknádasd
Mecseknádasdi népszokások, babonák és történetek.

Mándity Marin, Hercegszántó
Hercegszántói népszokások.

Kovács Sándor, Pécs
Újabb jegyzetek Kiss Géza Ormánóság-i Szótárához.

V. díj (200 Ft):

Varga Imre, Pécs
Vegyes néprajzi gyűjtés Szentlőrincről

Velin István, Hercegszántó
Hercegszántói hagyományos sokac gyermekjátékok.

Pénzjutalmak:

Ete János, Mohács	100 Ft
Jámbor Margit, Pécs	100 Ft
özv. Kovács Jánosné, Kémes	50 Ft
Lukács János, Pécs	50 Ft
Szalonna Ferencné, Pécs	50 Ft

TARTALOM

Kállai Gyula: Zrínyi, a hazaszeretet példája — — — — —	3
Dr. Nagy Gyula: Nagy ünnepre készül Zrínyi városa — — — — —	6

ISKOLA ÉS NEVELÉS

Bernáth János: Szigetvár 1566. évi védelmének tanítása az általános iskolában	11
Dr. Békei Lászlóné: A török elleni függetlenségi harc tanítása az általános iskolában — — — — —	19
Kövesi Józsefné: A Szigeti veszedelem feldolgozása és nevelőhatása — — —	25
Molnár Imre: Mit tett a szigetvári gimnázium a Zrínyi-hagyományok ápolásáért?	30
Dr. Vöröss László Zsigmond: A természettudományi ismeretek tükröződése a Szigeti veszedelem-ben — — — — —	34

A SZIGETVÁRI ZRÍNYI EMLÉKÜNNEP

Bogdán Endre: Zrínyi emlékünnep Szigetvár hősi védelmének 400. évfordulóján	37
Rázsó Gyula: Zrínyi Miklós tudományos emlékülés — — — — —	45
A Zrínyi-pályázat díjnyertes művei — — — — —	49
Pákolitz István: Irodalmi pályaművek — — — — —	49
Várnai Ferenc: Zenei pályaművek — — — — —	51
Romváry Ferenc: Képzőművészeti pályaművek — — — — —	53
Antal György—Pintve Gusztáv: Farkas Ferenc oratóriumának és Darvas József drámarészletének ősbemutatója Szigetváron — — — — —	55
Dr. Dankó Imre: Szigetvári jubileumi múzeumi kiállítások — — — — —	61

KÖNYVESPOLC

Heiling József: A szigetvári új járási könyvtárban — — — — —	66
Kemenes Inez: Kard és toll — — — — —	70
Könyvespalc — — — — —	73

ISMERD MEG BARANYÁT

Perjés Géza: Az ozmán birodalom felemelkedésének és hanyatlásának katonai oldalai — — — — —	79
Dr. Szinkovich Márta: Levelek a várháborúk korából — — — — —	85
Dr. Hetyéssy István: Szigetvár és Korotna magyar felmentői — — — — —	93
Pápay Jenő: Szigetvár és Sellye kapcsolata a török uralom idején — — —	97
Filkorn Pál: Zrínyi Miklós utódai — — — — —	99
Dr. Mokuter Iván: A szigetvári hős a délszláv nép- és műköltészetben — —	101
Kováts Valéria: A Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum kiállításának török miniatúráiról — — — — —	105
Molnár Imre: A szigetvári Várbaráti Kör — — — — —	111
Dr. Vargha Károly: További adatok a Zrínyi-ünnepségek történetéhez — —	117

HÍREK — — — — —	121
-----------------	-----

Készült 1200 példányban

66-4050 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső